

Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus

Elisabeth Backe-Hansen, NOVA

Tine Egelund, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Toril Havik, Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet

2010

Forord

Denne kunnskapsstatusen om barn og unge i fosterhjem er en del av et større nordisk forskningsprosjekt: *Fosterhjem for barns behov*, under ledelse av forsker I Elisabeth Backe-Hansen ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Oslo. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet finansierer programmet.

En viktig, overordnet målsetning med prosjektet er å fornye kunnskapen om fosterhjemsarbeidet i Norge, med sikte på å utvikle et differensiert fosterhjemstilbud, tilpasset behovene til barn og unge som fosterhjemsplaseres. *Fosterhjem for barns behov* omfatter en rekke forskjellige delprosjekter, som fokuserer på ulike perspektiver i tilknytning til fosterhjemsarbeidet. Denne kunnskapsstatusen er ett slikt delprosjekt, utarbeidet i samarbeid mellom Elisabeth Backe-Hansen, professor og programleder Tine Egelund ved SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd i København og forskningsleder Toril Havik, Barnevernets Utviklingscenter på Vestlandet.

Kunnskapsstatusen er et viktig utgangspunkt for arbeidet i *Fosterhjem for barns behov*, og utgjør et eget deloppdrag i programmet. Hensikten er for det første å bidra med en presentasjon av den nyeste internasjonale forskningen om fosterhjemsplassering av barn og unge. For det andre skal den skape et grunnlag for identifisering og prioritering av sentrale temaer i forskningsprogrammet som helhet.

Kunnskapsstatusen oppdaterer også den forskningen som er presentert og akkumulert i to tidligere forskningsoversikter som ble utarbeidet av SFI i 2003 og 2009¹. Den første forskningsoversikten bygget på forskning fra 1980 til 2002. I 2009 ble oversikten oppdatert med nordisk og europeisk litteratur fra 2003 til 2008. Begge forskningsoversikter handler om hele plasseringsforløpet i fosterhjem, men har også med litteratur om andre plasseringsformer. Kunnskapsstatusen som nå er utformet, bygger på nordisk og europeisk forskning fra året 2009. I denne omgang har vi imidlertid bare med forskning om fosterhjemsplasseringer.

Kunnskapsstatusen er bygget opp på den måten at vi oppsummerer resultatene fra de to tidligere oversiktene kortfattet for hvert emne (i hvert kapittel). Deretter gjennomgås resultatene fra aktuelle publikasjoner i 2009 mer i detalj. Hvert kapittel avsluttes med anbefalinger om sentral *nordisk* forskning, som er publisert fra og med 2003 til og med 2009, i den grad vi har funnet slike. For øvrig viser vi til den samlede litteraturlisten bakerst. Den tematiske oppdelingen i kapitler gjør det mulig både å lese kunnskapsstatusen i sin helhet og bruke dem som en håndbok om temaer av spesiell interesse.

Oslo, København og Bergen, september 2010

Elisabeth Backe-Hansen

Tine Egelund

Toril Havik

¹ Egelund, T. & Hestbæk, A.-D. (2003). *Anbringelse af børn og unge udenfor hjemmet*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport nr. 03:04.

Egelund, T., Christensen, P. S., Jacobsen, T. B., Jensen, T. G. & Olsen, R. F. (2009). *Anbragte børn og unge: En forskningsoversigt*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport nr. 09:24.

Innhold

1 Innledning og metode	6
1.1 Kunnskapsstatusens omfang og innhold.....	6
1.2 Metode.....	7
1.2.1 Anvendte søkeord og databaser	7
1.2.2 Inklusjonskriterier	8
1.2.3 Framgangsmåte for screening og resultater av screening.....	9
1.3 Begrepsavklaring.....	9
1.4 Oversikt over litteratur i kunnskapsstatusen.....	10
2 Fosterbarns sosiale bakgrunn	11
2.1 Forskningsresultater fram til 2003	11
2.2 Forskningsresultater fra 2003–2008.....	11
2.3 Forskningsresultater fra 2009.....	13
2.4 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009.....	13
3 Effekter av fosterhjemsplassing	14
3.1 Forskningsresultater fram til 2003	14
3.2 Forskningsresultater fra 2003–2008.....	15
3.3 Forskningsresultater fra 2009.....	16
3.3.1 Trygg eller utrygg tilknytning som utfallsvariabel	16
3.3.2 Forsterket fosterhjem fungerer positivt for unge med atferdsvansker	17
3.3.3 Hva innebærer resultatene?.....	17
3.4 Fortsatt manglende forskning.....	18
3.5 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009.....	18
4 Slektsplasseringer	19
4.1 Forskningsresultater fram til 2003	19
4.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008	19
4.3 Forskningsresultater fra 2009.....	20
4.3.1 Framgangsmåter i studiene fra 2009	21
4.3.2 Sosial bakgrunn og vilkår for slektsplasseringer, og kjennetegn ved barna	22
4.3.3 Barnevernets innsats i forhold til slektsfosterforeldre	23
4.3.4 Kvalitet og utfall ved slektsplasseringer	24
4.3.5 Stabilitet i slektsplasseringer	25
4.3.6 Fortsatt manglende forskning.....	26
4.5 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009.....	27
5 Fosterbarns fysiske og psykiske helse	28
5.1 Forskningsresultater fram til 2003	28
5.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008	28
5.3 Forskningsresultater fra 2009.....	30
5.3.1 Prevalensstudier av mental helseproblemer blant plasserte barn og unge: resultater fra Danmark og Storbritannia	30
5.3.2 Betydningen av risikofaktorer knyttet til familien	31
5.3.3 Fortsatt kunnskapshull	32
5.4 Anbefalt litteratur publisert mellom 2003 og 2009.....	32

6 Plasserte barns skolegang.....	33
6.1 Forskningsresultater fram til 2003	33
6.2 Forskning fra 2003 til 2008.....	33
6.2.1 Fortsatt kunnskapshull	35
6.3 Forskningsresultater fra 2009.....	35
6.4 Anbefalt litteratur publisert mellom 2003 og 2009.....	35
7 Plasserte barn og unge med minoritetsbakgrunn	36
7.1 Forskning fram til 2003.....	36
7.1.1 Plasseringshyppighet	36
7.1.2 Plasseringssted	36
7.1.3 Saksbehandlingen.....	37
7.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008.....	37
7.3 Fortsatte kunnskapshull.....	39
7.4 Forskningsresultater fra 2009.....	39
7.5 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009.....	39
8 Kontakt med familie, slekt og nettverk i løpet av plasseringen.....	40
8.1 Forskningsresultater fram til 2003	40
8.1.1 Kontakt med foreldrene i løpet av plasseringen.....	40
8.1.2 Barnas og ungdommenes syn på kontakt.....	41
8.1.3 Foreldrenes syn på kontakten.....	41
8.1.4 Plasseringsstedets/fosterforeldrenes syn på kontakten.....	41
8.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008.....	41
8.3 Forskningsresultater fra 2009.....	42
8.3.1 Ungdommers syn på kontakt	42
8.3.2 Foreldres holdning til plasseringen: "Foreldreskap på avstand"	43
8.3.3 Fortsatt kunnskapshull	44
8.4 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009.....	44
9 Synspunkter fra barna og ungdommene	45
9.1 Forskningsresultater fram til 2003	45
9.2 Forskningsresultater mellom 2003 og 2009	46
9.3 Forskningsresultater fra 2009.....	47
9.3.1 Kunnskapshull.....	47
9.4 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009.....	47
10 Stabilitet og ustabilitet i plasseringer	48
10.1 Forskningsresultater fra før 2003	49
10.1.1 Sammenbrudd i plasseringer	49
10.1.2 Omplasseringer	49
10.1.3 Konklusjon.....	49
10.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008.....	50
10.3 Forskningsresultater fra 2009.....	51
10.3.1 Stabilitet og ustabilitet	51
10.3.2 Nærmere om sammenbrudd og utilsiktede flyttinger	53
10.3.3 Fortsatt kunnskapshull	55
10.4 Anbefalt litteratur fra 2003 til 2009	55

11 Utflytting fra omsorg og ettervern	56
11.1 Forskningsresultater fra før 2003	56
11.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008	56
11.2.1 Resultater fra det norske ettervernsprosjektet	58
11.3 Forskningsresultater fra 2009	59
11.4 Fortsatt kunnskapshull	60
11.5 Anbefalt litteratur fra 2003 til 2009	60
12 Rekruttering, matching og veiledning av fosterhjem	62
12.1 Rekruttering av fosterhjem	62
12.1.1 Behov for utvikling av et rekrutteringsinstrument	62
12.1.2 PRIDE som rekrutteringsinstrument	63
12.1.3 Det er behov for ytterligere forsknings- og utviklingsarbeid	63
12.2 Matching mellom fosterbarn og fosterhjem	63
12.2.1 Fosterbarn, fosterforeldre og deres bidrag til en god plassering	63
12.2.2 Fosterbarn, fosterforeldre og sosialarbeideres syn på en vellykket plassering	64
12.2.3 Statistiske analyser bekreftet langt på vei modellen	64
12.2.4 Implikasjoner av modellen	65
12.2.5 Fortsatte kunnskapshull	66
12.3 Veiledning	66
12.3.1 Fosterhjemstjenesten i Akershus/Helgerud ressurscenter	66
12.3.2 Fire britiske veiledningsmodeller	68
12.3.3 Resultater	69
12.3.4 Fortsatt kunnskapshull	69
12.5 Oppsummering av forskningsbehov	70
12.6 Anbefalt litteratur fra 2003 til 2009	70
13 Behov for videre forskning	71
13.1 Områder uten aktuelle publikasjoner fra 2009	71
13.1.1 Den sosiale bakgrunnen til fosterhjemsplasserte barn	71
13.1.2 Fosterbarns skolegang	71
13.1.3 Fosterbarn med minoritetsbakgrunn	72
13.1.4 Fosterbarns syn på plasseringen	72
13.2 Områder der det forelå forskningsresultater fra 2009	73
13.2.1 Effekter av fosterhjemsplassing	73
13.2.2 Slektsplasseringer	74
13.2.3 Fosterbarns fysiske og psykiske helse	74
13.2.4 Kontakt mellom fosterbarn og den biologiske familien	75
13.2.5 Stabilitet og ustabilitet i fosterhjemsplassing	75
13.2.6 Utflytting og ettervern	75
13.2.7 Rekruttering, matching og veiledning av fosterforeldre	76
13.3 To konklusjoner	76
13.3.1 Viktige områder er fortsatt underdekket	76
13.3.2 Betydningen av seleksjon til fosterhjemstiltaket må utforskes	77
13.4 Tre overordnede problemstillinger	77
13.4.1 Forskning knyttet til hensikten med fosterhjemstiltaket	77
13.4.2 Det er nødvendig å systematisere metodevalget bedre	77
13.4.3 Behov for mer forskningsbasert utviklingsarbeid og implementeringsforskning	78
Litteraturliste	79

1 Innledning og metode

Denne kunnskapsstatusen er resultatet av et eget deloppdrag i *Fosterhjem for barns behov*. Den er også en oppfølging av to forskningsoversikter utgitt av SFI (København) i henholdsvis 2003 og 2009 (Egelund & Hestbæk, 2003; Egelund et al., 2009). Vitenskapelig kunnskap om fosterhjems plasseringer produseres raskt og i store mengder. Dette tilsier jevnlig oppfølginger, hvor nye forskningsresultater kan fanges opp og gjøres allment tilgjengelige. Dessuten er en slik oppfølging og oppdatering viktig for å spisse aktuelle problemstillinger. Dette er bakgrunnen for vår oppsporing av forskningslitteratur fra 2009, som utgangspunkt for arbeidet med forskningsprogrammet *Fosterhjem for barns behov*.

Vi har lagt vekt på å framheve nyanser og forskjeller i resultatene som presenteres. Det har følgelig ikke vært et mål å legge fram en samlet ”fasit” på de ulike temaområdene vi har dekket, med mindre resultatene er ganske entydige. Målet har vært å presentere eksisterende viten med eksisterende kunnskapshull, tvetydigheter eller uenigheter. Med andre ord anser vi det som like vesentlig å påpeke hva man ikke vet, hva man er usikker på eller hva det finnes motsetningsfylt kunnskap om, som hva man vet. Det er imidlertid viktig å ha i mente at de ”kunnskapshullene” vi identifiserer bygger på det utvalget av litteratur som vi har lest. Det kan derfor godt tenkes at vi kommer til å nevne noen forskningsbehov innen europeisk fosterhjemsforskning, som delvis er dekket i andre lands forskning, for eksempel i forskning fra USA.

1.1 Kunnskapsstatusens omfang og innhold

Kunnskapsstatusen dekker forskning fra og med 1980 til og med 2009, som er publisert på norsk, dansk, svensk og engelsk. Forskning publisert på engelsk er imidlertid bare tatt med i den grad den omhandler europeiske forhold. Det vil si at forskning om blant annet amerikanske, kanadiske og australske forhold er utelatt. Begrunnelsen er at vi har valgt å prioritere forskning fra noenlunde sammenliknbare samfunnsforhold. Hvis sosiale problemer eller velferdssystemer atskillig seg alt for mye fra nordiske forhold, oppstår det ”oversettelsesproblemer” når resultatene skal anvendes her.

Den generelle malen for hvert av kunnskapsstatusens tematiske kapitler er at hovedresultatene fra perioden 1980 til 2008 oppsummeres kortfattet med utgangspunkt i de to tidligere forskningsoversiktene. Dernest gjennomgår vi de nye resultatene fra 2009 mer detaljert. Som det vil vise seg, er det en del temaer fra de to tidligere oversiktene som ikke ble spesielt fokusert i publikasjoner fra 2009. Dette sier i seg selv noe om kunnskapshull, som denne kunnskapsstatusen har som mål å avdekke.

Ingen av de to tidligere kunnskapsoversiktene løftet fram forskning om rekruttering, matching og veiledning av fosterhjem. Etersom disse temaene også inngår i et eget delprosjekt, har vi skrevet et nytt kapittel om dette temaet bygget på litteratur fra og med år 2003 til og med år 2009, med samme utvelgelseskriterier som for resten av kunnskapsstatusen.

Forsterkning av fosterhjem er også et eget delprosjekt. Imidlertid viste det seg at internasjonal litteratur om forsterkning i stor grad handler om fordeler og ulemper ved betaling av fosterforeldre, i forhold til systemer for oppfølging av fosterforeldre som er lite relevante for norske forhold. I tillegg kan forsterkning av fosterhjem forstås som såkalte behandlingsfosterhjem ("Treatment Foster Care"). Her foreligger en systematisk oversikt fra 2007 (MacDonald & Turner, 2007). Evaluering av programmer faller imidlertid utenfor vår kunnskapsstatus (se kriterium j nedenfor). For en nærmere beskrivelse av den systematiske oversikten vises til Backe-Hansens (2009) litteratursammenstilling om utilsiktet flytting fra fosterhjem.

Fosterbarn med funksjonsnedsettelse er et relativt nytt område, som vi vet svært lite om. Foreliggende forskning er primært amerikansk, så det har ikke vært aktuelt å ta inn et nytt kapittel på dette området. Her står vi følgelig overfor upløyd mark, og *Fosterhjem for barns behov* vil bidra med ny kunnskap gjennom data som samles inn som en del av programmet. Videre er et prosjekt om barn med funksjonsnedsettelse som barnevernsklienter i ferd med å starte opp, finansiert av Helsedirektoratet. Dermed vil det foreligge ny kunnskap om norske forhold i løpet av et års tid.

1.2 Metode

1.2.1 Anvendte søkeord og databaser

Biblioteket ved NOVA gjennomførte et omfattende og systematisk litteratursøk om forskning om fosterhjems plassering av barn og unge. Formålet var å fange opp all relevant litteratur, først og fremst fra nordiske og andre europeiske land. Søkeordene bestod av en kombinasjon av følgende ord i de engelskspråklige databasene: ti=(child* or young* or youth* or adolesc*) and ti(foster* or placement* or aftercare*), og tilsvarende ord på skandinaviske språk i de nordiske databasene.

For det ekstra søket var søkeordene til baser med skandinaviske språk ((fosterbarn? or fosterhjem? or fosterforeldre? or fosterfamilie) and (rekruttering? or match? or utvelg? or utvalg? or veiledning? or støtte? or rådgivning?)). Til engelskspråklige databaser var de ti=(foster same (home* or care* or child*)) and ts=(recruit* or match* or counsel* or supervis* or guidance* or support*).

Begge litteratursøk ble gjennomført i norske, svenske og danske biblioteksdata-baser (henholdsvis Bibsys, Bibliotek og Libris). Forskning publisert i artikkel-form på nordiske språk er dessuten søkt direkte etter i relevante, peer-bedømte tidsskrifter. Videre har vi søkt etter avhandlinger på de nordiske språkene via universitetenes publikasjonsserier i de tre landene. Vi har søkt etter engelskspråklige publikasjoner i databasene CSA, ISI og Social Care Online. Dessuten har vi søkt i sentrale, peer-bedømte tidsskrifter der disse ikke har inngått i basene².

² For eksempel det britiske tidsskriftet *Adoption & Fostering*.

1.2.2 Inklusjonskriterier

Vi brukte følgende kriterier for inklusjon i kunnskapsstatusen:

- a. Publikasjoner utgitt i 2009. Dette var grunnkriteriet, men vi inkluderte publikasjoner utgitt i 2003-2009 om rekruttering, matching og veiledning som nytt tema.
- b. I kapitlene 2, 8 og 9 ble likevel bare dansk litteratur fra for perioden 2003-2009 gjennomgått. Når det gjaldt kapittel 2, begrunnes dette med at den sosiale bakgrunnen til plasserte barn og unge er meget veldokumentert. Supplert med en norsk studie fra 2008, er det vårt syn at kunnskapsgrunlaget er tilstrekkelig. Når det gjelder kapittel 8 og 9 (samvær samt barn og unges syn på å være plassert), finnes det fortsatt kunnskapshull, men her viser en rask gjennomgang av titler for de aktuelle årene at bildet ikke hadde endret seg vesentlig gjennom å inkludere andre nordiske og europeiske publikasjoner. Dermed ble tid og ressurser utslagsgivende for disse to kapitlenes del.
- c. Bare publikasjoner som gjaldt fosterhjemsplasseringer. Dermed ekskluderte vi publikasjoner som utelukkende handlet om institusjonsplasseringer eller adopsjon. Imidlertid har vi inkludert noen få publikasjoner som omhandlet både fosterhjems- og institusjonsplasseringer, så lenge forfatterne har skilt mellom de to plasseringsformene i analysene. Dog har vi inkludert to artikler om mental helse blant barn og unge under omsorg som *ikke* er så spesifikke, fordi det forelå svært lite forskning om dette temaet fra 2009.
- d. Publikasjoner som er basert på empiriske primærstudier av forskningsmessig art inkluderes. Dermed ekskluderes for eksempel publikasjoner om lovgivningen, håndbøker, utredninger, bachelor- eller master/kandidatoppgaver eller ikke referee-bedømte artikler.
- e. Publikasjoner inkluderes uansett forskningsmetode, men må oppfylle alminnelige, forskningsmessige kvalitetskrav.
- f. Publikasjoner på norsk, svensk, dansk eller engelsk om europeiske forhold inkluderes. Dermed ekskluderes publikasjoner på andre europeiske språk eller publikasjoner om for eksempel amerikanske, kanadiske og australske forhold.
- g. Publikasjoner om fosterbarn i alderen 0-17 år inkluderes, mens publikasjoner om kortvarige plasseringer i avlastningshjem ekskluderes.
- h. Publikasjoner om ettervernsperioden for tidligere fosterbarn inkluderes, men litteratur om ettervernsfasen i sin alminnelighet ekskluderes. Dette begrunnes pragmatisk med at
- i. NOVA i 2008 utga en omfattende rapport om forskningskunnskap om ettervern (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008).
- j. Som hovedregel inkluderes bare primærstudier. Dette utelukker allment forskningsoversikter som sammenfatter primærstudier. Dog har vi valgt å inkludere en systematisk oversikt over familieplasseringer og en over rekruttering av fosterhjem på grunn av mangelen på relevant primærlitteratur.
- k. Visse typer undersøkelser tas *ikke* med i denne oversikten. Det gjelder behandlingsforskning, som evalueringer av diverse metoder/redskaper/programmer, inklusive MST og PMTO, og undersøkelser av fosterbarn med funksjonsnedsettelse. Litteraturen om barn med funksjonsnedsettelse i fosterhjem viste seg dessuten å være utelukkende amerikansk i de søkene vi gjennomførte. Sistnevnte gruppe inngår for øvrig i en egen, norsk undersøkelse som gjennomføres i 2010/2011.

1.2.3 Framgangsmåte for screening og resultater av screening

Det var sammenlagt 411 treff i de engelskspråklige databasene, men svært mange dreide seg om andre temaer ved siden at det var mange overlapp. I tillegg kom rundt 50 treff i de nordiske databasene.

Materialet ble screenet i flere omganger i forhold til de ovennevnte kriteriene. Først screenet alle tre forfattere samtlige treff for relevans på grunnlag av abstractene. Tvilstilfeller ble inkludert og lest i fulltekst før de eventuelt ble forkastet. Via disse prosessene ble de mulige bidragene redusert til i alt 19 treff, hvorav 2 danske, 3 svenske, 3 norske og 11 europeiske. Av de europeiske bidragene var ett fra Spania, to fra Nederland og resten fra Storbritannia. I tillegg kom en norsk rapport om ettervern som bygget på analyser av registerdata (Kristofersen, 2009) og en dansk rapport som sammenlikner familieplasseringer med tradisjonelle fosterhjemsplasseringer (Knudsen, 2009), så i alt ble 21 publikasjoner gjennomgått.

Hver av de inkluderte publikasjonene ble lest av en av forfatterne og referert (annotert) relativt detaljert hva angår 1) undersøkelsens formål og kunnskapsinteresse, 2) undersøkelsens utvalg og metode, 3) undersøkelsens viktigste resultater og 4) en vurdering av undersøkelsens metodiske kvalitet.

I de nordiske databasene som ble gjennom søkt i forbindelse med kapitlet om rekruttering, matching og veiledning, var det i alt 68 treff på de søkeordene vi hadde valgt, med en del gjentakelser. Av disse var fem aktuelle etter gjennomlesing av abstracts. I de engelskspråklige databasene fikk vi til sammen 263 treff, igjen med en del gjentakelser. Av disse gjensto 19 aktuelle etter gjennomlesing av abstracts. Artikkene som ble ekskludert, var for det meste amerikanske, samt noen ganske få på språk som kroatisk, fransk og spansk.

De mulig aktuelle artikkene ble screenet på tilsvarende måte som de andre og deretter lest av Elisabeth Backe-Hansen. Etter dette gjensto i alt fem artikler, en systematisk oversikt og to rapporter, begge norske, som presenteres nærmere i kapittel 12. Den systematiske oversikten og en av rapportene handlet om rekruttering, en artikkel handlet om matching og fire artikler og den andre rapporten handlet om veiledning av fosterhjem.

Det viste seg at det ikke hadde kommet til nye undersøkelser om alle kunnskapsstatusens temaer i løpet av 2009. Dermed var det også opptil flere nye publikasjoner om noen få av temaene, som familieplasseringer og effekter av plassering, men likevel store hull i dekningen av andre temaer. Vi søker derfor å vise hvilke aspekter som er noenlunde tilstrekkelig dekket og hvor det fortsatt er klare, forskningsmessige mangler i hvert enkelt kapittel.

1.3 Begrepsavklaring

I teksten bruker vi betegnelsene ”barn” og ”barn og unge” om hverandre. I henhold til nordisk barnevernslovgivning, så vel som FN's barnekonvensjon, dekker ”barn” perioden mellom 0 og 18 år. Etter dette er man barn fram til myndighetsalder. Samtidig gir det mening i dagligspråket å snakke om barn og ungdom, ettersom vi gjerne identifiserer ungdomstiden nokså parallelt med tenårene.

På den andre siden kan det bli språklig tungt å ta med ”barn og ungdom”, ”barn og unges...” osv. hver eneste gang. Derfor har vi vekslet mellom å bruke de to termene, som imidlertid begge altså dekker perioden 0 til 18 år.

1.4 Oversikt over litteratur i kunnskapsstatusen

En viktig del av kunnskapsstatusen består av oppsummeringer av tidligere forskningsresultater, der referansene står i de to forskningsoversiktene fra henholdsvis 2003 og 2009 uten at vi har vist til alle disse i teksten. De aktuelle referansene står i litteraturlisten bakerst, og vi vil ellers henvise til forskningsoversiktene. I tillegg viser vi til ny litteratur i teksten, fra de litteratursøkene som ble gjennomført i denne omgangen. Vi har derfor laget en relativt omfattende litteraturliste bakerst som samler begge deler, selv om ikke alt er referert til i teksten.

På slutten av hvert kapittel har vi samlet noen ganske få referanser til litteratur som har vært publisert mellom 2003 og 2009. Det er referanser vi har vurdert som spesielt viktige, som gjelder nordisk forskning. Andre referanser i hvert kapittel, inklusive de det henvises til i fotnoter, finnes altså i den samlede litteraturlisten bakerst.

2 Fosterbarns sosiale bakgrunn

I mange år har forskere påvist at barn som er i kontakt med barnevernet som gruppe er blant samfunnets dårligst stilte samfunnsborgere både sosioøkonomisk, demografisk og psykososialt. Dette er følgelig et av temaene om barn og unge under omsorg som er best forskningsmessig belyst.

2.1 Forskningsresultater fram til 2003

Forskningsoversikten fra 2003 (Egelund & Hestbæk, 2003), som omfatter både fosterhjemsplassering og institusjonsplassering, trakk følgende konklusjoner på bakgrunn av den da tilgjengelige vitenskapelige kunnskapen:

- Barn og unge som plasseres kommer alt overveiende fra familier med enslige forsørgere. Enslige mødre er sterkt overrepresentert.
- Plasserte barns familier er større enn gjennomsnittet. Mødrene til plasserte barn og unge får og tar vare på flere barn.
- Plasserte barns mødre er yngre enn jevnaldrende barns mødre når de får barn.
- Plasserte barns foreldre er i høyere grad marginaliserte på eller ekskluderte fra arbeidsmarkedet enn jevnaldrende barns foreldre. I følge flere undersøkelser er flertallet av de plasserte barnas foreldre avhengige av offentlige overføringer.
- Som følge av dette er plasserte barns foreldre fattige eller har begrensede ressurser.
- Foreldrene til plasserte barn har selv i uforholdsmessig stor grad vært plassert utenfor hjemmet når de selv var barn.

Sammenfattende framgikk det av forskningsoversikten fra 2003 at det er ytterst veldokumentert i mange studier at målgruppen for inngrep fra samfunnets side, er barn fra familier som er preget av en kombinasjon av store, sosiale problemer og færre ressurser til å løse disse problemene enn andre barns familier.

2.2 Forskningsresultater fra 2003–2008

Forskningsoversikten fra 2008 (Egelund, Christensen, Jacobsen, Jensen & Olsen, 2009) ble bare oppdatert med den nyeste danske forskningen om plasserte barns sosiale vilkår. Begrunnelsen var, som nevnt, at det nettopp er snakk om et tema som er så godt forskningsmessig belyst at det ikke virket påkrevet å gjennomføre en ny gjennomgang av internasjonale litteratur. Utgangspunktet for oppdateringen av forskningsoversikten var derfor andre datainnsamling i den danske forløpsundersøkelsen av plasserte barn³. Denne oppfølgingen, som gjaldt barna da de var blitt 11 år gamle, var akkurat ferdig (Egelund, Andersen, Hestbæk, Laustsen, Kundsén,

³ *Forløpsundersøkelsen av plasserte barn* vedrører samtlige barn i Danmark som ble født i 1995 og har vært eller senere blir plassert utenfor hjemmet. Undersøkelsen følger opp plasserte barn ca. hvert tredje år i løpet av barndommen, ungdomstiden og tidlig voksen alder.

Olsen & Gerstoft, 2008). På dette tidspunktet var ca. 45 % av de plasserte barna i fosterhjem. Vekten ble lagt på å presentere utdypende og supplerende kunnskap om barnas demografiske, sosioøkonomiske og psykososiale profil. Det viste seg at en rekke risikofaktorer slo gjennom:

- En relativt høy andel plasserte barn har fedre som er så fraværende, at det ikke finnes statistiske opplysninger om dem.
- Både mødre og fedre til plasserte barn har en betydelig overdødelighet.
- Et flertall blant de plasserte barna har enslige mødre, med den fattigdomsrisikoen som er knyttet til å være enslig forsørger.
- Plasserte barn kommer fra store søskenflokker der halvsøsken dominerer.
- Plasserte barns mødre er yngre enn sine jevnaldrende når de får barn. Plasserte barn er oftere født mens mødrene deres var i tenårene.
- Majoriteten av de plasserte barnas foreldre har så lav utdanning at det vil kreve en omfattende og langvarig innsats å hjelpe dem ut av en marginalisert posisjon på arbeidsmarkedet.
- De plasserte barnas mødre er overrepresentert når det gjelder sosial eksklusjon, definert som at de er varig uføretrygdete og utenfor det vanlige arbeidslivet.
- Et stort flertall av de plasserte barnas mødre er avhengige av offentlige overføringer, slik at barna opplever at mødrene deres ikke arbeider og ikke er selvforsørgende.
- Mødrene til de plasserte barna har svært lave disponible inntekter, noe som forsterkes av at familiene svært ofte bare har en inntekt.
- Mødrene til de plasserte barna er langt oftere fattige enn jevnaldrende barns mødre. Hvert sjuende plasserte barn har en mor som er berørt av fattigdom.
- Knappt annethvert barn som er plassert har en mor med en psykiatrisk diagnose, vel hver fjerde har en far med en psykiatrisk diagnose, og ca. hvert sjuende har to foreldre med psykiatriske diagnoser.
- Plasserte barn har nesten 100 ganger så høy sannsynlighet som jevnaldrende barn for å ha en mor som står i misbruksregisteret.
- Også fedrene til plasserte barn er oftere registrert i misbruksregisteret enn jevnaldrende barns fedre.
- Det er høyere sannsynlighet for at foreldrene til de plasserte barna er eller har vært fengslet på grunn av overtredelser av straffeloven.
- Spesielt er det tilfelle at mødrene til de plasserte barna har høy overhyppighet av fengslinger til å være kvinner.
- En stor andel av de plasserte barna har foreldre som selv har vært plassert utenfor hjemmet. For mødrenes vedkommende gjelder dette en tredjedel.

Videre viste forløpsundersøkelsen at det ikke hadde skjedd forbedringer i bakgrunnsforholdene til de plasserte barna i løpet av de (minst) fire årene som hadde gått siden de ble plassert. Det hadde skjedd mindre forskyvninger i den sosiale situasjonen til de plasserte barnas opprinnelsesfamilier fra 2003, da første datainnsamling ble gjennomført, til 2008. Ingen av

forskjellene var imidlertid signifikante. Sammenfattende tydet resultatene på at de sosiale forholdene til plasserte barns foreldre ikke endres nevneverdig mens barna er plassert utenfor hjemmet. Dermed virker heller ikke utsiktene til tilbakeføring lysere over tid.

I 2008 publiserte Sten-Erik Clausen og Lars B. Kristofersen en analyse av den norske barnevernsstatistikken for perioden 1990-2005, koblet sammen med en rekke registre om inntekt, utdanningsnivå, siktelser, mottak av stønader og sosialhjelp, arbeidsmarkedstilknytning osv. Analysene inkluderte et sammenlikningsutvalg som var matchet på alder, kjønn og etnisk tilhørighet, uten å ha hatt kontakt med barneverntjenesten. Resultatene som presenteres i denne rapporten, er parallelle til de som framgår av den danske oppsummeringen.

2.3 Forskningsresultater fra 2009

Det hadde ikke kommet til ny litteratur om den sosiale bakgrunnen til plasserte barn i 2009. Vi anser imidlertid at eksisterende kunnskap er dekkende, slik at graden av marginalisering og sosial eksklusjon blant foreldre til fosterhjemsplassert barn og ungdom er meget godt dokumentert.

2.4 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009

Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2008). *Barneverns klienter i Norge 1990-2005, En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 3/2008.

Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A.-D., Laustsen, M., Knudsen, L., Olsen, L. F. & Gerstoft, F. (2008): *Anbragte børn: udvikling og vilkår. Resultater fra SFIs børneforløbsundersøgelse av 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport 08:23.

3 Effekter av fosterhjemsplassing

Et grunnleggende spørsmål i forbindelse med plasseringer utenfor hjemmet er om dette har positive, nøytrale eller negative effekter for dem som plasseres. Dette spørsmålet ble stilt i begge de tidligere forskningsoversiktene.

Det er imidlertid ikke enkelt å besvare spørsmålet. Selv om etterspørselen etter troverdig dokumentasjon av virkningene av sosiale innsatser har steget markant de senere årene, er det bare få studier som anvender en metodologi som faktisk gjør det mulig å avgjøre hvilke effekter plassering utenfor hjemmet har. Det finnes stadig svært få effektmålinger med eksperimentelle eller statistisk avanserte design på dette området. Dette kan blant annet skyldes de metodiske og praktiske problemene som kan være forbundet med slike målinger. I tillegg kommer kanskje også en etisk betinget motvilje eller skepsis til nytteverdien av denne typen studier på området. Uansett er de fleste studiene som undersøker effekter av plasseringer utenfor hjemmet, etterundersøkelser eller oppfølgingsundersøkelser. Størstedelen av disse undersøkelsene kjennetegnes av at det foreligger data fra et tidligere tidspunkt i livet til de plasserte barna og ungdommene, og at de følges opp på et senere tidspunkt i livet med henblikk på å kartlegge hvordan det er gått med dem.

3.1 Forskningsresultater fram til 2003

Forskningsoversikten fra 2003 bygget også på at det var uhyre vanskelig å finne studier som metodisk var sterke nok til at det var mulig å påvise at plasseringen var årsaken til bestemte utviklingsutfall blant barna og ungdommene i løpet av eller etter plasseringen. Derfor måtte de metodiske kravene til effektstudier senkes hvis det overhodet skulle være mulig å kunne uttale seg tentativt om effektene av plassering utenfor hjemmet. Et metodisk minstekrav til studiene som ble inkludert i denne forskningsoversikten, var således at det i det minste fantes en kontrollgruppe å sammenlikne de plasserte barna og ungdommene med. For øvrig omfattet de fleste av undersøkelsene som inngikk i forskningsoversikten, langvarige plasseringer i fosterhjem. Det betyr at resultatene i hovedsak gjaldt fosterhjemsplasserte barn og unge.

Hovedresultatene fra denne forskningsoversikten var en klar tendens til at plasserte barn og unge har uforholdsmessig mange problemer i forhold til barn de kan sammenliknes med *i løpet av plasseringen*. De har markant mange problemer både skolefaglig og sosialt. Dessuten viser mange antisosial atferd og psykiske vansker, dessuten har de konfliktfylte relasjoner til andre barn og voksne.

Tendensen er også klar for *barn og unge som har vært plassert*. Som unge voksne utgjør de en gruppe som er uforholdsmessig dårlig stilt sosialt, uansett hvilket ”utfallsmål” som studeres. De har oppnådd dårligere skoleprestasjoner og et lavere utdanningsnivå, de er oftere arbeidsløse, har dårligere økonomi og helse (både somatisk og psykiatrisk), flere sosiale problemer (misbruk, kriminalitet osv.), og de risikerer oftere å dø i ung alder.

Som nevnt over, omhandlet de metodologisk akseptable studiene som ble inkludert i forskningsoversikten fra 2003, ofte langvarige plasseringer. I disse i realiteten nesten permanente plasseringene må man forvente at barna og ungdommene har vært utsatt for langvarige belastninger på forhånd. Man må også konstatere at det over lang tid har vært mulig å skape bedre utviklingsmuligheter for dem via samfunnets innsats. Langtidsplasseringer av barna og ungdommene maktet imidlertid ikke å bringe dem opp på samme nivå som deres jevnaldrende. Samtidig kommer langtidsplasserte barn og unge på linje med de få prosentene av barnebefolkningen som er dårligst stilt. Dette er ikke et tilfredsstillende resultat av en samfunnsinnsats som både er inngrepene i forhold til barna og deres familier, og som samtidig er svært ressurskrevende samfunnsmessig. Omvendt er fraværet av klare og målbare resultater naturligvis ikke i seg selv et argument for at plasseringer utenfor hjemmet bare helt unntaksvis bør finne sted. De begrensede, positive effektene kan også tolkes som et uttrykk for at ordinære plasseringstiltak ikke i tilstrekkelig grad imøtekommer de ekstra behovene barna og ungdommene har når de plasseres.

3.2 Forskningsresultater fra 2003–2008

Heller ikke i *forskningsoversikten fra 2009* inngår randomiserte, kontrollerte studier eller kvasi-eksperimentelle studier som behandler effekter av plassering. I denne forskningsoversikten bygget man på primært norske, svenske og danske longitudinelle studier, alle med sammenliknings- eller kontrollgrupper. Det hadde vært ønskelig å inkludere kvalitative studier, ettersom slike studier kunne gitt en innsikt i effekter av plasseringer utenfor hjemmet fra et brukerperspektiv. Vi fant imidlertid ingen slike studier som tilfredsstilte våre inklusjonskriterier.

Resultatene fra forskningsoversikten fra 2009 var:

- Undersøkelsene som var metodisk akseptable, beskjefteget seg med en lang rekke utviklingsutfall for de plasserte barna. Det gjaldt arbeid, inntekt, utdanning, avhengighet av offentlige ytelser, sykelighet, kriminalitet, tenåringsgraviditet, for tidlig død, psykiske lidelser og risiko for selvmordsforsøk.
- Det generelle bildet som disse studiene fra 2003 til 2009 tegner, stemmer meget godt over ens med resultatene som ble rapportert i forskningsoversikten fra 2003. Plasserte barn og unge klarte seg dårligere i forhold til alle de ovennevnte utfallsvariablene når de ble sammenliknet med befolkningen som helhet, men også når de ble sammenliknet med barn som hadde vokst opp under liknende livsvilkår uten å bli plassert.
- Unge som opprinnelig ble plassert på grunn av antisosial atferd klarte seg spesielt dårlig sammenliknet med unge som ble plassert av andre årsaker.
- Samlet peker studiene på at effektene av de plasseringstiltakene som tilbys barn og unge i både Norden og Storbritannia, ikke i tilstrekkelig grad kompenserer for problemene de har når de plasseres.

En av konklusjonene fra forskningsoversikten fra 2009 er at det stadig mangler forskning av høy metodisk kvalitet om effektene av plassering utenfor hjemmet. Det samme gjelder forskning om barnas og ungdommenes syn på å være plassert. Størstedelen av studiene som ble identifisert, som hadde vært publisert til og med 2008, benyttet sammenlikningsgrupper. På tross av dette kan ingen av studiene sies å konstruere en kontrafaktisk situasjon på en slik måte at vi kan konkludere at resultatene kan kalles ”effekter”. I beste fall er det mulig å utlede

kausale hypoteser av resultatene som framskaffes. På tross av økt fokus på effektmålinger de senere årene, ser det således ikke ut til å ha skjedd noen særlig utvikling i forhold til bruken av optimale metoder for effektmålinger når det gjelder plasseringer utenfor hjemmet. Det ser heller ikke ut til å ha skjedd særlig utvikling når det gjelder bruk av avanserte, statistiske metoder.

Med utgangspunkt i de eksisterende studiene kan man derfor ikke gi tilnærmet endelige og entydige svar på om plasseringer utenfor hjemmet har positiv, negativ eller ingen virkning. Det er også et poeng at få studier ser ut til å prøve å besvare spørsmålet om betydningen av seleksjon av barn og unge til fosterhjemstiltak på en systematisk og metodisk holdbar måte (se Berger et al., 2009).

3.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant bare to studier av ulike effekter av fosterhjems plasseringer som ble publisert i 2009. fra henholdsvis Sverige (Andersson, 2009) og Norge (Helgeland, 2009). Begge publikasjonene bygger på data som også er analysert i tidligere publikasjoner. Begge studiene publikasjonene bygger på har den fordelen at utvalget var fulgt opp gjentatte ganger over mange år med svært lite frafall, med siste oppfølging når informantene nærmet seg 30 år. Dessuten supplerer de to studiene hverandre ettersom den ene tar utgangspunkt i plasseringer av små barn på grunn av foreldrenes problemer, mens den andre følger opp ungdom som opprinnelig ble plassert på grunn av atferdsvansker.

3.3.1 Trygg eller utrygg tilknytning som utfallsvariabel

I Gunvor Anderssons (2009) prospektive og longitudinelle studie av et utvalg barn som ble plassert på barnehjem da de var mellom 0 og 4 år gamle, hadde 20 av det opprinnelige utvalget på 26 barn erfaringer med å være fosterhjems plassert i større eller mindre deler av oppveksten. Utvalget ble fulgt opp i alt sju ganger. Analysene i artikkelen som inkluderes her, bygger på sjette og sjuende datainnsamling. Den siste datainnsamlingen ble gjennomført da deltakerne var mellom 25 og 30 år gamle.

Målsettingen med artikkelen var å reanalysere de unge voksnes syn på sine familierelasjoner i lys av sin plasseringshistorie ved sjette datainnsamling, og så se disse analysene igjen i sammenheng med sjuende datainnsamling.

Andersson (2009) valgte å bruke tilknytningsteori som grunnlag for analysene fordi de unge voksne hadde hatt ulike erfaringer med tilknytningspersoner i løpet av oppveksten. Det viste seg at litt over halvparten, i alt elleve, hadde det til felles at de så på fosterforeldrene som sin trygge base på tross av veldig ulike plasseringserfaringer. De hadde samtidig et forsonet bilde av foreldrene sine selv om de ikke hadde kontakt med dem. De unge voksne hadde måttet bearbeide at de hadde hatt en annerledes oppvekst enn barn flest, og det at foreldrene deres ikke greide å ta seg av dem. Dette var lettere hvis fosterforeldrene var aksepterende i forhold til foreldrene.

Som unge voksne, opprettholdt dessuten halvparten av de tidligere fosterbarna kontakten med fosterforeldrene sine, og så på dem som en del av sin familie. Dette kan ses som et positivt resultat for dem det gjaldt.

3.3.2 Forsterket fosterhjem fungerer positivt for unge med atferdsvansker

Ingeborg Helgeland (2009) fulgte opp i alt 85 ungdommer med alvorlige atferdsvansker over en femtenårsperiode, med i alt tre datainnsamlinger. Ved siste oppfølging var informantene rundt 30 år gamle. Problemstillingene for analysene i denne artikkelen var hvordan personer med alvorlige tilpasningsvansker hadde greid seg fram til dette, om de hadde opplevd noen kritiske livshendelser eller påvirkninger som fikk dem til å utvikle seg positivt og tilpasse seg, og i så fall om denne kunnskapen kan bidra til utvikling av nye strategier og intervensjoner i forhold til unge med tilpasningsvansker.

Designet kan anses som pre-eksperimentelt, med en datainnsamling knyttet til den opprinnelige intervensjonen (da deltakerne var 12-16 år gamle) og to datainnsamlinger i etterkant, da informantene var henholdsvis rundt 20 og rundt 30 år gamle. Data ble blant annet innhentet fra strafferegisteret, fra saksdokumenter, samt fra intervjuer med ungdommene, deres sosialarbeidere og fosterforeldre. Ved tredje datainnsamling ble det gjennomført grundige intervjuer med i alt 60 unge voksne. Data ble analysert ved hjelp av både kvalitative metoder og bivariate og multivariate statistiske metoder. I denne artikkelen presenteres resultater basert på kvantitative analyser.

I utgangspunktet bestod utvalget av to tredjedeler gutter og en tredjedel jenter. Analysene viste at jentene greide seg best, i det omtrent tre fjerdedeler av jentene og halvparten av guttene hadde livssituasjoner som vanligvis regnes som tilfredsstillende for trettiåring, det vil si de levde "vanlige" liv. Det viste seg også at plassering utenfor hjemmet i en familieliknende situasjon så ut til å gi de unge en mulighet for resosialisering. Dette dreide seg om såkalte forsterkede fosterhjem med gode ressurser, eller behandlingskollektiver, der ungdommene fikk muligheter til trinnvis å bygge opp tillit til viktige voksenpersoner, til å ha en meningsfylt hverdag og til gradvis å bryte med antisosiale venner.

3.3.3 Hva innebærer resultatene?

Andersson (2009) har tidligere publisert mer omfattende resultater om sitt utvalg, for eksempel når det gjelder familiedannelse, utdanningsnivå og fungering. Det viktigste resultatet i artikkelen fra 2009 var imidlertid at 11 av de 20 tidligere fosterbarna hadde fått vokse opp med en slik relasjon til fosterforeldrene at disse senere representerte trygge tilknytningspersoner for dem. Dette hadde igjen sammenheng med at fosterforeldrene hadde gitt barna rom til å forsone seg med sine biologiske foreldre. Dette er ikke et vanlig utfallsmål i fosterhjemsforskningen, hvor man ofte er mer opptatt av fordelinger knyttet til utdanningsnivå, tilknytning til arbeidsmarkedet, avhengighet av offentlige overføringer, kriminalitet mv.

Helgelands (2009) studie presenterer følgelig flere resultater med henvisning til vanlige utfallskriterier, men hennes studie skiller seg ut fordi ungdommene ble fulgt opp over så vidt lang tid. Denne studien viser at riktige omsorgstiltak kan ha god virkning på langt sikt, men at det ikke er tilfeldig hvilke tiltak dette er. Hun har følgelig opp en problemstilling som heller ikke er mye berørt i litteraturen, nemlig fordeler og ulemper med ulike typer plasseringer med utgangspunkt i bestemte kjennetegn ved fosterbarna.

3.4 Fortsatt manglende forskning

Litteratur som omtaler effekter av offentlig omsorg, eller effekter av fosterhjemsplassing, påpeker som oftest at utfallet er dårlig for plasserte barn sammenliknet med barn som ikke plasseres. Slike resultater kan bidra til et fokus på å redusere antallet barn under omsorg. Dette er imidlertid ikke en rettferdig slutning å trekke, så lenge sammenlikningene ikke tar høyde for hvilke problemer som forelå forut for plasseringen og hvilke som har kommet til i løpet av plasseringstiden. I 2009 publiserte Forrester et al. en oversiktsartikkel om endringer i velferdsnivå blant barn og unge i ulike former for omsorg utenfor hjemmet, som adopsjon, fosterhjem og institusjon. De fant i alt 12 britiske studier publisert etter 1991, men ikke mer enn to av disse gjaldt fosterbarn. Som andre studier fant for øvrig disse forfatterne at utfallet for fosterbarn varierer, mens ganske store andeler ser ut til å klare seg bra.

Studiene som ble gjennomgått i de to tidligere forskningsoversiktene, de to studiene fra 2009 samt artikkelen til Forrester et al. (2009) understreker alle at det er behov for mer forskning om *variasjonen i utfall* for fosterbarn.

- Det mangler forskning som kontrollerer for seleksjonseffekter på en metodisk solid nok måte (Berger et al., 2009). Dette dreier seg for eksempel om det er spesielle barn som fosterhjemsplasseres sammenliknet med dem som plasseres i andre tiltak, og om fosterbarn med spesielle kjennetegn gjør det dårligere enn andre).
- Det mangler forskning som systematisk analyserer hvilke faktorer som har sammenheng med vellykte utfall for fosterbarn, knyttet til fosterbarnet selv, fosterforeldrene, foreldrene så vel som barneverntjenesten og andre tjenester.
- Det mangler forskning som systematisk analyserer betydningen av trygge tilknytningspersoner for fosterbarns tilpasning i voksen alder. Mindre, kvalitative studier tyder på at dette har stor betydning, men slik informasjon finnes ikke i de nordiske registerdatabasene.
- Sist, men ikke minst, mangler en begrepsmessig avklaring av hva gode eller ønskede effekter av en fosterhjemsplassing skal være. Dette spørsmålet forutsetter også mer forskning.

3.5 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009

Andersson, G. (2009). Fosterchildren: A longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18, 13-26.

Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklinter i Norge 1990-2005: En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 3/08.

Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A.-D., Laustsen, M., Knudsen, L., Olsen, L. F. & Gerstoft, F. (2008): *Anbragte børn: udvikling og vilkår. Resultater fra SFIs børneforløbsundersøgelse av 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport 08:23.

Helgeland, I. M. (2009). What works? A 15-year follow-up of youth with serious behavior problems. *Children & Youth Services Review*, 32, 423-429.

4 Slektsplasseringer

Slektsplasseringer omfatter fosterhjems plasseringer hos familiemedlemmer, som besteforeldre, tanter, eldre søsken og andre som er i slekt med fosterbarnet. Fra 2004 er det tatt inn i de norske, statlige retningslinjene for fosterhjem⁴ at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem.

4.1 Forskningsresultater fram til 2003

Slektsplasseringer er et forholdsvis nytt område innen forskningen om plasserte barn og unge. I *forskningsoversikten fra 2003* ble ikke slektsplasseringer behandlet særskilt, i det forskningen var relativt sparsom. Det ble dog nevnt at det fantes resultater som tydet på at slektsplasseringer som plasseringsform ga grunn til en viss optimisme. Begrunnelsen var at barn i slektsfosterhjem så ut til å utvikle seg som andre plasserte barn, det var lavere sannsynlighet for utilsiktet flytting, og de beholdt oftere kontakten med sin biologiske familie.

4.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008

Siden 2003 har det kommet til en del mer forskning om slektsplasseringer, både kvalitativ og kvantitativ. Denne forskningen er tatt med i *forskningsoversikten fra 2009*.

Forskningen om slektsplasseringer bærer imidlertid fortsatt preg av at dette ennå er et nytt forskningsområde som skal avgrenses og beskrives. Det er først og fremst snakk om britisk forskning, men det finnes også studier fra Norge, Sverige og Danmark. Forskningstemaene fordeler seg på følgende områder:

- Frekvenser for slektsplasseringer
- Slektsfosterforeldres sosiale bakgrunn og vilkår, og kjennetegn ved barn og unge i slektsfosterhjem
- Stabilitet og kvalitet i slektsplasseringer
- Særlige familierelasjoner som følger av at barn og unge plasseres hos slekt

Når det gjelder *frekvenser*, er hovedresultatet fra forskningsoversikten fra 2009 at slektsanbringelser utgjør en mindre andel av totalen. Tallene varierer noe fra undersøkelse til undersøkelse, men danske og svenske undersøkelser peker på at rundt 15 % er i slektsfosterhjem. Disse tallene er noe høyere i Norge. I løpet av 2009 var i alt 10.179 barn og unge i fosterhjem, hvorav 2.436 (24 %) i slektsfosterhjem (eller fosterhjem hos familie, som brukes i statistikken)⁵. I alt ble 702 nye barn og unge plassert i løpet av 2009, og av disse utgjorde slektsplasseringene 38 %⁶.

⁴ Se Rundskriv nr. Q-19/2004, samt Forskrift 2003.12.18 nr. 1659: Forskrift om fosterhjem.

⁵ Se <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2010-07-06-05.html>

⁶ Se <http://www.ssb.no/emner/03/03/barneverng/tab-2010-07-06-11.html>

Om sosial bakgrunn og vilkår for slektsfosterforeldre og kjennetegn ved barna, forelå følgende resultater i forskningsoversikten fra 2009:

- Barn i slektsfosterhjem atskiller seg særlig fra andre plasserte barn ved at de ofte er enebarn og ikke har fysiske eller psykiske helseproblemer
- Alderen på barn i slektsfosterhjem varierer fra land til land
- Slektsplassering forekommer hyppigst i mors slekt, ofte hos en enslig mormor
- Slektsfosterforeldre er generelt dårligere sosialt stilt enn andre fosterforeldre. De har lavere utdanning, dårligere økonomi og dårligere helse
- Dessuten får de mindre støtte enn andre fosterforeldre, herunder i form av tilsyn fra kommunen, veiledning og økonomisk kompensasjon for innsatsen

Undersøkelsene om *stabilitet og kvalitet* i slektsplasseringer hadde følgende hovedresultater:

- Barn i slektsfosterhjem har i utgangspunktet færre problemer enn andre fosterbarn. Det betyr imidlertid ikke at de er uten problemer
- Barna klarer seg også bedre enn andre fosterbarn. Dette kan sannsynligvis forklares ved at de har færre problemer i utgangspunktet (jfr spørsmålet om seleksjon).
- Slektsfosterforeldre er mer positive til plasseringen enn andre fosterforeldre
- Slektsplassering er en relativt stabil plasseringsform
- Slektsplasseringer ender sjeldnere med utilsiktet flytting enn andre plasseringer
- Slektsplasserte barn opplever også færre skifter enn andre fosterbarn

Resultatene fra undersøkelsene om *de særlige familierelasjonene* som kan oppstå i slektsplasseringer, var følgende:

- Barn i slektsfosterhjem har hyppigere kontakt med sin opprinnelsesfamilie enn andre plasserte barn
- Kontakt med andre familiemedlemmer enn fosterforeldrene er med på å skape komplekse familierelasjoner og dilemmaer som kan oppstå i den forbindelse
- Dilemmaene ved slektsplasseringer er at barnet kan oppleve spenninger knyttet til lojalitet og splittelse mellom de ulike delene av familien, ikke minst mellom foreldrene og fosterforeldrene

Som nevnt, konkluderer forskningsoversikten fra 2009 med at det fortsatt trengs forskning om mange aspekter ved slektsplasseringer, ikke minst om de indre prosessene som skiller disse plasseringene fra andre plasseringsformer og virker positivt på barna og ungdommenes utvikling.

4.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant i alt seks artikler om slektsplasseringer som var publisert i 2009. Med unntak av en artikkel fra Spania, omhandler samtlige britiske studier. Dessuten utkom en dansk rapport (Knudsen, 2009) som sammenlikner slektsplasseringer med tradisjonelle fosterhjems-plasseringer. I tillegg publiserte The Campbell Collaboration Social Welfare Group en meta-

analyse som bygget på 62 studier i 2008 (Winokur, Holtan & Valentine, 2008). De fleste av disse studiene er amerikanske, og faller slik sett utenfor rammen for denne kunnskapsstatusen. Siden dette er den eneste metaanalysen som foreligger over slektsplasseringer, har vi likevel valgt å inkludere den.

Ettersom slektsplasseringer er et ønsket alternativ i de nordiske landene, og ettersom det viste seg at relativt mange aktuelle artikler om temaet var blitt publisert i løpet av 2009, har vi valgt å behandle dem relativt grundig i denne kunnskapsoversikten.

Forskningsinnsatsene har stort sett vært rettet mot de samme temaene som tidligere forskning, og anvender i hovedsak de samme metodene. Artikkene bygger på data hentet inn gjennom surveyer, intervjuer, standardiserte tester og gjennomgang av saksmapper i barneverntjenesten. Resultatene er også stort sett i samsvar med resultatene fra tidligere forskning, men nyanserer disse noe. Som tidligere påpekt, konkluderer de fleste forfatterne med at det er behov for fortsatte forskningsinnsatser og for mer fokusert oppfølging av slektsfosterforeldre.

4.3.1 Framgangsmåter i studiene fra 2009

Tre av de fem britiske artiklene er skrevet av Elaine Farmer (2009 a,b,c), og bygger på ett og samme datasett. Utvalget bestod av 270 barn som var plassert i fosterhjem i løpet av en bestemt måned. Halvparten var i slektsfosterhjem, den andre halvparten i fosterhjem utenom familien. Barna i de to gruppene hadde vært omtrent like lenge i fosterhjem, fra inntil to og til minst seks år. I begge grupper var nesten halvparten av barna yngre enn ti år, og i begge grupper var to tredjedeler av plasseringene foretatt med tvang. En femtedel av barna hadde minoritetsetnisk bakgrunn. Dette blir imidlertid ikke fokusert på i noen av artiklene.

Undersøkelsen baserte seg i hovedsak på en gjennomgang av barnas saksmapper i barnevernet og kvantitative analyser av resultatene derfra. I tillegg ble det gjennomført semistrukturerte intervjuer med 32 av slektsfosterforeldrene og med 16 av deres saksbehandlere. Også seks foreldre og 16 barn ble intervjuet. Videre ble det administrert et utvalg standardiserte tester.

Den fjerde engelske studien bygget på en utvalg med 131 slektsplasserte barn (Lutman, Hunt & Waterhouse, 2009). Barna hadde vært plassert i et varierende tidsrom, og de var av varierende alder. Plasseringstiden varierte fra tre til ni år. Det ble etablert en sammenlikningsgruppe som bestod av 31 barn plassert i fosterhjem utenom familien. Alle disse var yngre enn fem år da plasseringen skjedde.

Fokus for den femte engelske artikkelen er ikke hva som kjennetegner barn og fosterforeldre i slektsplasseringer, ei heller plasseringsforløp eller utfall for barna. I stedet er forfatterne opptatt av om barnevernsarbeidere har de organisatoriske rammene og den personlige kapasiteten som er nødvendig for å støtte slektsplasseringer på en god måte (Warren-Adamson, 2009). Artikkelen rapporterer fra et prosjekt hvor åtte praktikere og to akademikere møttes månedlig i løpet av nesten ett år, for å drøfte hvilke implikasjoner den sterke vektleggingen av slektsplasseringer har for barnevernsarbeidere.

Den spanske artikkelen (Palacios & Jiménez, 2009) belyser slektsplasseringer fra perspektivet til et barnevernssystem som er ulikt det nordiske og det britiske. I Spania blir de fleste plassert i

institusjoner. Skjer det først plasseringer i fosterhjem, utgjør 85 % slektsplasseringer. Likevel er de mer overordnede resultatene om forskjeller og likheter mellom slektsplasseringer og plasseringer utenfor familien i hovedsak som i nordiske og britiske undersøkelser.

Den danske rapporten (Knudsen, 2009) er den første av to rapporter om slektsplasseringer. Undersøkelsen bygger på spørreskjemaopplysninger fra 424 fosterforeldre til barn i alderen 4-23 år, som var slektsfosterforeldre eller tradisjonelle fosterforeldre per 31.12.2006.

4.3.2 Sosial bakgrunn og vilkår for slektsplasseringer, og kjennetegn ved barna

De nye undersøkelsene finner, i tråd med de tidlige, at de fleste slektsplasseringer skjer hos slektninger på morssiden. Plasseringene skjer først og fremst hos besteforeldre, dernest tanter og onkler (Farmer, 2009; Knudsen, 2009; Lutman, Hunt & Waterhouse, 2009; Palacio & Jiménez, 2009; Winokur, Holtan & Valentine, 2008). Samtlige undersøkelser finner videre at det er klare ulikheter mellom slektsfosterforeldre og fosterforeldre utenom familien når det gjelder levekår og helse. Slektsfosterforeldre var oftere uføre og hadde oftere kroniske sykdommer, de hadde oftere lite utdanning, og var oftere trangbodde og hadde svak økonomi (Farmer, 2009 a,b,c; Winokur, Holtan & Valentine, 2008).

Det er derimot uklart fra disse studiene i hvor stor grad barna og ungdommene skiller seg fra dem som er plassert i fosterhjem utenom familien. Farmer (2009 a,c) fant for eksempel små forskjeller når det gjaldt omfang og type belastninger barna hadde vært utsatt for før plasseringen. Tvert i mot var barna i de to gruppene bemerkelsesverdig like når det gjaldt type omsorgssvikt og traumer (Farmer 2009 c). Derimot fant Knudsen (2009) barn med diagnoser oftere var plassert i tradisjonelle fosterhjem. Det at barna i fosterhjem utenfor familien så ut til å ha vært hyppigere og mer langvarig plassert forut for sin nåværende plassering, ble motsvart av at barna i slektsplasseringer oftere og over lenger tid hadde bodd hos andre slektninger. Heller ikke når det gjaldt nivået på emosjonelle og atferdsmessige vansker eller behov for spesialpedagogiske tiltak, var forskjellene store. At det ble opplyst at slektsplasserte barn hadde noe mindre angst og depresjon, mener forfatteren kan forklares ved at saksbehandler har mindre sikker kunnskap om disse barna enn om andre fosterbarn (Farmer, 2009 c). De øvrige studiene, inklusive den fra Campbell Collaboration, finner imidlertid at barn i slektsfosterhjem har færre og mindre omfattende problemer, også når det gjelder somatisk helse, enn barn i andre fosterhjem. Mulige årsaker til dette drøftes imidlertid ikke inngående. For øvrig fant også Farmer (2009 c) at barn i slektsfosterhjem har mindre sammensatte somatiske helseproblemer. Også Knudsen (2009) rapporterer at barn i slektsfosterhjem oftere befinner seg innenfor normalområdet for psykososiale problemer enn barn i tradisjonelle fosterhjem, uansett hva slags type problemer det er snakk om.

Heller ikke når det gjelder barnas foreldre finner Farmer (2009 a) særlige forskjeller mellom de to plasseringsformene. I hovedsak var de bare klart ulike på ett område: Foreldrene til barn som ble plassert utenom familien, hadde selv oftere vært plassert når de vokste opp. Farmer foreslår to hovedforklaringer. Den ene er at slektninger ikke er tilgjengelige, den andre at slektninger ble vurdert som uegnet som fosterforeldre.

4.3.3 Barnevernets innsats i forhold til slektsfosterforeldre

Samtlige publikasjoner fra 2009 finner, som tidligere forskning, at slektsfosterforeldre får mindre oppfølging og færre støttetiltak enn andre fosterforeldre. Farmer (2009 a) finner at slektsfosterforeldrenes trangboddhet, helseproblemer og økonomiske vansker utgjør reelle hindringer for deres fosterforeldreskap. Hun finner også at disse hindringene i alt for liten grad blir søkt avhjulpet av barnevernet. I første rekke gjaldt dette at mange slektsfosterforeldre verken fikk lønn eller dekning av utgifter, eller fikk det på lavere nivåer enn fosterhjem utenfor familien. I fortsettelsen gjaldt det manglende hjelp til bolig som kunne avhjelpe høy grad av trangboddhet, hvor barna kunne få egne soverom, eller hvor besteforeldrene slapp å sove på sofa i stua. Videre fikk slektsfosterforeldre mindre tilbud om forsterkningstiltak og veiledning.

Også fra Spania finner Palacio og Jiménez (2009) at slektsfosterforeldre får mindre oppfølging enn nøytrale fosterforeldre. I snitt møtte de barnevernet svært sjelden, ikke mer enn en gang hvert annet år, mot tre ganger hvert annet år for de nøytrale fosterforeldrene. Slektsfosterforeldrene var mindre tilfreds med sin relasjon til barnevernet, og fikk også lavere økonomisk kompensasjon. Campbellstudien (Winokur, Holtan & Valentine, 2008) trakk tilsvarende hovedkonklusjoner: slektsfosterforeldre får mindre økonomisk støtte, mindre opplæring og mindre oppfølging.

Flere av artiklene drøfter mer eller mindre eksplisitt om slektsfosterforeldre bør følges opp på samme måte som nøytrale fosterforeldre. Den britiske forskeren Warren Adamson (2009) tar det klareste standpunktet. Han mener slektsfosterforeldre er i en klart mer privat situasjon enn andre fosterforeldre, og at de har behov for en oppfølging som anerkjenner dette. Han mener at barnevernet med sine byråkratiske, regelstyrte arbeidsbetingelser ikke har muligheter for å forholde seg til kompleksiteten ved slektsplasseringer eller til å gjøre godt arbeid her. Han anbefaler derfor at tilsynet med slektsplasseringer bør legges til kommunale sentre for familier og barn, der det også gis tilbud om tilhørighet og rekreasjon.

Også Farmer (2009 c) framholder at slektsfosterforeldre er i en annen situasjon enn fosterforeldre flest. De fleste slektsfosterforeldrene i hennes utvalg hadde verken planlagt eller forventet å bli fosterforeldre. Deres opplevelser og følelser i forhold til det å være fosterforeldre kunne også være ganske sammensatt. Særlig besteforeldre kunne kjempe med følelser av tap, skam og skyld. De kunne føle seg sosialt isolert. Ikke passet de inn sammen med foreldrene til fosterbarnas venner, og de passet heller ikke inn sammen med venner som hadde startet et liv uten omsorg for barn. Selv om de ofte trengte praktisk og økonomisk hjelp, dessuten også råd og veiledning, nølte de med å be om hjelp. Og de som ba om hjelp, ble ofte avvist med henvisning til at de jo var barnets slektninger. Farmer (2009 c) mente å finne en generell holdning blant barnevernsarbeiderne i studien om at slektninger bør være i stand til å ta ansvar for barn i familien, uten spesiell oppfølging og uten spesiell praktisk eller økonomisk støtte. Denne holdningen var sammensatt av flere elementer. Et element var det mer implisitte og selvfølgelig: slekt tar vare på slekt. Et annet element var å holde kostnadene nede, noe Farmer (op. cit.) kan være en viktig motivasjon for å øke andelen med slektsplasseringer. Hun framholder at selv om slektsplasseringer generelt er til barns beste, kan barnevernets manglende støtte og oppfølging motvirke at de blir det.

4.3.4 Kvalitet og utfall ved slektsplasseringer

Overordnet viser studiene vi har gjennomgått at barn i slektsfosterhjem viser like store framskritt som barn i andre fosterhjem, selv om slektsfosterforeldre oftere har personlige belastninger og dårligere rammebetingelser og får dårligere oppfølging og støtte. I sin metastudie konkluderer på sin side Winokur, Holtan & Valentine (2008) med at barn i slektsfosterhjem synes å gjøre det bedre enn barn i nøytrale fosterhjem hva angår atferdsvansker, adaptiv atferd, psykiske vansker, trivsel og stabilitet i plasseringene. Forfatterne påpeker imidlertid at flere av studiene som inngikk i metastudien hadde metodiske vansker knyttet til seg.

Etter to års oppfølgingstid fant Farmer (2009 c) at slektsplasserte barn ikke kom bedre ut enn andre fosterbarn på disse sentrale parametrene. Hun fant ingen forskjeller når det gjaldt trivsel, emosjonelle vansker eller atferdsvansker, slik dette ble vurdert av barnets saksbehandler på grunnlag av standardiserte observasjonsinstrumenter. Heller ikke fant hun forskjeller når det gjaldt helsetilstand og frammøte på skolen. Hennes hovedresultat var at barnas utvikling var bemerkelsesverdig lik i de to plasseringsformene. Uansett plasseringsform ble tre av fire barn (77 %) vurdert til å vise positiv utvikling. I tråd med dette fant hun, igjen ut fra opplysninger i barnas saksmapper, at barnas behov ble ivaretatt like godt i begge plasseringsformene. De fleste fosterhjemmene ble vurdert til å møte barnas behov, selv om 35 % av slektsplasseringene og 27 % av de nøytrale fosterhjemmene ble vurdert til å være problematiske. Denne forskjellen var imidlertid ikke statistisk signifikant.

Når det gjelder kvaliteten på slektsplasseringer, konkluderte Winokur, Holtan & Valentine (2008) med at det ikke er ulikheter mellom de to plasseringsformene når det gjelder familierelasjoner. Metastudien løftet imidlertid fram spørsmålet om hvorvidt barnets foreldre bør ha en annen posisjon i barnas liv i slektsplasseringer enn nøytrale plasseringer, uten at det gis noe svar på dette. Heller ikke Farmer (2009 a) prøver å gi noe svar på dette spørsmålet. Hun finner dog at selv om de fleste slektsfosterforeldrene ble vurdert til å håndtere barnas kontakt med sine foreldre på en god måte, ble forholdet mellom slektsfosterforeldrene og barnets foreldre ofte vurdert som vanskelig. Det gjaldt vel halvparten (54 %) i motsetning til 16 % blant de nøytrale plasseringene. Også Palacios & Jimenez (2009) fant at slektsfosterforeldre oftere enn andre fosterforeldre opplevde sin egen relasjon til barnets foreldre som vanskelig, og at dette også gjaldt barnets samvær med foreldrene.

Både Farmer (2009 a,b,c) og Lutmann, Hunt & Waterhouse (2009) fant at de fleste plasseringene var gode for barna, og at type plassering ikke hadde betydning for dette. Farmer vurderte at 67 % av slektsplasseringene og 73 % av de nøytrale plasseringene var gode plasseringer hvor barna viste god utvikling. Omvendt ble henholdsvis 34 og 27 % av plasseringene vurdert til å være mindre tilfredsstillende, og her inngikk en vurdering av henholdsvis 10 % og 6 % som meget dårlige.

Andre av artiklene fra 2009 har imidlertid til en viss grad problematisert kvaliteter ved omsorgsutøvelsen i slektsplasseringene. Dette gjelder særlig artikkelen til Palacios & Jimenez (2009), som jo kommer fra et land hvor rammene rundt fosterhjemsplassingene er svært annerledes enn i de nordiske landene og Storbritannia. Disse forfatterne fant at både slektsfosterhjemmene og de nøytrale fosterhjemmene dekket barnas grunnleggende behov. De fant

imidlertid også at slektsfosterforeldrene i mindre grad dekket barnas behov for stimulering, og i større grad hadde en autoritær og i mindre grad en autoritativ oppdragerstil. Videre fant de at slektsfosterforeldrene var mer stresset av omsorgsoppgavene, og så flere ulemper for seg selv enn det de nøytrale fosterforeldrene gjorde. De opplevde også barnas vansker som større.

Palacios & Jiménez (2009) fant at sen utvikling hos barnet var mer vanlig i slektsplasseringer enn i nøytrale plasseringer. De understreker at deres undersøkelse ikke kan gi svar på om dette skyldes forhold før eller etter plasseringen, men framholder samtidig at de fleste barna i slektsfosterhjem hadde blitt plassert i løpet av første leveår. Forfatterne gir uttrykk for at slektsplasseringer kan utsette barnet for risiko dersom ikke fosterforeldrene og barna får den hjelpen begge parter trenger. Dette gjelder særlig fordi slektsplasseringer har en tendens til å være langvarige.

4.3.5 Stabilitet i slektsplasseringer

En av hovedkonklusjonene i Winokur, Holtan & Valentines (2008) studie er at det foreligger indikasjoner på at slektsplasseringer er mer stabile enn nøytrale plasseringer. Denne konklusjonen er i overensstemmelse med konklusjonen i sammendraget foran, hvor det anføres at slektsplasseringer sjeldnere bryter sammen. Artikkelen fra 2009 formidler imidlertid noen nyanser.

Farmer (2009 a,b,c) fant at antall uplanlagte flyttinger fra de to plasseringsformene var like stor (henholdsvis 18 og 17 %). Årsakene til de utilsiktede flyttingene var også sammenfallende: barnets atferd, samspillsvansker mellom barnet og fosterforeldrene eller mellom barnet og fosterforeldrenes egne barn, samt at barnet ikke ville bo i fosterhjemmet lenger. Barnets alder ved plasseringen hadde imidlertid betydning. Når barnet var eldre enn 10 år ved plassering, brøt slektsplasseringene oftere sammen enn de nøytrale plasseringene.

Andelen *planlagte* flyttinger var imidlertid høyere i de nøytrale plasseringene (Farmer, 2009 c). Eksempelvis ble barn flyttet fra antatt midlertidige plasseringer til plasseringer som skulle være varige. Og mens det var meningen at nesten alle slektsplasseringene (93 %) skulle være varige, gjaldt dette bare for 61 % av de nøytrale plasseringene. Ulike planer for barna bidro dermed til ulikheter mellom de to plasseringsformene når det gjaldt hvor langvarig barnas oppholdstid i fosterhjemmet ble. Ved toårsoppfølgingen var 72 % av de slektsplasserte barna fortsatt i fosterhjemmet, til forskjell fra 55 % av barna i nøytrale fosterhjem.

Målet på stabilitet i Lutmann, Hunt & Waterhouse (2009) var ikke om plasseringen vedvarte, men om de varte så lenge det var nødvendig. På dette grunnlaget ble slektsplasseringene vurdert som mer stabile. Også denne artikkelen fant imidlertid at barnets alder ved plassering hadde selvstendig betydning. For barn opp til fem år var sammenbruddsraten i slektsfosterhjem lavere enn i nøytrale fosterhjem (11 i motsetning til 22 %). For barn mellom fem og tolv år var situasjonen omvendt (43 i motsetning til 35 %). Artikkelen konkluderer, slik Farmer også gjør, med at resultatene ikke gir grunnlag for å konkludere at slektsplasseringer er mer stabile enn nøytrale plasseringer.

Lutmann, Hunt & Waterhouse (2009) framholder fire forhold som fremmet stabilitet i plasseringene. Det ene forholdet, barnets alder ved plassering, er nevnt over. Det andre var at

plasseringen skjedde hos besteforeldre heller enn hos andre slektninger. Videre var det en beskyttende faktor hvis slektsfosterforeldrene hadde hatt fulltids omsorg for barna tidligere, samt at barnet aldri hadde spurt om å få bo et annet sted. Forfatterne framholder imidlertid at disse forholdene ikke kan brukes som kriterier for å la være å plassere barn hos slektninger. Heller bør de brukes som indikasjoner på at en plassering kan ha behov for særlig støtte. Lutmann, Hunt & Waterhouse (op. cit.) konkluderer, som Farmer (2009 a,c), med at de tre viktigste årsakene til at plasseringene endte utilsiktet var barnets atferdsvansker, at barnet ikke ville bo i fosterhjemmet lenger samt samspillsvansker mellom barnet og de voksne og/eller barna i fosterhjemmet.

Lutmann, Hunt & Waterhouse (2009) viser i sin artikkel hvor viktig – og vanskelig – det er å definere ”stabilitet”. Deres resultater tilsa at selv om slektsplasseringer ofte kunne være ustabile, ble familierelasjonene likevel bevart. I halvparten av slektsplasseringene som endte utilsiktet, flyttet barnet enten til andre slektninger eller hjem til foreldrene. Som hovedregel beholdt barna en relasjon til sine tidligere fosterforeldre.

På bakgrunn av sine resultater reiser både Farmer (2009 a,c) og Lutmann, Hunt & Waterhouse (2009) spørsmål om vektleggingen av å unngå utilsiktede flyttinger i seg selv kan utgjøre en risiko for barns utvikling, og om denne risikoen er særlig stor for barn i slektsplasseringer. Utgangspunktet for å reise spørsmålet var at begge studier konkluderte med at andelen plasseringer som ble vurdert som lite bra var like store uansett plasseringsform. Imidlertid varte de problematiske slektsplasseringene klart lenger. Farmer (2009 a) forklarer dette med at barnevernet fulgte slektsplasseringene mindre opp, slik at standardene for god omsorg derved ble lavere. Men hun påpeker også (2009 c) at slektsfosterforeldrene ofte følte en sterk forpliktelse i forhold til fosterbarnet, da særlig hvis de var barnets besteforeldre. Tallmessig var det snakk om to tredjedeler i motsetning til en tredjedel blant de nøytrale fosterforeldrene. Lutmann, Hunt & Waterhouse (2009) analyserte på sin side grundig fem plasseringer som vedvarte på tross av store vansker og vurdert lav kvalitet. De fant at en viktig grunn til dette var at det ikke fantes noe alternativ.

4.3.6 Fortsatt manglende forskning

Litteraturen er relativt samstemt om at de fleste plasseringer skjer hos slektninger på morssiden. Det er også enighet om at slektsfosterforeldre som gruppe har dårligere levekår og dårligere helse enn andre fosterforeldre. Samtidig er det samstemmighet om at slektsfosterforeldre får dårligere oppfølging enn vanlige fosterforeldre, uten at man har god nok kunnskap om hvorfor. For Norges del mangler imidlertid kunnskap om i hvor stor grad disse resultatene er dekkende, og hvorvidt bildet endrer seg når vi nå ser en årlig økning i antall slektsplasseringer.

Litteraturen er derimot *ikke* samstemt når det gjelder graden av problembelastning hos barn og unge i slektsfosterhjem sammenliknet med andre fosterhjem. Her trengs det med andre ord mer forskning om norske forhold.

Litteraturen er heller ikke samstemt når det gjelder i hvor stor grad slektsplasserte fosterbarn kommer bedre ut enn barn i nøytrale fosterhjem, og i hvor stor grad eventuelle bedre resultater

skyldes at slektsplasserte barn og unge er mindre problembelastede. Også her trengs mer forskning om norske forhold.

4.5 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009

Holtan, A. (2004). *Slektsfosterhjem. Artikkelsamling*. Oslo: Norsk fosterhjemsforening, temahefte 17.

Holtan, A. (2008). Family types and social integration in kinship foster care. *Children and Youth Services Review*, 30, 1022-1036.

Knudsen, L. (2009). Børn og unge anbragt i slægten. En sammenligning af slægtsanbringelser og anbringelser i traditionel familiepleje. København: SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd, rapport nr. 09:26.

Lindemann, A. & Hestbæk, D. (2004). *Slægtsplasseringer I Danmark. En pilotundersøgelse*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport nr. 04:21.

Linderot, S. (2006). Att placera eller inte plassera i släktinghem, det er frågan. Lund: Lunds Universitet.

Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldre ser det – II. Resultat fra en kartleggingsstudie i 1995*.

Bergen: UNIFOB, Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet, Skriftserien 1.

5 Fosterbarns fysiske og psykiske helse

Å være frisk er et viktig utgangspunkt for å kunne fungere i skolen, opprettholde sosiale relasjoner og dyrke fritidsinteresser. Helse har således innvirkning på en rekke viktige livsområder. Fosterbarn er imidlertid langt dårligere stilt helsemessig enn andre.

Det er viktig å understreke at begrepet ”helse” er noe annet og mer enn fravær av sykdom. Helse dreier seg også om muligheten til å inngå i og realisere oppgaver, verdier og mål som har verdi i en gitt kontekst, og kan for eksempel deles inn i følgende dimensjoner: 1) en god helbred uten symptomer, skader eller alvorlig sykdom, 2) god evne til å fungere i relasjon til familie, skole og venner, 3) god skoletrivsel, trivsel i nære omgivelser og med livet i det hele tatt og 4) god helseatferd (Rasmussen & Due, 2007).

5.1 Forskningsresultater fram til 2003

I 2003 var forskningen om plasserte barns helse og behov for helsetjenester spredt og mangelfull. Det fantes bare få internasjonale studier, og disse viste at barna både hadde dårligere helse og mottok færre helsetjenester enn barn de kunne sammenliknes med. *I forskningsoversikten fra 2003* var det derfor ikke tilstrekkelig forskning tilgjengelig til at barns helse og sykkelighet kunne behandles særskilt. I stedet ble dette forskningsfeltet framhevet som et område som i særlig grad var underdekket, og derfor trengte ytterligere forskning.

Siden 2003 har det vært et langt sterkere fokus på helsen til plasserte barn og unge, blant annet i takt med en generelt økende samfunnsmessig interesse for dette temaet. I sær innen britisk forskning har antallet publikasjoner om plasserte barns helse økt markant. I de nordiske landene har særlig noen få store forløpsundersøkelser, kohortstudier og analyser av registerdata dannet grunnlaget for vitenskapelige publikasjoner.

5.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008

Forskningen om plasserte barns helse som ble tatt med i *forskningsoversikten fra 2009*, er tematisk spredt. Flere undersøkelser anvender *Strengths and Difficulties Questionnaire*⁷ for å måle barnas psykiske og sosiale helse og trivsel. Andre studier måler psykososial helse og risikoatferd på andre måter. Imidlertid foreligger det relativt få studier om helsetjenester knyttet til plasserte barns somatiske helse. Derved er det fortsatt betydelige kunnskapshull når det gjelder deres helse.

Resultatene som ble presentert i *forskningsoversikten fra 2009*, er preget av en viss tvetydighet. På den ene siden fastslår flere undersøkelser at plasserte barn langt oftere har både fysiske og psykiske helseproblemer sammenliknet med sine jevnaldrende. På den andre siden finnes det

⁷ Psykiske og sosiale vansker blant barn og unge måles ofte ved hjelp av Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ). SDQ er en internasjonalt anerkjent, standardisert skala, som får fram emosjonelle problemer, atferdsvansker, hyperaktivitet, problemer i forhold til jevnaldrende og prososial atferd. I tillegg gis et samlemål.

også forskning som peker i retning av at observerte helseforskjeller har mer å gjøre med ulikheter i helse enn med plasseringen som sådan. Med andre ord kan man stille spørsmål om seleksjon av barn og unge som plasseres også når det gjelder deres fysiske og psykiske helse. For alle praktiske formål er imidlertid den viktigste konklusjonen at det *er* visse forskjeller mellom fysisk og psykisk helse blant plasserte og ikke-plasserte barn og unge, og uansett hva som forårsaker disse, bør de bemerkes og tas hånd om.

Når det gjelder fysisk helse og forekomsten av diagnoser blant plasserte barn og unge, konkluderer *forskningsoversikten fra 2009* med følgende:

- Plasserte barn og unge har allerede fra fødselen av dårligere helse enn andre, i det de hyppigere fødes med perinatale sykdommer, misdannelser eller kromosomanomalier.
- Plasserte barn og unge lider oftere enn de som ikke er plassert, av en rekke diagnostiserte fysiske sykdommer i blant annet ører, øyne, fordøyelses- og åndedretsorganene og nervesystemet.

Til tross for dette *oppleves* ikke nødvendigvis plasserte barn og unge som sykere enn andre når det gjelder mer vanlige infeksjoner og sykdommer. Forskningen er imidlertid ikke entydig med hensyn til om plasserte barn og unge virker sykere i hverdagen enn andre.

- Antallet somatiske diagnoser endrer seg ikke nevneverdig i løpet av plasseringen
- Forskjellene mellom plasserte og ikke-plasserte barns fysiske helse utliknes i stor grad når man kontrollerer for deres sosioøkonomiske bakgrunn. Det betyr at utsatte barn har en betydelig oversykkelighet enten de er plassert eller ikke, noe som uansett bør tas med i planleggingen av tiltak for denne gruppa.

Når det gjelder psykiatriske diagnoser og psykisk, ikke-diagnostisert helse og trivsel, kan man konkludere at:

- En langt høyere andel blant plasserte barn og unge har egentlige barnepsykiatriske diagnoser enn deres jevnaldrende. Dette gjelder også sosialt utsatte barn som ikke er plassert.
- Plasserte barn og unge skårer markant dårligere på SDQ-skalaen enn jevnaldrende som ikke er plassert. Noen av forskjellene reduseres ved kontroll for sosioøkonomiske bakgrunnsvariable, men plasserte barn og unge viser stadig flere atferdsproblemer og større grad av hyperaktivitet, også i forhold til ikke-plasserte barn og unge som er sosialt utsatte.
- Det finnes forskningsmessig belegg for at barnas SDQ-skårer ikke forbedres mens de er plassert.
- Gutter er mer utsatt for psykiske vansker enn jenter. Barn som er plassert på grunn av "egne problemer", for eksempel atferdsvansker, er mer utsatt enn barn som er plassert på grunn av foreldrenes problemer. Det er også indikasjoner på at stabilitet i plasseringsforløpet skaper bedre vilkår for psykisk helse enn ustabile forløp (definert som mange skifter i plasseringssted).
- Risikobetont atferd preger hverdagen til mange av de plasserte ungdommene. Risikoen for selvmordsforsøk er 4-5 ganger høyere for plasserte og tidligere plasserte ungdommer enn for andre.
- Dødsfall som følge av vold eller misbruk forekommer fem ganger så ofte blant plasserte barn og unge.

Plasserte barn og unge har følgelig helseproblemer med seg når de plasseres. Generelt forblir helseproblemene markante mens de er plassert, og fraværet av en ønsket, positiv utvikling betyr at plasseringen ikke greier å kompensere for barnas helseproblemer.

Det er bemerkelsesverdig at ikke bare plasserte barn og unge, men også barn fra andre, utsatte familier, har alvorlige helseproblemer. Dette vitner om generelle helseforskjeller i samfunnet, som fører til at barn fra ressursvake familier kommer i en særlig vanskelig og utsatt posisjon.

Forskningen om helsetilstanden til plasserte barn og unge er sparsom, men eksisterende publikasjoner etterlyser flere helsesjekker for dem, mer fokus på forebygging og bedre samordning mellom helsepersonell og profesjonelle på andre områder i barnas liv.

Som nevnt, konkluderte *forskningsoversikten fra 2009* med at helsetilstanden til plasserte barn og unge er et tema der det er behov for videre forskning på vesentlige punkter. Dette gjelder særlig barnas somatiske helse og de helsetjenestene de mottar.

5.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant ikke mer enn tre studier fra 2009 som tilfredsstilte våre inklusjonskriterier: en dansk (Egelund & Laustsen, 2009), en norsk (Havnen et al., 2009) og en britisk (McAuley & Davis, 2009). Samtlige dreier seg om emosjonell og/eller mental helse blant barn under omsorg. Ingen av dem dreier seg bare om fosterbarn. Fosterbarn inngår dog som en del av utvalgene, i størst grad i den norske studien. Vi valgte likevel å inkludere studiene fordi vi fant så få nye studier av fosterbarns helse, og fordi aspekter ved fosterbarns helse fortsatt utgjør et viktig kunnskapshull.

5.3.1 Prevalensstudier av mental helseproblemer blant plasserte barn og unge: resultater fra Danmark og Storbritannia

Egelund og Lausten (2009) sammenliknet en kohort med barn født 1995 som enten var eller hadde vært plassert utenfor hjemmet med barn født samme år der familien hadde mottatt tiltak i hjemmet og alle barn født samme år som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak.

Formålet med studien var for det første å identifisere prevalensen av mental helseproblemer blant barn i fosterhjem og institusjon sammenliknet med barn som bodde hjemme med tiltak og barn som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak. For det andre ønsket man å analysere hvilke faktorer som har sammenheng med mental helseproblemer blant barn under omsorg.

Prevalensdata ble etablert på grunnlag av nasjonale registerdata, inkludert data om psykiatriske diagnoser for barnas del8, samt surveydata bygget på ”The Strength and Difficulties Questionnaire” (SDQ)⁹ fra alle tre grupper. Data ble analysert ved hjelp av bivariate analyser,

⁸ Antall barn under omsorg var 1072, antall barn hjemme med tiltak var 1457, mens sammenlikningsgruppa bestod av 71 321 barn.

⁹ SDQ er et screeninginstrument, ikke et diagnostisk instrument som dekker aldergruppene fra 3-16 år. Det består av 25 items som samles til fem skalaer, knyttet til emosjonelle symptomer, atferdsvansker, hyperaktivitet/konsentrasjonssvikt, problemer med relasjoner til venner og prososial atferd.. Det er hyppig brukt i ulike nordiske sammenhenger. SDQ forelå fra 433 barn under omsorg, 98 barn som bodde hjemme med tiltak og 5242 barn som ikke hadde mottatt noen form for tiltak.

logistiske regresjonsanalyser og multiple regresjonsanalyser. Resultatene viste at 20 % av barna under omsorg hadde minst en psykiatrisk diagnose, sammenliknet med 3 % av barna som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak. Dessuten ble nesten halvparten (48 %) av barna under omsorg skåret innen det abnormale området i SDQ, til forskjell fra 5 % av dem som ikke hadde mottatt noen form for barnevernstiltak. Resultatene for barna som var hjemme med tiltak var henholdsvis 21 % og 30,5 %.

Det viste seg videre at faktorene som forklarer forekomsten av mental helseproblemer med ett unntak ikke var de samme for barn under omsorg og de to andre gruppene. Unntaket var barnets kjønn: gutter hadde flere problemer uansett. For sammenlikningsgruppa var det de ”vanlige” faktorene som slo ut når det gjaldt å skåre innen det abnormale området på SDQ, som å være barn av enslig forsørger eller å ha foreldre med psykiske vansker. Forfatterne antar imidlertid at barn under omsorg vanligvis er utsatt for en rekke risikofaktorer, slik at forekomsten av disse ikke skiller godt nok mellom de som er i risiko for å ha psykiske vansker og de som ikke er det.

McAuley og Davis (2009) analyserte data fra en nasjonal prevalensstudie av barn og unges mentale helse som ble gjennomført i Storbritannia i 2000, kombinert med data fra den første nasjonale studien av mental helse blant barn under omsorg som ble gjennomført i 2003 (n=1039). En viktig målsetting var å sammenlikne prevalensen av mental helseproblemer i de to gruppene. Forfatterne fant for det første at prevalensen av mental helseproblemer var langt høyere blant barn under omsorg: 45 % i motsetning til 10 %. Med andre ord var andelen barn under omsorg med mental helseproblemer omtrent den samme som i det danske utvalget, men høyere når det gjaldt barn som ikke hadde mottatt barnevernstiltak. For det andre fant forfatterne at barn i institusjon hadde flere mentale helseproblemer enn barn som var plassert i nøytralt fosterhjem eller fosterhjem hos slekt eller venner (70 % sammenliknet med 40% og 32 %). Dette kan tilsi både en seleksjon til type tiltak, og at belastningene knyttet til institusjons-plassering versus andre plasseringsformer er større. Forfatterne diskuterer imidlertid ikke dette spørsmålet her. Ettersom analysene dekket barn og unge mellom 5 og 17 år, forelå også analyser gruppert etter alderskategoriene 5-10 år og 11-17 år. Resultatene viste at forskjellen mellom barn under omsorg og andre barn var størst for 5-10 åringene: 42 % sammenliknet med 8 %, i motsetning til 49 % versus 11 % for 11-17 åringene.

5.3.2 Betydningen av risikofaktorer knyttet til familien

Havnen, Jakobsen og Stormark (2009) analyserte resultater om mental helse blant i alt 109 barn som ble akutt plassert utenfor hjemmet mens de var mellom 6 og 12 år gamle. Flesteparten ble etter hvert plassert i fosterhjem. Formålet med studien var å utforske sammenhengen mellom mental helseproblemer blant barna og risikofaktorer knyttet til familien som ble rapportert i forbindelse med plasseringen.

Tre risikoindeksler ble konstruert: foreldrerisiko, risiko knyttet til relasjonen mellom foreldre og barn og risiko for vanskjøtsel og mishandling av barna. Barnas mentale helse ble målt ved hjelp av Rutters reviderte skala (en forløper til SDQ). Data ble analysert ved hjelp av t-tester, kji-kvadrat- og faktoranalyser.

Analysene viste at 70 % av barna hadde symptomer på mental helseproblemer, gutter i større grad enn jenter. Risikofaktorer knyttet til foreldrene og til relasjonen mellom foreldre og barn

forklarte en god del av variansen i barnas mentale helseproblemer, mens risikofaktorer knyttet til vanskjøtsel og mishandling av barna ikke gjorde det. Når man på den andre siden så nærmere på omfanget og ikke bare forekomsten av mental helseproblemer, viste det seg at barn som var plassert på grunn av risikofaktorer knyttet til foreldrene hadde færre problemer mens barn som var plassert på grunn av relasjonsproblemer eller vanskjøtsel og/eller mishandling hadde flere problemer.

Forfatterne konkluderer med at familierelaterte årsaker til plassering som rapporteres av barneverntjenesten, er viktige indikatorer på mentale helseproblemer for barnas del.

5.3.3 Fortsatt kunnskapshull

Artiklene fra 2009 underbygger den kunnskapen som allerede foreligger om at forekomsten av mentale helseproblemer er høyere blant barn under omsorg enn i populasjonen forøvrig. Videre viste særlig studien til McAuley og Davis at barn i institusjon er mer belastet enn barn i fosterhjem, uten at spørsmålet om seleksjon diskuteres.

Ingen av de tre studiene vi fant diskuterer fosterbarns somatiske helse. Her foreligger imidlertid en del kunnskap som ble trukket fram i de to tidligere kunnskapsoversiktene, som primært understreker helseulikheter som kan knyttes til sosiale ulikheter for familienes del.

Vi vil påpeke følgende kunnskapshull i forskningen fra de nordiske landene og andre europeiske land:

Selv om vi har generelle prevalenstall, vet vi for lite om variasjonene blant fosterbarn når det gjelder mental helse

Selv om vi har generell kunnskap om somatisk helse er kategoriene som brukes grove, noe som skyldes tilgjengelige registerdata. Vi vet for lite om variasjonene også på dette punktet.

5.4 Anbefalt litteratur publisert mellom 2003 og 2009

Egelund, T. & Laustsen, M. (2009). Prevalence of mental health problems among children in out-of-home care in Denmark. *Child & Family Social Work, 14*, 156-165.

Havnen, K. Skaale, Jacobsen, R. & Stormark, K. M. (2009). Mental health problems in Norwegian school children placed out-of-home: The importance of family risk factors. *Child Care in Practice, 15*, 235-250.

Kristofersen, L. B. (2005). *Barnevernbarnas helse og dødelighet I perioden 1990-2002*. Oslo: NIBR, rapport nr. 2005:12.

Ottosen, M. H. & Christensen, P. S. (2008). *Anbragte børns skole og sundhed – udviklingen efter anbringelsesformen*. København: SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd, rapport nr. 08:21.

6 Plasserte barns skolegang

I våre samfunn er et vellykket utdanningsforløp den beste inngangsbilletten til inklusjon i samfunnet. Skolen danner på mange måter grunnlaget for barn og unges framtid og deres muligheter for å komme på like fot med sine jevnaldrende. Barn og unge som er plassert utenfor hjemmet, utgjør en særlig utsatt gruppe i skolesystemet. Mange av dem har et problematisk utdanningsforløp både når det gjelder læring og skoleprestasjoner, og sosiale relasjoner til medelever og voksne på skolen.

6.1 Forskningsresultater fram til 2003

En konklusjon fra *forskningsoversikten fra 2003* var at det er forskningsmessig veldokumentert at plasserte barn og unge har uforholdsmessig mange skoleproblemer. Dette gjelder både skolefaglig og sosialt. Det var også veldokumentert at barnevernet ikke er tilstrekkelig oppmerksomme på betydningen av støtte til skolegang og læring i sin planlegging av plasseringer, men i stedet legger vekt på å behandle barnas psykiske vansker. Tilsynelatende er det en tradisjon i barnevernet for å ”rangere” barnas og ungdommenes problemer. Sosiale og psykiske skader anses for mest alvorlige og de det først og fremst skal gjøres noe med. Derved undervurderes den avgjørende betydningen kompetanse i grunnleggende ferdigheter har for barnas og ungdommenes framtid. Og man undervurderer også at positive skoleerfaringer kan være en innfallsvinkel til å kompensere for noen av de andre problemene barna og ungdommene strir med.

Plasseringsstedene er på sin side heller ikke alltid tilstrekkelig oppmerksomme på at læring er strategisk viktig for barnas utvikling og framtidssjanser. Plasseringsstedene er tilbøyelige til å fokusere på utvikling av sosiale ferdigheter framfor læring.

I forskningsoversikten fra 2003 ble det konkludert med at de dårlige skoleprestasjonene til plasserte barn og unge så vel som den manglende oppmerksomheten om dette er problematisk av flere årsaker. Et akseptabelt utdanningsnivå er inngangsbilletten til nesten samtlige sosiale goder i voksenlivet, som utdanning, arbeid og en akseptabel økonomi. Unge voksne som har vært plassert skiller seg som gruppe negativt fra andre på alle disse områdene. Noen undersøkelser antydnet endog at en positiv skolegang kan være den mest sentrale faktoren når det gjelder å sette i gang en positiv spiral for plasserte barn og unge. Positive skoleerfaringer kan så å si være vendepunktet i en ellers ugunstig utvikling.

6.2 Forskning fra 2003 til 2008

Mellom 2003 og *forskningsoversikten fra 2009* ble det publisert en del nordisk og britisk forskning om skolegangen til plasserte barn og unge. Forskningen behandler 1) hvilke former for opplæring plasserte barn får, 2) barnas faglige prestasjoner, 3) deres sosiale atferd på skolen

og 4) den støtten de får til skolearbeidet. Sammenfattende peker forskningen om former for opplæring på at

- Langt færre plasserte barn enn jevnaldrende som ikke er plassert undervises i vanlig skole. De får også undervisning på et lavere klassetrinn enn alderen tilsier.
- Barn og unge i institusjon går ofte på skole på institusjonen.
- Interne skoler anvender oftere individuelle undervisningsopplegg, og legger større vekt på utviklingen av personlig og sosial kompetanse enn faglig kompetanse sammenliknet med eksterne skoler.

Følgende konklusjoner kan trekkes når det gjelder faglige prestasjoner:

- Det faglige nivået til plasserte barn og unge er langt dårligere sammenliknet med jevnaldrende som ikke er plassert. I sær sakker institusjonsplasserte barn, barn med helseproblemer og barn med SDQ-skårer utenfor normalområdet akkurat.
- Plasserte barn og unge er i betydelig større risiko enn andre for å ende som lavt utdannede eller ufaglærte voksne, også når det kontrolleres for foreldrenes utdannelsesnivå, kjønn og etniske tilhørighet.
- Det går ”best” utdannelsesmessig for de som har vært plassert en kort periode mens de var mellom 0 og 12 år gamle, og som ble tilbakeført til foreldrene før de ble tenåringer.
- Det går ”verst” utdannelsesmessig for de som plasseres når de er 13 år eller eldre, og som bare er kort tid på samme sted. Stabilitet i plasseringsforløpet bidrar tilsynelatende til et bedre utdanningsforløp.
- Innen nordisk forskning er det ingen tegn på at det lavere utdanningsnivået til plasserte barn og unge utliknes over tid. Britisk forskning viser derimot at plasserte barn hyppigere oppnår avgangseksamen nå enn tidligere. Dog er det fortsatt snakk om dårligere skoleprestasjoner og lavere utdanningsnivå enn for majoriteten av befolkningen.

Følgende kan konkluderes om barnas sosiale forhold i skolen:

- Plasserte barn og unge har markant flere vanskeligheter med andre med å mestre skolen. Det dreier seg om konsentrasjonsvansker, konflikter med kamerater, psykiske vansker, konflikter med lærerne og mobbing.
- Omfanget av problemer blant henholdsvis plasserte og ikke plasserte barn og unge utjevnes noe, men ikke helt når man kontrollerer for sosioøkonomiske bakgrunnsforhold.
- Gutter og barn med SDQ-skårer utenfor normalområdet er tilsynelatende mest utsatt for psykiske vansker i skolen.
- Flere plasserte barn og unge opplever at lærerne ikke interesserer seg for dem. Mange opplever også problemer med å etablere og opprettholde sosiale relasjoner til klassekamerater.
- Barnas trivsel i skolen har ingen direkte sammenheng med deres faglige prestasjoner.

Endelig peker forskningen på den støtten som gis til skolegangen til plasserte barn og unge:

- Plasserte barn og unge mottar hyppigere en eller flere former for støtte for å avhjelpe skoleproblemer.
- Jo bedre samarbeidet er mellom de voksne på plasseringsstedet, lærere og eventuelt skolepsykolog e.l., jo bedre er barnas skolesituasjon.

6.2.1 Fortsatt kunnskapshull

Sammenfattende blir konklusjonen fra forskningen fra før 2009 at plasserte barn og unge er spesielt utsatt både for manglende skoletrivsel og ikke minst for svake skoleprestasjoner. Sjansene deres for å oppnå senere utdanning, deltakelse i arbeidsmarkedet og selvforsørgelse er derfor svekket i forhold til mulighetene den øvrige barnebefolkningen har. Disse resultatene virker meget veldokumentert, og må også ses i sammenheng med fosterbarns somatiske og psykiske helse (se kapittel 5).

Vi mangler kunnskap om skoleprestasjonene til fosterbarn med etnisk minoritetsbakgrunn. Vi mangler også kunnskap om hva som kjennetegner fosterbarn fra nordiske land som gjør det bra i skolesystemet. Videre er det behov for gode utviklingsprosjekter rettet mot å bedre fosterbarns skoleprestasjoner på alle trinn i grunn- og videreutdanningen, samt prosjekter som tar sikte på å øke rekrutteringen og ikke minst gjennomføringen av videregående utdanning blant fosterbarn. Ett slikt prosjekt rettet mot fosterbarn i barneskolealder, ”Sammen for læring” (Bergensprosjektet) inngår, som tidligere nevnt, som et delprosjekt i *Fosterhjem for barns behov*. Dette bygger videre på et svensk prosjekt. Men det finnes også britiske prosjekter som er spesielt innrettet på å sikre tidligere fosterbarn høyere utdanning.

6.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant ingen aktuelle publikasjoner fra 2009 om skolegangen til barn og unge i fosterhjem.

6.4 Anbefalt litteratur publisert mellom 2003 og 2009

Bryderup, I. M. & Andsager, G. (2006). *Skolegang for anbragte børn og unge*. København: Danmarks pædagogiske universitet (1. utgave).

Clausen, S.-E. & Kristofersen, L. B. (2008). *Barneverns klienter i Norge 1990-2005: En longitudinell studie*. Oslo: NOVA, rapport nr. 3/08.

Havik, T. (2005). Barnevernsbarna i skolen – hvordan har de det egentlig? Barns oppfatninger. *Fosterhjemskontakt*, 24, 4.

Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2005). Educational attainments of former child welfare clients – a Swedish national cohort study. *International Journal of Social Welfare*, 14, 4-

7 Plasserte barn og unge med minoritetsbakgrunn

I dette kapitlet rettes søkelyset mot en bestemt gruppe: plasserte barn og unge med minoritetsbakgrunn. Kunnskap om denne gruppen er en forutsetning for å forstå de særlige betingelser og hensyn som kan knytte seg til plassering av dem. Barn og unge med minoritetsbakgrunn er en samlebetegnelse som rommer stor variasjon både når det gjelder nasjonalitet og oppholdstid i landet. En sentral metodisk utfordring i forskningen handler derfor grunnleggende om hvordan man over hodet kan definere og kategorisere dem.

7.1 Forskning fram til 2003

Forskningen på dette feltet er enda ganske ny. Dette gjenspeiles delvis i uklarheten omkring klassifiseringen av barna og ungdommene. Dels ser vi at forskningstemaene primært kretser rundt en mer grunnleggende kartlegging av omfanget og kjennetegn ved de problemene plasserte barn og unge med minoritetsbakgrunn har. De tilbakevendende forskningstemaene er derved familienes sosiale bakgrunn, årsaker til plassering, plasseringshyppighet, -varighet og –sted samt etniske minoritetsfamiliers møte med barnevernet. I *forskningsoversikten fra 2003* ble det konstatert at det var store kunnskapshull på området. På det tidspunktet var forskningen i det hele tatt sparsom, ikke minst i de nordiske landene.

7.1.1 Plasseringshyppighet

Det manglet kunnskap selv om et så elementært fenomen som antallet plasserte barn og unge med minoritetsbakgrunn. Det fantes dessuten også motstridende resultater mellom land.

På tidspunktet for *forskningsoversikten fra 2003* fantes det kunnskap i Danmark om etterkommere og innvandrere, men ikke om barn av foreldre med ulik etnisk bakgrunn. På det tidspunktet var innvandrere overrepresentert blant plassert ungdom. Det var ikke tilfelle for etterkommere av innvandrere. Resultater fra både Norge, Sverige og Storbritannia viste at barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn generelt var overrepresentert blant de som blir plassert.

7.1.2 Plasseringssted

Enkelte danske studier påpekte at det var en tendens til at barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn i større grad ble plassert på institusjon. Det gjaldt også yngre barn, som sannsynligvis ville ha blitt plassert i fosterhjem hvis de hadde vært danske. Dessuten fantes det danske studier som påpekte at barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn nesten uten unntak ble plassert på steder hvor det ikke fantes personer med samme etniske bakgrunn som dem selv. *Forskningsoversikten fra 2003* konstaterte også at de få danske forskningsresultatene som eksisterte på det tidspunktet tydet på at dansk praksis innebar et brudd med FNs barnekonvensjon, i det plasseringsstedene ikke kunne ivareta barna og ungdommenes språk, kultur og religion.

I britisk forskning fantes det en del undersøkelser fokuserte på det at barn med minoritetsbakgrunn ble fosterhjemsplassert hos majoritetsfamilier. Resultatene var imidlertid ikke entydige. For det første var det uklart i flere av studiene om ønsket om plassering i en familie fra samme kultur var styrt av hensynet til barnets beste, eller av behovet til etniske minoritetsgrupper for å få anerkjent sin kultur som likeverdig med majoritetskulturen. For det andre var resultatene med hensyn til hva det faktisk betød for barna selv å være plassert i en familie med samme eller en annen kulturbakgrunn. Dog pekte flere britiske undersøkelser på at barna hadde behov for å være plassert et sted der minst en voksen hadde samme kulturbakgrunn.

7.1.3 Saksbehandlingen

Endelig fantes forskning som viste at myndighetene strevde med å håndtere saksbehandlingen når familien hadde minoritetsbakgrunn. Dette var dels av ressursmessige grunner, i det arbeidet med disse familiene ble ansett som mer tidkrevende. Dels hadde man for lite kunnskap om familier, familieverdier, relasjoner til myndighetene osv. blant forskjellige minoritetsgrupper.

7.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008

Forskningsoversikten fra 2009 viste samme tematiske spor som den tidligere forskningen. Dette gjaldt blant annet forskningen om plasseringshyppighet og plasseringsårsaker. Dessuten bidro den nye forskningen til å belyse hva slags betydning kultur og etnisitet har i saker med plassering utenfor hjemmet. Dette skyldes først og fremst at undersøkelsene i større grad enn tidligere var opptatt av å få fram synspunkter fra de som var plassert og deres familier. Møtet mellom plasseringssystemet og etniske minoritetsfamilier har dessuten blitt et mer velbeskrevet område i den nyere forskningen, ettersom det har kommet flere undersøkelser som belyser interaksjonen mellom familier og saksbehandlere.

I *forskningsoversikten fra 2003* var særlig britisk forskning representert, mens de nordiske landene – og særlig Danmark – hang etter. Dette var en konsekvens av at Storbritannia hadde mer erfaring med etniske minoriteter, også i sosialt arbeid. Det framgår imidlertid av *forskningsoversikten fra 2009* at de nordiske landene så smått hadde begynt å fylle sin del av kunnskapshullene.

Dog har mye av den kvalitative forskningen på området – særlig den danske – form av erfaringer og kunnskap som er systematisert på en slik måte at det ikke helt når opp til forskningsmessige krav om for eksempel metode og teorianvendelse. Også noen av de norske, kvalitative studiene er basert på et spinkelt, kvalitativt materiale. Man kunne derfor konstatere at det ennå manglet mer robust kvalitativ forskning på noen områder (som for eksempel møtet mellom etniske minoritetsfamilier og plasseringssystemet), som også bør følges opp av kvantitativ forskning som kan få fram omfanget av de tendensene som påpekes i det kvalitative materialet.

Imidlertid gir forskningen mellom 2003 og 2009 ny innsikt i mange aspekter knyttet til plassering av barn og unge med minoritetsbakgrunn. Om plasseringshyppighet viser forskningen at:

- Kategorien ”blandede barn”, det vil barn med en forelder med etnisk minoritetsbakgrunn og en med majoritetsbakgrunn på mange måter minner om barn med majoritetsbakgrunn.
- Innvandrerbarn er overrepresentert blant dem som plasseres som tenåringer.
- Etterkommere er ikke overrepresentert i noen aldersgruppe.
- Etniske grupper som opprinnelig kommer fra Afrika og Asia er særlig overrepresentert blant plasserte barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn.
- Svensk forskning dokumenterer at hvis man kontrollerer for sosioøkonomiske forhold, reduseres overrepresentasjonen av plasserte barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn.
- Enslige, umyndige asylsøkere er forskningsmessig en ny og særlig utsatt gruppe av barn med minoritetsbakgrunn.

Den nye forskningen om etniske minoritetsfamiliers sosiale bakgrunn og årsakene til at barn og unge med minoritetsbakgrunn plasseres, viser at:

- Forandringer og brudd forårsaket av migrasjon, familiegjennforening og tilpasning til et nytt samfunn bidrar til at barn og unge blir ekstra utsatt.
- Plassering av barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn har blant annet sammenheng med konflikter mellom generasjoner, som uttrykkes forskjellig for jenter og gutter.

Resultatene fra forskningen om møtet mellom system og foreldre tegner et bilde av et typisk kulturmøte, som preges av kommunikasjonsproblemer, forskjellige måter å forstå og håndtere familieproblemer på og forskjellige verdier og fordommer i forhold til hverandre. Resultatene viser at:

- Profesjonelle vurderer foreldresamarbeidet i saker med plasserte barn og unge med minoritetsbakgrunn som langt dårligere enn i saker med majoritetsbarn lg ”blandede” familier.
- De profesjonelle etterlyser teknikker som kan bedre samarbeidet med foreldrene
- Både etniske minoritetsbarn og andre etterlyser anerkjennelse av kulturell ulikhet på plasseringsstedene.
- Denne etterspørselen motsvares av de profesjonelles manglende anerkjennelse av kultur mv. som en viktig faktor i plasseringen.
- Barna oppfatter plasseringsstedet som et ”majoritetssted”, som ikke kan romme annerledes kulturelle og religiøse tradisjoner.

Som i forbindelse med forskningsoversikten fra 2003, kan man også nå reise spørsmål om plasseringsstedene fullt ut lever opp til intensjonene i FNs barnekonvensjon om respekt for barnas språk, etniske tilhørighet, religion og kultur, selv om dokumentasjonen om dette bare vedrører noen få undersøkelser.

Nettopp betydningen av kultur, etnisk tilhørighet og språk for plasserte barn og unge og deres familier, er også et nytt område innenfor forskningen. Denne forskningen viser at:

- Etnisitet, kultur og språk har betydning, men denne er ulik for barna og foreldrene.
- Foreldrenes insistering på betydningen av etnisitet mv. handler først og fremst om å oppnå anerkjennelse av de kulturelt betingede forutsetningene de har for å være foreldre.
- Barnas identitet er ikke så mye orientert mot et bestemt opprinnelsesland, men etter tilhøringsforhold til gruppen med etniske minoriteter. De har skapt en identitet som ”ikke-majoritet” og har vanskelig for å komme i kontakt med majoritetsbarn.

Slike resultater kan vitne om at det er noen polariseringstendenser på plasseringsstedene. Forskningen om temaet er imidlertid høyst begrenset, og det er behov for robust forskning av både kvantitativ og kvalitativ art om de temaene vi har oppsummert over.

7.3 Fortsatte kunnskapshull

Den nye forskningen konkretiserer og nyanserer viktige problemstillinger på flere måter, for det første knyttet til kunnskap om etniske minoritetsfamiliers sosiale bakgrunn og årsaker til fosterhjemsplassing. Dernest har det kommet til ny kunnskap om møtene mellom foreldre med innvandringsbakgrunn og ulike offentlige systemer, der det er vanskelig å overskride kulturelle barrierer mellom foreldre og profesjonelle. Gode metodiske tilnæringsmåter etterlyses imidlertid. I forlengelsen av dette er også betydningen av kultur, etnisk tilhørighet og språk for plasserte barn og unge og deres familier, et nytt område innenfor forskningen. Videre løftes betydningen av kjønn fram.

7.4 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant ingen aktuelle publikasjoner fra 2009 som omhandlet fosterhjemsplassing av barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn.

7.5 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009

B. Puntervold Bø, M. Rasmussen & N. Aanestad (red.). Barn og ungdom med innvandrerbakgrunn på norske barnevernsinstitusjoner – en artikkelsamling. Oslo: HIO-rapport nr. 19.

Lundström, T. & Sallnäs, M. (2003). Klasse, kön och etnisitet i den sociale barnavården. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2-3.

Skytte, M. (2005). Anbringelse af etniske minoritetsbørn. I A. Munch (ed). *Forskning og socialt arbejde med udsatte børn og unge – en antologi*. Aabenraa: UFC Børn og unge og KABU.

Vinnerljung, B., Franzén, E., Gusstafsson, B., Johansson, I-M. (2008). Out-of-home care among immigrant children in Sweden: a national cohort study. *International Social Welfare*, IV, 301-311.

8 Kontakt med familie, slekt og nettverk i løpet av plasseringen

I dette kapitlet gjennomgår vi forskning om kontakten mellom plasserte barn og unge og deres biologiske foreldre, søsken, slekt og nettverk. Vi viser for øvrig til kapittel 4 der temaet behandles spesielt for barn og unge som er i slektsfosterhjem.

Det anses som generelt som viktig at barn i fosterhjem opprettholder kontakten med den biologiske familien mens de er plassert, fordi dette bidrar til å sikre en opplevelse av kontinuitet og sammenheng i livene deres. Den nordiske lovgivningen stadfester på ulike måter at barn og unge i fosterhjem har rett til slik kontakt. Men dermed forutsettes det også at studier av kontakt vil vise positive effekter av den.

Organisering og gjennomføring av samvær mellom barn og unge i fosterhjem og deres biologiske familie og nettverk er en spesiell side ved fosterhjems plasseringer som det er viktig å studere fra perspektivet til alle involverte parter: barna, foreldrene, fosterforeldrene og barneverntjenesten, eventuelt også formelle beslutningsorganer. Samvær kan, som nevnt over, gi gode opplevelser som gir barna og ungdommene sammenheng i livene sine. Men de kan også være arenaer for konflikt, kanskje også arenaer for å spille ut konflikter som egentlig gjelder selve fosterhjems plasseringen. Videre er det vanskelig å finne teoretiske begrunnelser for organisering av samvær på et detaljningsnivå som ofte oppleves som nødvendig for å gjennomføre samværene i praksis på en god måte. Dermed savnes gode empiriske studier og utviklingsprosjekter om gode og velfungerende samværsordninger.

8.1 Forskningsresultater fram til 2003

8.1.1 Kontakt med foreldrene i løpet av plasseringen

Forskningsoversikten fra 2003 gjennomgår en rekke primært britiske studier, som mener å kunne påvise positive effekter for barn og unge av å opprettholde kontakten med foreldrene mens de er plassert utenfor hjemmet. Effektene det dreier seg om er for eksempel færre utilsiktede flyttinger, bedre tilpasning til plasseringsstedet og raskere og flere tilbakeføringer. Forskningsoversikten konkluderer imidlertid med at mange tidlige undersøkelser om dette temaet er beheftet med så store metodologiske mangler at de ikke kan legges til grunn for sikre konklusjoner om effektene av kontakt. På ett punkt fantes imidlertid et entydig og holdbart resultat. Det var at kontakt med foreldrene reduserer risikoen for utilsiktet flytting når barna er større ved plassering. I forhold til de andre undersøkte utfallsmålene konkluderer *forskningsoversikten fra 2003* med at det er store kunnskapshull.

8.1.2 Barnas og ungdommenes syn på kontakt

Det var veldokumentert i en del undersøkelser at kontakten med foreldrene er et ømtålig område for plasserte barn og unge. Mange er bekymret for og usikre på sin tilhørighet til foreldre og søsken, og bruker mye krefter på å tenke på hvordan foreldre og søsken har det. Dessuten opplever mange plasserte barn og unge at de fanges i lojalitetskonflikter mellom foreldre og plasseringssted.

Barna føler seg knyttet til foreldrene, om enn på en ambivalent måte til tider. Til tross for foreldrenes eventuelle vanskjøtsel eller andre overgrep opplever plasserte barn og unge at ”blodets bånd” er viktig for dem, og de uttrykker et sterkt ønske om at plasseringsstedet skal akseptere foreldrene. I noen studier uttrykker dessuten spesielt eldre barn og unge at de selv vil ha innflytelse på om de skal ha kontakt med foreldrene.

Barnas ønske om kontakt favner videre enn foreldrene. Kontaktbehovet retter seg også mot søsken og andre slektninger, for eksempel besteforeldre. I forhold til begge grupper er det en tendens til at det er vanskelig å holde kontakten ved like for de plasserte barna. Eksisterende resultater fra 2003 tilsa derfor et videre familiebegrep enn bare foreldrene.

8.1.3 Foreldrenes syn på kontakten

Forskningen om foreldrenes syn på kontakten var overveiende kvalitativ, med få unntak. Disse peker i retning av at foreldre som har sine barn plassert, synes de har for lite kontakt med dem. De synes det er vanskelig å avklare forholdet sitt til barna, blant annet fordi de er usikre på hvor lenge plasseringen skal vare.

Dessuten er følelsen av degradering og fallitt framherskende hos mange foreldre, særlig i begynnelsen av plasseringen. Flere føler også at forvirringen og avmakten som preger den første krisen blir betraktet som uttrykk for foreldrenes vanlige problemløsningsevne av de profesjonelle.

Avslutningsvis vil de fleste foreldre ha kontakt med sine barn i sitt eget hjem. Både foreldre og barn kan oppleve besøk på plasseringsstedet som problematiske og smertefulle.

8.1.4 Plasseringsstedets/fosterforeldrenes syn på kontakten

I britisk forskning var inkluderende eller ekskluderende holdninger overfor foreldrene i fokus i 2003. Det forelå en forskningsmessig konsensus om at en inkluderende holdning, der fosterforeldre ser positivt på kontakten med foreldrene og formidler aksept av foreldrene til barnet, er en betydelig positiv faktor for barnet. Dog fantes det både danske og norske eksempler på forskning som viste at ca. halvparten av fosterforeldrene er negative til kontakt. Svensk forskning fra samme periode peker på en generelt positiv holdning til samvær, men en samtidig erkjennelse av at kontakten kan volde problemer.

8. 2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008

I *forskningsoversikten fra 2009* ble det bare presentert danske studier av plasserte barn og unges kontakt med foreldre, søsken, slekt og nettverk. Det forelå relativt lite forskning om dette temaet, til tross for plasserte barn selv påpeker at disse relasjonene er viktige. Videre var det

med ett unntak fokus på relasjonen til foreldrene, mens i sær relasjonene til besteforeldre, søsken og annen slekt nesten ikke var behandlet. Den danske forskningen om plasserte barn og unges kontakt med foreldre, søsken, slekt og nettverk kan sammenfattes på følgende måte:

- Det er en relativt stor gruppe barn som sjelden eller aldri ser foreldrene sine
- Barna mister hovedsakelig kontakten med sin far
- Hyppigheten av kontakt avhenger av plasseringsstedet, i det for eksempel barn i slektsforsterhjem oftere har kontakt med sin mor enn barn i vanlige fosterhjem
- Ut over tilknytningen til foreldrene er tilknytningen til søsken og besteforeldre størst
- Barn som ikke er plassert sammen med søsknene sine, ønsker mer samvær med dem. For mange barn er søskenrelasjonene viktige, og kanskje de eneste livslange relasjonene barna får
- Mange barn har kontakt med besteforeldrene på morssiden (mormor)

Kontakten mellom plasserte barn og unge og deres familier er stadig for dårlig belyst forskningsmessig. Vi vet fortsatt ikke nok om betydningen av kontakt med foreldre, søsken, besteforeldre, annen slekt og nettverk mens barn og unge er plassert utenfor hjemmet verken på kort eller lang sikt, selv om mange barn og unge opplever tap av denne kontakten når de plasseres. Som vi vil se, viser presentasjonen av forskningsresultater fra 2009 at dette sannsynligvis gjelder både dansk, annen nordisk og europeisk forskning.

8.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant noen få nordiske artikler fra 2009, som dreier seg om henholdsvis ungdommers syn på kontakt og foreldres syn på ”foreldreskap på avstand”.

8.3.1 Ungdommers syn på kontakt

Lundström og Sallnäs (2009) analyserte kontakten mellom ungdom under omsorg og deres foreldre og søsken. 272 ungdommer mellom 13 og 18 år deltok, hvorav 125 (46 %) var i fosterhjem. Samtlige hadde vært plassert minst seks måneder. Artikkelen hadde tre målsettinger: Å belyse hvordan kontakt mellom unge under omsorg og deres familie opprettholdes sett fra ungdommenes perspektiv, analysere hvilke faktorer som samvarierer med foreldrekontakten og sammenhenger mellom disse faktorene og ungdommenes psykiske velbefinnende og diskutere det svenske ”kontaktparadigmet” i relasjon til ungdommenes egne ønsker og opplysninger om hvordan kontakten faktisk er. Analysene var dels deskriptive, dels ble det gjennomført bivariate analyser og logistiske regresjonsanalyser.

8.3.1.1 Kontakt med søsken er undervurdert, og ungdommene har ulike ønsker om kontakt

Det var relativt vanlig at ungdommene hadde kontakt med søsken. Ganske få hadde ingen kontakt, noen flere i fosterhjem enn i institusjon. Vel halvparten ønsket mer kontakt, mens bare noen ganske få ønsket mindre kontakt. Knapt halvparten syntes det var passe. Det var en signifikant forskjell mellom ungdom i fosterhjem og ungdom i institusjon, i det sistnevnte ønsket mer kontakt. Jo sjeldnere ungdommene traff sine søsken, jo mer kontakt ønsket de.

Det var relativt uvanlig med ukentlig kontakt mellom ungdommer og foreldre for de som bodde i fosterhjem, men mer enn halvparten møttes månedlig. Kontakten var hyppigere når ungdommene bodde i institusjon. Vel en femtedel av ungdommene i fosterhjem hadde ingen kontakt med foreldrene, mens det samme gjaldt 6 % av ungdommene i institusjon. Ungdommene traff mødrene oftere enn fedrene. Halvparten (52 %) skulle gjerne hatt mer kontakt, dette gjaldt særlig de som allerede hadde relativt hyppig kontakt. Blant de som bodde i fosterhjem uten kontakt, fant man at de verken ønsket kontakt eller ønsket å flytte hjem.

Det viste seg også at de som ønsket mer kontakt med foreldre og søsken også var de med mest psykosomatisk besvær. Disse forskjellene var statistisk signifikante.

8.3.1.2 Hva påvirker omfanget av kontakten?

Lundström og Sallnäs fant at ungdommens alder, kjønn og etniske bakgrunn spilte relativt liten rolle. Dog var det en svak tendens til at de eldste hadde noe mindre kontakt. Imidlertid var det betydelig mer vanlig at unge i fosterhjem sjelden eller aldri hadde kontakt. Her virket det som om avstanden mellom omsorgsstedet og foreldrenes hjem spilte en avgjørende rolle.

8.3.2 Foreldres holdning til plasseringen: "Foreldreskap på avstand"

I løpet av 2009 ble det publisert to artikler om synspunkter og erfaringer til foreldre som har barnet sitt plassert i fosterhjem. Den ene artikkelen er svensk (Höjer, 2009), den andre norsk (Moldestad & Skilbred, 2009). Den svenske artikkelen bygger på fokusgruppeintervjuer med 13 foreldre, 12 mødre og en far. Foreldrene deltok i fire fokusgrupper i løpet av en helg. Den norske artikkelen bygger på semistrukturerte individuelle intervjuer med 20 foreldre, 16 mødre og fire fedre. I begge undersøkelsene var foreldrene i alder mellom 20 og drøyt femti år. Foreldrene hadde bodd sammen med barna sine i varierende tid, og plasseringene hadde vart ulikt lenge.

De to undersøkelsene presenterer både like og ulike resultater. Grunnleggende funn i begge undersøkelsene er foreldrenes sterke ønsker om fortsatt å være barnets foreldre. Foreldrene ønsket mest mulig samvær med barna, og de ønsket at samværene skulle være hjemme hos dem selv slik at de kunne ha en opplevelse av å være en familie. Et annet grunnleggende funn er foreldrenes ønske om at barneverntjeneste og fosterforeldre skulle respektere at de var barnets foreldre. Foreldrene ga uttrykk for at de måtte få mer del i barnets liv, at de måtte få informasjon om barnets hverdagsliv, de måtte bli spurt om råd og de måtte være med på å fatte beslutninger. Et tredje grunnleggende funn, som kan sees som en forlengelse av de to foregående, er deres ønske om å bli behandlet med respekt.

Det mest ulike resultatet er hvordan foreldrene så på seg selv. Foreldrene i den svenske undersøkelsen så i høyere grad på seg selv som "dårlige mødre". Foreldrene i den norske undersøkelsen fremholdt i langt større grad at de var og hadde vært gode foreldre og at også familie og venner anså dem som det. Det er mulig at ulikhetene skyldes ulikheter i måten foreldrene var blitt rekruttert på. Mens foreldrene i den svenske undersøkelsen var blitt rekruttert gjennom barnevernssystemet, var foreldrene i den norske undersøkelsen i stor grad rekruttert gjennom annonser i avisen og snøballmetoden. De norske foreldrene ga i større grad enn de svenske uttrykk for at de ble aktivt motarbeidet av barnevernet.

Begge artiklene konkluderer med at barnevernet, til beste for barnet, må styrke sin oppfølging av foreldrene som har barn plassert i fosterhjem.

8.3.3 Fortsatt kunnskapshull

Kontakten mellom plasserte barn og unge og deres familier er stadig for dårlig belyst forskningsmessig. Vi vet fortsatt ikke nok om betydningen av kontakt med foreldre, søsken, besteforeldre, annen slekt og nettverk mens barn og unge er plassert utenfor hjemmet verken på kort eller lang sikt, selv om mange barn og unge opplever tap av denne kontakten når de plasseres. Vi vet heller ikke nok om foreldrenes opplevelser av å ha barna sine i fosterhjem, eller om hvordan samarbeidet mellom foreldre og fosterforeldre kan utvikles i både kortvarige og langvarige plasseringer.

Lundström og Sallnäs artikkel handler primært om hvordan ungdommer selv oppfatter kontakten med foreldre og søsken mens de er plassert. Artikkelen berører ikke noen av de andre teamene som ble diskutert i de to foregående kunnskapsoversiktene. Dermed består de kunnskapshullene som ble påpekt i disse oversiktene.

8.4 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009

Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A.-D., Lausten, M., Knudsen, L., Olsen, R. F. & Gerstoft, F. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFIs børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport 08:23.

Höjer, I. (2009). Birth parents' perception of sharing the care of their child with foster parents. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 4:2, 161-168.

Lundström, T. & Sallnäs, M. (2009): Samhällsvårdade ungdomars kontakter med föräldrar och syskon. *Socionomen*, 6, *Forskningssupplement*, 52-63.

Moldestad, B. & Skilbred, D. (2009). Foreldres opplevelse av et foreldreskap på avstand. *Fontene forskning* 2/09, 41-52.

9 Synspunkter fra barna og ungdommene

De senere årene har forskere rettet stadig mer oppmerksomhet mot barn og unges egne synspunkter på og erfaringer med å være plassert utenfor hjemmet. Dette er en del av en bredere utvikling innen samfunnsforskningen. I høyere grad enn før oppfattes barn nå som sosiale aktører, som ikke bare er passive objekter for de voksnes handlinger, men som aktivt og selvstendig er med på å skape den verden de er en del av (se for eksempel James et al., 1998 og Bäck-Wicklund & Lundström, 2003). Dette forskningsperspektivet er på vei til å åpne nye dører i forskningen om plasserte barn og unge, fordi vi på denne måten får en bedre forståelse av hvordan plasseringsforløp oppleves av dem det gjelder.

9.1 Forskningsresultater fram til 2003

Undersøkelsene som anla et ”brukerperspektiv” i *forskningsoversikten fra 2003* var tematisk ytterst varierte. Det var ofte snakk om mindre, kvalitative studier som belyste refleksjoner over komplekse forhold og relasjoner, men som ikke kunne si noe representativt om hvordan gruppen plasserte barn som helhet vurderer plasseringen. Noen hovedpunkter fra disse tidlige studiene skal dog framheves her.

En del undersøkelser la vekt på at plasserte barn blir påført eksistensielle konflikter på en rekke områder i forbindelse med plasseringen. De skal håndtere atskillelsen fra foreldrene som primære omsorgsytere, de blir ofte utsatt for tap av familie, de skal forholde seg til nye mennesker, skikker og kulturer på plasseringsstedet, de er utrygge i forhold til framtidsperspektivene for plasseringen og de er ofte alene og ensomme når de skal forholde seg til alle disse tingene. Undersøkelsene som fantes den gangen om barns syn på plasseringen løftet en flik av den mengden av konflikter barna blir involvert i. Omfanget av konfliktene og deres betydning for barnas utvikling undersøkes imidlertid sjelden. Dette er med andre ord et område hvor det i høy grad trengs mer forskning, og hvor barns egne stemmer vil være avgjørende.

Et ofte studert område viste seg å være barnas og foreldrenes syn på egen deltakelse i og makt over plasseringsprosessen. Resultatene var ikke helt entydige. I noen undersøkelser formidlet særlig eldre barn at de hadde blitt lyttet til og hadde hatt innflytelse på valg av plasseringssted. En overveiende del av undersøkelsene formidlet imidlertid det motsatte både når det gjaldt foreldre og barn. Det er mye avmakt, følelse av tilsidesettelse, manglende informasjon og manglende deltakelse i prosesser og beslutninger som uttrykkes gjennom ”brukerundersøkelsene”. Det dominerende perspektivet sett med barn og foreldres øyne var således at plasseringsforløpet innebærer at det blir tatt beslutninger som har vesentlig innflytelse på deres liv, som de selv ikke i særlig grad involveres i.

9.2 Forskningsresultater mellom 2003 og 2009

Forskningsoversikten fra 2009 inneholder bare en oppdatering av den danske forskningen i perioden 2003-2008. Siden 2003 er det gjennomført et mindre antall studier. Disse kan naturligvis ikke i seg selv dekke behovet på en fyldestgjørende måte, men de bidrar hver især med vesentlig kunnskap om hvordan barn og unge opplever det å bli plassert utenfor hjemmet.

Den nyere danske forskningen har ikke vært mindre tematisk variert enn det som framkom i forskningsoversikten fra 2003. Studiene omhandler ulike plasseringsformer (fosterhjem og institusjon), forskjellige aldersgrupper (førskelebarne til ungdom), og de anlegger forskjellige tidsperspektiver og trekker derfor inn forskjellige informantgrupper (så vel nåværende som tidligere plasserte). Et fellestrekk er at det gjennomgående er snakk om kvalitative studier der et relativt begrenset antall barn og unge deltar. Undersøkelsene kan derfor ikke si noe presist om utbredelsen av de resultatene som framkommer.

Det er imidlertid verdt å merke seg at tross variasjonene i datagrunnlag og analytisk perspektiv, er konklusjonene i de ulike studiene overraskende konsistente. Dette må forstås slik at det synes å være betydelig overensstemmelse når det gjelder elementer ved plasseringer som barn og unge finner viktig for kvaliteten på plasseringsforløpet, på tvers av tid (bruk av tidligere og nåværende plasserte barn og unge som informanter) og rom (forskjellige plasseringsformer). Tilsvarende er det relativt stor enighet om hvilke faktorer som kan være med på å gjøre plasseringen til en mangelfull, utilstrekkelig – eller i sjeldnere tilfelle – helt uakseptabel opplevelse. I dag finnes det således undersøkelser som formidler ”brukerperspektiver” fra både barn og unge, fra nåværende og tidligere plasserte, og fra ulike plasseringssteder.

Vi må samtidig understreke at det så langt dreier seg om studier som er gjennomført ved hjelp av kvalitative studier. Disse bidrar på den ene siden med nyanserte bilder av komplekse sammenhenger, men på den andre siden sier de mindre enn kvantitative studier om utbredelsen av de erfaringene som beskrives. Dog antyder det relativt store tematiske sammenfallet og de relativt entydige konklusjonene som trekkes i de ulike undersøkelsene, at disse likevel har betydelig forklaringskraft.

De nyere studiene peker samlet på at relasjoner er et særlig viktig fokus hvis man ønsker å oppnå bedre innsikt i barn og unges syn på og opplevelser av være plassert utenfor hjemmet. Det gjelder relasjoner til andre plasserte barn, som særlig spiller en avgjørende rolle i barnas hverdagsliv og utviklingsmuligheter på institusjon. Det gjelder også relasjoner til voksne profesjonelle, hvor plasserte barn og unge samstemmig etterspør omsorg, interesse, tilstedeværelse og kjærlighet, men hvor så krevende relasjoner også er en mangelvare. Dette påpekes av både tidligere og nåværende plasserte barn og unge. Dog utpekes relasjonen til foreldrene og annen nær familie som avgjørende for at det kan være snakk om vellykkede plasseringsforløp. I forhold til foreldrene har imidlertid dette ønsket dobbelt bunn, i det relasjonene i utgangspunktet ofte er kjennetegnet av frustrasjoner, bekymringer og vanskeligheter. Det rokker imidlertid ikke ved at foreldrene har stor plass i plasserte barn og unges bevissthet uansett aldersgruppe og plasseringsform.

Barn og unges påpekninger av hva et godt plasseringsforløp innebærer, forutsetter en sammenhengende barneliv. Dette er også et logisk resultat som går som en rød tråd gjennom undersøkelsene. ”Sammenheng” kan imidlertid bety mangt og meget for plasserte barn og unge. Formelt sett handler det om å bli betraktet og behandlet som et menneske med en selvstendig mening, som har betydning og blir tatt med i eget saksforløp. I bredere forstand henviser et sammenhengende barneliv til behovet for at profesjonelle voksne påtar seg ansvaret for å skape meningsfulle bindeledd til mellom de ofte sterke delte livsverdnene som plasserte barn må pendle mellom. For barnet handler det om å fastholde forbindelser mellom barnet og den biologiske familien, etablere fornuftige relasjoner mellom plasseringsstedet og foreldrene, og at det utvikles nye nettverk for barn og unge i forhold til vennskap, utdanning og arbeidsmarked. Dette må skje på tross av det eksistensielle bruddet plasseringen representerer i utgangspunktet.

9.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant ingen artikler fra 2009 om barn og unges syn på fosterhjemsplasseringer, som tilfredsstilte våre utvalgskriterier. Vi vil imidlertid igjen henviser til Lundström og Sallnäs (2009) artikkel om ungdommers syn på kontakt med foreldre og søsken, som ble presentert nærmere i kapittel 8.

9.3.1 Kunnskapshull

Det er ikke tvil om at undersøkelser av barn og unges egne erfaringer med og refleksjoner over plasseringen er et forsømt område i forskningen. Det er gode grunner til å fokusere mer på dette. Barn og unge har kunnskaper som ingen andre har. De er de eneste som kan redegjøre for hvordan plasseringen påvirker dem, og de er de eneste som kjenner plasseringsprosessen i alle detaljer. Andre informanter kjenner bare en del av prosessen, og vil se forløpet gjennom andre briller. Kunnskapen om barn og unges syn på slektsplasseringer er spesielt sparsom.

9.4 Anbefalt litteratur utgitt mellom 2003 og 2009

Lundström, T. & Sallnäs, M. (2009): Samhällsvårdade ungdomars kontakter med föråldrar och syskon. Socionomen, 6, Forsknings supplement, 52-63.

Stockholm, A. (2006). Plasserte barn mellom kamerater og pedagoger. En antropologisk analyse av sosialitet og identitetsdannelse på døgninstitusjon. Aarhus: Aarhus universitet, institutt for antropologi, arkeologi og lingvistik, Humanistisk fakultet. Doktoravhandling.

Warming, H. (2005). Har andre fosterbarn det som meg? København: Frydenlund.

10 Stabilitet og ustabilitet i plasseringer

En god del forskning har beskjeftiget seg med stabilitet eller mangel på stabilitet i plasseringer utenfor hjemmet i løpet av de årene forskningsoversiktene dekker. Publikasjonene har samtidig stor spennvidde tematisk, med det resultat at hvert tema som faller inn under overskriften for dette kapitlet omfatter et begrenset antall undersøkelser.

”Stabilitet” i plasseringsforløp er imidlertid ikke et entydig begrep. Et barn trenger stabilitet og kontinuitet på en rekke områder for å ha gode utviklingssjanser. Det gjelder for eksempel kontinuitet i forholdet til de primære omsorgsgiverne (som oftest foreldrene) og andre nære personer gjennom stadig kontakt. Det gjelder også en stabil læringssituasjon og å unngå for mange brudd i skolegangen. Vanligvis fokuserer man imidlertid bare på stabilitet i selve plasseringskarrieren når det er snakk om stabilitet for plasserte barn. Det innebærer et fokus på hvor mange omsorgsmiljøer barnet opplever etter at en omsorgskarriere har startet. Vi holder oss også til denne begrensede forståelsen av ”stabilitet”.

Stabilitet i denne begrensede forstand må ikke forveksles med at barna og ungdommene faktisk har et stabilt og trygt liv. Andersson (2008) henviser for eksempel til en gruppe barn som ble tilbakeført til foreldrene etter en kortvarig plassering som små, og stabilt – målt ved omsorgskarrierene deres etter dette – ble værende hjemme mens de vokste opp. Imidlertid kan deres hjemmeliv verken beskrives som stabilt eller trygt. I visse tilfelle kunne man kanskje trekke samme konklusjon når barn og unge har vært plassert lenge på samme sted. ”Stabilitet” blir en slags ”service outcome”, det vil si en slags administrativ oppfyllelse av et formål som gjelder generelt for plasseringsinstansen. ”Service outcomes” sier ikke primært noe om positive eller negative virkninger for barn eller unge, men mer om hvorvidt barnevernet lever opp til visse normer etaten selv har fastsatt.

At stabilitet i form av antall plasseringssteder, omsorgsmiljøer, utilsiktede flyttinger mv. bare angår ett aspekt av et helhetsbilde, skal imidlertid ikke forstås dit hen at denne formen for stabilitet har liten betydning. Det er et vesentlig mål for et plasseringsforløp at barn og unge sikres kontinuitet i plasseringen som en forutsetning for at plasseringen over hodet kan ha positiv betydning for deres videre utvikling. Målsettingen om stabilitet er også viktig fordi ustabilitet i seg selv kan forverre de skadene som i sin tid var årsaken til at plasseringen skjedde (Newton et al., 2008).

”Stabilitet” er også mangetydig i den forstand at det er mange temaer det er relevant å beskjeftige seg med under denne overskriften. Utilsiktede flyttinger, tilbakeføringer og nye plasseringer og antallet plasseringssteder er alle relevante. Dessuten finnes det ikke en sannhet om noen av disse temaene, snarere er det snakk om mange sannheter avhengig av hvilke aldersgrupper og plasseringssteder det er snakk om, noe den nedenstående gjennomgangen vil vise.

I gjennomgangen av forskningen om stabilitet vektlegger vi å ta med resultater fra undersøkelser som har et longitudinelt element. Det longitudinelle refererer seg til at barna følges over tid, enten via en enkelt eller gjentagne oppfølginger av barnets situasjon, eller gjennom analyser av registerdata der plasseringsstatus kan spores over tid. Begrunnelsen for å prioritere denne typen undersøkelser er at longitudinelle studier er sikrest når det gjelder studier av karrierer over tid.

10.1 Forskningsresultater fra før 2003

10.1.1 Sammenbrudd i plasseringer

En konklusjon i *forskningsoversikten fra 2003* var at overraskende mange plasseringer simpelthen bryter uplanlagt sammen og ikke kan opprettholdes. Dette gjelder spesielt for de som plasseres når de er i tenårene. Flere undersøkelser påpekte at opp til 40-50 % av plasseringene bryter sammen for ungdomsgruppa. Det skyldes enten at ungdommene ikke vil være der de er plassert, eller at plasseringsstedet ikke mestrer barnet eller den unge eller mener at det har skjedd en feilplassering.

Dette har dels som konsekvens at unge blir utnotert av systemet eller ”utnoterer seg selv” av omsorg som meget unge og uten tilstrekkelig planlegging av hva som så skal skje. Dels betyr den store sammenbruddshyppigheten turbulente plasseringsforløp for barn og unge, som blir plassert igjen som følge av en tidligere utilsiktet flytting.

I følge noen undersøkelser har plasseringsformen vesentlig innflytelse på sammenbruddsfrekvensen. I svensk forskning er det påvist at slektsplasseringer og, av gode grunner, plasseringer på lukket avdeling der ungdommen ikke kan komme seg vekk, har lave sammenbruddsfrekvenser. Andre plasseringsformer har derimot svært høye sammenbruddsfrekvenser for ungdom.

10.1.2 Omplasseringer

I 2003 var det få studier av hvor hyppig omplasseringer skjer. Hyppigheten ser imidlertid ut til å avhenge av barnas alder ved plassering. I svensk forskning varierte omplasseringshyppigheten fra 25 % for de mindre barnas del til 40 % for tenåringenes del. Internasjonale resultater var på linje med disse tallene.

10.1.3 Konklusjon

I *forskningsoversikten fra 2003* ble det konkludert med at det ikke kan herske tvil om at noen barn blir plassert en rekke steder i løpet av oppveksten og på den måten utsettes for gjentatte brudd. Det vil si at plasseringene i mange tilfeller ikke er identiske med et stabilt forløp, som ville forutsatt at barnas egen familie ble erstattet med et plasseringsmiljø som kontinuerlig kan støtte barnet den tiden plasseringen varer.

10.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008

Av *forskningsoversikten fra 2009* framgår det at det hadde blitt produsert en del kunnskap om stabilitet, sammenbrudd, tilbakeføringer og nyplassing etter 2003. Fra nordisk forskning foreligger det mer vitenskaplig kunnskap om disse temaene enn det gjorde. Det finnes dog områder som ikke er dekket av verken dansk eller nordisk forskning:

- Kunnskap om utilsiktede flyttinger blant barn som plasseres tidlig (før de er tenåringer)
- Kunnskap om konsekvensene for barn og unge av alle former for ustabilitet.

Spesielt når det gjelder det siste av disse to punktene er det store kunnskapshull.

Vi vil nevne følgende punkter om stabilitet/ustabilitet:

- Et stort flertall av barn som plasseres når de er små, opplever stabilitet i plasseringen
- Små barn opplever mer stabilitet i plasseringen enn store barn
- Det er også mer sannsynlig at små barn blir langtidsplasserte
- Lang varighet av plasseringen øker risikoen for ustabilitet. Dette gjelder også barn som plasseres som yngre
- Tung psykososial belastning for mødrenes del øker sannsynligheten for ustabilitet i plasseringsforløpet
- Det kan se ut som om noen barn forblir relativt lenge i plasseringer som i utgangspunktet var tenkt å være midlertidige.

Undersøkelser om utilsiktet flytting og sammenbrudd har følgende budskap når det gjelder plassering av tenåringer:

- Sammenbruddsfrekvensen er høy blant plasserte 13-17 åringer. 44 % blant plasserte danske ungdommer i denne aldersgruppa opplever at en eller flere plasseringer ender med utilsiktet flytting
- Når måleenheten er plasseringen, bryter en tredjedel av samtlige tenåringsplasseringer sammen
- Ulike faktorer har betydning for sammenbrudd i ulike undersøkelser, blant annet fordi forskjellige forhold er undersøkt
- I svensk forskning er den sterkeste prediktoren for sammenbrudd ungdommens antisosiale atferd
- Plasseringens art har også betydning i Sverige, ettersom slektsplasseringer og lukkede institusjoner har lavest sammenbruddsfrekvens
- Unge i andre plasseringsformer (enn slektsplasseringer og lukkede institusjoner) har høyere sammenbruddsfrekvenser
- I Danmark kan det se ut som om at det at en ungdom plasseres sammen med andre unge øker sannsynligheten for utilsiktet flytting

Vi kan så sammenfatte følgende om tilbakeføringer og nyplasseringer:

- Midlertidige tilbakeføringer er en integrert del av plasseringsforløpet for mange barn
- For en mindre gruppe barn og unge varierer forløpet mellom plasseringer, tilbakeføringer, nyplasseringer osv., på den måten at barna totalt sett får mange skiftende omsorgsmiljøer å forholde seg til

Ulike undersøkelser finner at ulike faktorer har betydning for tilbakeføring og nyplasseringer, igjen fordi det ikke er de samme faktorene som undersøkes. Dog ser det ut som om nedenstående forhold har betydning:

- Plasseringenes varighet. Det kan se ut som om kortvarige plasseringer øker sannsynligheten både for å bli tilbakeført og nyplassert.
- Etnisk bakgrunn. Det kan også se ut som om etnisk minoritetsbakgrunn øker både sannsynligheten for å bli tilbakeført og for å forbli hjemme
- Mødrenes sosiale situasjon ser ut til å spille en rolle i den forstand at sosial marginalisering både reduserer sannsynligheten for tilbakeføring og øker risikoen for nyplassering hvis barnet blir tilbakeført

10.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi fant i alt fire artikler fra 2009 som på ulike måter berører stabilitet og ustabilitet i plasseringsforløp. En var norsk (Havik & Christiansen, 2009), en var britisk (Ward, 2009) og to var nederlandske (Strijker & Knorth, 2009; Strijker, Knorth & Knot-Dickscheit, 2009).

10.3.1 Stabilitet og ustabilitet

To av bidragene, det norske og det britiske, diskuterer eksplisitt spørsmålet om stabilitet og ustabilitet. Havik og Christiansen (2009) beskriver plasseringsforløpet for i alt 74 barn i løpet av en periode på sju til åtte år, og diskuterer forståelsen av stabilitet og ustabilitet i forhold til dette.

Målsettingen med artikkelen var å analysere hvordan plasseringen utenfor hjemmet ble gjennomført for en gruppe barn mellom 6 og 12 år, dernest hvor mange flyttinger barna erfarte innen barnevernet, inkludert tilbakeføringer til hjemmet som ble etterfulgt av en ny plassering. Det ble gjennomført deskriptive analyser. Det opprinnelige utvalget var på 109 barn. Et drøyt år etter plasseringen var tre fjerdedeler av barna (74 %) fortsatt plassert, og for de flestes del var planen langvarig plassering. Sju til åtte år etter plasseringen deltok 74, eller 68 % av det opprinnelige utvalget. De var representative for det opprinnelige utvalget når det gjaldt alder og kjønn.

Tre fjerdedeler av de 74 ungdommene, som nå var mellom 13 og 20 år gamle, bodde fortsatt i et barnevernstiltak. 46 bodde i fosterhjem, 9 i institusjon. Dessuten bodde 10 i egen bolig, noe som er å forvente siden de eldste var blitt 20 år gamle. I løpet av de sju til åtte årene hadde ungdommene opplevd gjennomsnittlig 3.5 flyttinger, inkludert flyttingen fra foreldrene, men ikke inkludert flyttingen til egen bolig. Antallet varierte mellom en og 12 flyttinger. To tredjedeler hadde imidlertid flyttet maksimalt tre ganger. Generelt viste resultatene at jo flere

flyttinger ungdommene hadde opplevd, jo flere av dem var også uplanlagte, gjerne som resultat av sammenbrudd i en tidligere plassering.

Av de 74 ungdommene hadde to av fem (31) hatt det som kalles stabile forløp, det vil si flyttet 1-2 ganger i løpet av perioden. En av tre (25) hadde hatt mellomstabile forløp, det vil si at de hadde flyttet 3-4 ganger. Den siste fjerdedelen (18) hadde hatt ustabile forløp, det vil si flyttet 5-12 ganger. Dette hadde ofte sammenheng med en eller annen form for sammenbrudd i en plassering, som igjen ofte førte til to flyttinger, først en (ny) akutt flytting til et midlertidig oppholdssted og så videre til et planlagt permanent oppholdssted.

Følgelig så det ut som om graden av stabilitet generelt var relativt høy for ungdommene i dette utvalget. Det viste seg imidlertid at graden av stabilitet varierte med hvor ungdommen var: den var størst for de som bodde i fosterhjem, litt mindre for de som bodde hjemme og minst for de som bodde i institusjon.

Forfatterne diskuterer resultatene i forhold til fire forhold som kan ha innvirkning på stabiliteten i plasseringene. Det første er barnas alder ved plassering, der man antar at det skjer flere flyttinger med alder. Det var ingen sammenheng på dette punktet, noe som kan skyldes at samtlige barn i utvalget var mellom 6 og 12 år da de ble plassert. Det var heller ingen sammenheng mellom ungdommenes kjønn og stabiliteten i plasseringene, eller mellom antall saksbehandlere ungdommene hadde hatt og stabiliteten i plasseringene. Man fant imidlertid en sammenheng mellom stabilitet i plasseringene og det siste forholdet som ble undersøkt, nemlig om saken hadde vært behandlet i fylkesnemnd eller domstol, som innebærer uenighet mellom foreldrene og barneverntjenesten om beslutninger som skal tas. Det viste seg at plasseringsforløpene var mer ustabile jo flere ganger saken hadde vært behandlet på denne måten ($p > .002$). Dette kan ha sammenheng med de belastningene vi vet det er for alle parter så lenge en sak verserer for et formelt beslutningsorgan. Det viste seg også at i flere saker der barna hadde flyttet hjem etter et vedtak i fylkesnemnda eller en rettslig avgjørelse, skjedde det en ny plassering.

Havik & Christiansen (2009) analyserer plasseringsforløpene til de 74 ungdommene for å få fram omfanget av stabilitet og ustabilitet, og hvilke flyttemønstre som har sammenheng med dette. Ward (2009) har et mer generelt utgangspunkt. Hun diskuterer flyttinger blant 242 barn som var langtidsplassert etter gjennomsnittlig 3,5 år med utgangspunkt i at barnevernets omsorgssystem er preget av en iboende ustabilitet.

Ward (2009) presenterer en samlet analyse av resultater fra i alt tre studier, med sikte på å undersøke hvordan andelen positive utfall for barn under omsorg kan økes. Utgangspunktet var 242 barn mellom 0 og 18 år som ble tatt under omsorg i siste halvdel av 1990-tallet, videre et utvalg barn og unge fra denne studien som ble fulgt spesielt opp helt til 2002 og intervjuet, samt et underutvalg på 42 barn som ble plassert før de fylte ett år og fulgt helt til 2004. Målsettingene med artikkelen var å diskutere omfanget av ustabilitet barna og ungdommene opplever, hva slags konsekvenser ustabiliteten får og noen utfordringer som kan håndteres for å sikre bedre stabilitet. Analysene som presenteres er primært deskriptive, men det er også gjennomført noen signifikanstester.

Det dreide seg om langtidsplasseringer, med en overrepresentasjon av små barn. Likevel fant Ward det samme mønsteret som i andre studier, med omfattende behov for hjelp og støtte for barnas del på grunn av følelsesmessige vansker eller atferdsvansker. Bare 19 % forble i samme plassering alle de 3,5 årene den første oppfølgingen varte. 41 % opplevde en eller to plasseringer i tillegg, 22 % hadde mer enn fem plasseringer og 10 barn opplevde 10 eller flere plasseringer. Disse mønstrene er ikke ulike det Havik og Christiansen (2009) fant for sitt norske utvalg.

En forskjell er imidlertid at plasseringene Ward undersøkte, stort sett var kortvarige. De 242 barna opplevde i alt 965 plasseringer i løpet av prosjektperioden, og gjennomsnittslengden var på under tre måneder enten barna var i fosterhjem eller på institusjon. Det var ikke før det tredje året at man kunne spore en viss tendens til permanens for de barna som fortsatt var plassert. Av de 965 plasseringene hadde 843 blitt avsluttet, mens 122 barn og unge fortsatt var plassert. 125 av de 843 flyttingene representerte planlagte flyttinger ut av omsorg, mens de resterende 85 % var flyttinger innen barnevernssystemet, enten på initiativ av barnevernet, omsorgsgiverne eller barna selv.

Litt over halvparten av flyttingene ble initiert av barnevernet. En liten andel skjedde fordi plasseringen skulle være kortvarig, fordi plasseringen ikke var tilgjengelig lenger, fordi barnehjemmet stengte eller en fosterforelder døde. Den enkelstående årsaken til flest plasseringer var imidlertid såkalte ”planlagte overganger”. Disse kunne være styrt av barnevernet, til bosteder i regi av andre tjenester eller intenderte flyttinger i henhold til omsorgsplaner, for eksempel til adoptivforeldre. Imidlertid ble de fleste styrt av ressurser, for eksempel mangel på passende plasseringsalternativer eller utilstrekkelig planlegging. For eksempel kunne man gjenforene søsken som var blitt atskilt, man kunne ønske å matche barn og omsorgsgivere bedre, barn kunne plasseres midlertidig fordi fosterforeldrene skulle på ferie, eller flyttes fra korttids- til langtidsplasseringer.

Det var bare noen få plasseringer som endte med sammenbrudd på grunn av omsorgsgiverne, selv om 14 % ble initiert for å prøve å redde en plassering, ved å tilby midlertidig omsorg et annet sted. 11 % ble initiert av barnet eller ungdommen, som av og til stakk av. Men selv om plasseringene til barn og unge med emosjonelle problemer eller atferdsvansker brøt oftere sammen, endte også 17 % av plasseringene av barn uten problemer med utilsiktet flytting. 20 av disse gjaldt barn under tre år.

Ward framhever et svært viktig poeng i sin diskusjon, nemlig at plasseringer og omplasseringer skjer i en kontekst som allerede er preget av ustabilitet – når det gjelder skifte av saksbehandler, turnover mellom saksbehandlere, og midlertidighet innen plasseringer så vel som mellom dem. I tillegg kommer utilsiktede så vel som planlagte flyttinger.

10.3.2 Nærmere om sammenbrudd og utilsiktede flyttinger

De to nederlandske bidragene (Strijker & Knorth, 2009; Strijker, Knorth & Knot-Dickscheit, 2009) analyserer det samme materialet bestående av saksdokumenter og delvis supplerende telefonintervjuer med enhetsledere i 419 saker om barn mellom 0 og 18 år, som hadde vært minst seks måneder i et fosterhjem da prosjektet startet. Den førstnevnte artikkelen fokuserer på faktorer som har sammenheng med fosterbarns tilpasning, den andre på plasseringshistorie.

Strijker og Knorth (2009) hadde som utgangspunkt at hvis tilpasningen til fosterhjemmet mislykkes, øker sannsynligheten for at plasseringen ender utilsiktet. I artikkelen analyserer de spesielt betydningen av kjennetegn ved barnet og den biologiske familien som barnet ”tar med seg” inn i plasseringen. Kjennetegnene ble delt i tre grupper: barnas forhistorie, foreldrenes problemer og forholdet mellom foreldrene og barnet.

Utvalget bestod av 419 fosterbarn som ble langtidsplassert eller overført til en annen langtidsplassing mellom 2000 og 2004. 53 % var i nøytrale fosterhjem, resten i slektsfosterhjem. Andelen slektsplasseringer var altså vesentlig høyere her enn det vi ser for eksempel i Norge. Metoden beskrives som et retrospektivt, longitudinelt design der informasjon om barna ble samlet inn ved to anledninger. Første gang var ved starten av plasseringen, når barnets og foreldrenes forhistorie ble registrert. Andre gang kartla man omstendighetene rundt plasseringene, som disse var beskrevet i den seneste planen. Gjennomsnittlig tid mellom de to registreringene var to år og fire måneder.

Den avhengige variabelen var barnets tilpasning, ut fra fem indikatorer. Uavhengige variable var barnets forhistorie, foreldrenes problemer og relasjonen mellom foreldre og barn, alle konstruert på grunnlag av tidligere forskning og instrumenter som var validert i andre sammenhenger. Vanlige bivariate og multivariate analysermetoder ble benyttet.

Forfatterne argumenterer for at resultatene viser noen logiske og sammenhengende mønstre:

- Barn med alvorlige atferdsproblemer i fosterhjemmet har større sannsynlighet for å ha tilknytningsforstyrrelser, for å ha opplevd flere plasseringer, ha mødre som har blitt mishandlet fysisk og mødre som er uenige i plasseringen.
- Barna med de mest alvorlige emosjonelle problemene i fosterhjemmet hadde sannsynligvis tilknytningsforstyrrelser, en historie med vanskjøtsel, de hadde opplevd seksuelt misbruk og vært vitne til vold.
- Barna som var minst tilgjengelig for fosterforeldrene hadde sannsynligvis en tilknytningsforstyrrelse, men var ikke vanskjøttet, og de besøkte sannsynligvis oftere foreldrene hjemme hos dem.
- Når plasseringer brøt sammen, var det økt sannsynlighet for at barnet hadde skiftet skole ofte, hadde opplevd flere plasseringer, hadde foreldre som *ikke* var rusmisbrukere og som ikke hadde vanskjøttet dem, hadde en mor som var uenig i plasseringen og besøkte henne ofte hjemme.

Artikkelen er interessant fordi den, i motsetning til mange andre artikler om fosterbarns tilpasning, prøver å se flere faktorer og dimensjoner i sammenheng.

Det andre nederlandske bidraget (Strijker, Knorth & Knot-Dickscheit, 2009) bygget som nevnt på samme datamateriale og dels på samme resultater som den forrige artikkelen. Denne artikkelen hadde tre målsettinger: for det første å undersøke plasseringshistoriene til fosterbarna og sammenlikne det nederlandske utvalget med resultater fra internasjonal forskning. For det andre ønsket forfatterne å undersøke forholdet mellom barnas plasseringshistorie og de tre faktorene som har vist seg å predikere omplassering, nemlig høy alder ved plassering, tid under omsorg og atferd på plasseringstidspunktet. For det tredje ønsket de så å undersøke om det gikk an å predikere om den nåværende plasseringen ville bryte sammen,

analysert ut fra alder, atferdsproblemer ved plassering og plasseringshistorie. Designet var det samme som i den forrige artikkelen, og vanlige, kvantitative analysermetoder ble brukt.

Forfatterne konkluderer med at barna i deres utvalg så ut til å oppleve færre omplasseringer enn barn i for eksempel Storbritannia og USA. De mest stabile plasseringene var hos slekt. Samtidig fant de at mange også opplevde ustabile oppvekstsituasjoner. Videre fant man at forholdet mellom antall plasseringer, barnets alder og varigheten av plasseringen samsvarte med resultatene fra internasjonal forskning. Dog kan ikke Strijker et al. (2009) si noe om årsaksforhold ut fra sitt datamateriale.

Deres tredje problemstilling gjaldt predikerbarhet av sammenbrudd i plasseringene. Her var de spesielt opptatt av i hvor stor grad plasseringshistorie har et unikt bidrag til å skille mellom en høyrisikogruppe og en lavrisikogruppe, i tillegg til alder og atferdsvansker ved plassering. Dette viste seg også å være tilfelle. Det kan se ut som om det finnes en gruppe barn som har en profil som medfører ekstra stor risiko for utilsiktet flytting. Forfatterne påpeker imidlertid at denne typen diskriminantanalyser egentlig krever at alle utfall er kjent, hvilket de ikke var da analysene ble gjennomført. Strijker et al. vil derfor gjennomføre flere senere analyser, og også prøve å utvide modellen med flere variable. Igjen ligger verdien av bidraget i at forfatterne gjennomfører mer omfattende og sammensatte analyser enn det som ofte skjer i litteraturen om stabilitet og ustabilitet i fosterhjems plasseringer. Prosjektet byr seg også fram til replikasjoner for eksempel i nordisk fosterhjemsforskning.

10.3.3 Fortsatt kunnskapshull

De fire studiene vi fant fra 2009 bekrefter på den ene siden tidligere kunnskap, uten å fylle kunnskapshullene som allerede er påpekt. På den andre siden gir både den britiske og nederlandske studien inspirasjon til andre måter å studere stabilitet og ustabilitet i fosterhjemsomsorgen på, som så vidt vi vet ikke er gjennomført i en nordisk sammenheng så langt.

10.4 Anbefalt litteratur fra 2003 til 2009

Clausen, S-E. & Kristofersen, L.B. (2008): *Barneverns klienter i Norge 1990-2005: en longitudinell studie*. 3/2008 edn. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Egelund, T. & Vitus K. (2009): Breakdown of care: the case of Danish teenage placements. *International Journal of Social Welfare*, 18, 1, s. 45-56.

Havik, T. & Christiansen, Ø. (2009): Plassert av barnevernet. Får barnet en situasjon preget av stabilitet? *Norges Barnevern*, 87, 28-39.

Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Kyhle-Westermarck, P. (2004): Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work*, 9, s. 141-152.

Vinnerljung, B. (2004): Återplacering av barn i dygnsvård (II). vad ökar eller minskar risken?. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 1, s. 54-75.

Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2004). Återplacering av barn i dygnsvård (I): - hur vanligt är det? *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 2, s. 150-170.

11 Utflytting fra omsorg og ettervern

I dette kapitlet omtales bare kort resultatene fra de to tidligere danske forskningsoversiktene fra henholdsvis 2003 og 2009. Dessuten oppsummeres hovedresultatene fra den mest omfattende nordiske analysen av ettervernsinnsatser og deres muligheter for å støtte unge i de mange vanskelige situasjonene utflyttingen fra barnevernstiltak medfører. Denne analysen finnes i Bakketeig & Backe-Hansen (2008). Her blir ettervernsinnsatsen belyst både kvantitativt og kvalitativt. For ytterligere og mer detaljerte resultater henvises forskningsoversikten i denne rapporten (Hjort & Backe-Hansen, 2008).

11.1 Forskningsresultater fra før 2003

I *forskningsoversikten fra 2003* ble det konkludert med at mange unge står med en rekke sosiale behov når de forlater offentlig omsorg, som de ikke kan forventes å løse alene. Det dreier seg om behov for ytterligere skolegang, utdanning, bolig, penger, helsetjenester osv., men også om etablering av nettverk og praktiske ferdigheter i å organisere og mestre hverdagslivet¹⁰.

Utenlandske studier dokumenterte også systematisk at den ettervernsstøtten som forutsettes i mange lands lovgivning ofte ikke blir realisert, eller er sparsom, kortvarig og ikke makter å fungere som en buffer for sårbarheten. I utenlandsk (primært britisk) forskning finnes det belegg for å anse ettervernet som en integrert og strategisk viktig del av en plasseringsprosess, som ofte ikke vies den oppmerksomheten som den bør fra myndighetenes side.

11.2 Forskningsresultater fra 2003 til 2008

Det framgår av *forskningsoversikten fra 2009* at ny forskning om utflytting og ettervern er begrenset. Dessuten er det ofte snakk om små, kvalitative studier, som i noen tilfeller omfatter ganske få case. Det finnes imidlertid forskning hvor respondentene ofte – men ikke alltid – er de unge selv.

Resultatene fra denne forskningen faller innenfor to kategorier:

- De unges behov, når de utsluses og i tiden etter
- Kjennetegn ved ettervernsinnsatsene

Forskningen som er gjennomført etter 2003 er ikke et særlig systematisk når det gjelder kartleggingen av de problemene som kjennetegner overgangsfasen. Forskningen bekrefter snarere at de problemer som spesielt britisk ettervernsforskning påpekte også før 2003, stadig eksisterer i rikt monn for unge som forlater barnevernets omsorg. Med unntak av Bakketeig og Backe-Hansen (2008) er den refererte forskningen om kjennetegn ved innsatsene i enda større grad

¹⁰ Den begrensede kunnskapen som fantes om plasserte barns helseproblemer før 2003 (jfr. kapittel 5), stammet primært fra den britiske "after care" forskningstradisjonen

tematisk spredt. Studiene av ettervernsinnsatsen er dessuten svært ulike både når det gjelder omfang og metodisk tilnæringsmåte. Det er derfor stort behov for å utvikle mer forskningsbasert kunnskap om hvordan ettervernsinnsatsen ser ut, både kvantitativt og kvalitativt, og i hvor stor grad den støtter de unge i den utviklingen også plasseringen har skullet støtte.

Det er tydelig og klart at unge som flytter ut fra en plassering, står overfor en rekke store problemer. De utsluses ofte ganske unge og denne fasen kjennetegnes av ambivalens og for noen også kaos. I tillegg kommer at de unge gjerne har en rekke objektivt vanskelige forhold å slåss med. Det gjelder sykdom, dårlig utdanning, dårlig økonomi, kriminalitet, psykiske lidelser, at de får barn tidlig og tilmed forhøyet dødsrisiko. Mange unge har flere av disse problemene samtidig når de forlater offentlig omsorg. Dessuten mangler noen alminnelige ferdigheter når det gjelder å handle, lage mat, forvalte økonomien, fylle ut skjemaer osv. Det blir mange ferdigheter som må læres som en konsekvens av at plasseringen opphører.

Endelig er relasjoner et vesentlig tema for de unge. Ved utflyttingen brytes relasjoner samtidig med at de skal (gjen)etablere en relasjon til den biologiske familien de ikke har bodd sammen med, men som forblir viktig for mange ungdommer. Og de skal utvikle nye relasjoner, til kamerater og kjærester i en ”alminnelig” verden, hvor de kanskje attpå til har følt seg som outsiders så langt.

På tross av at forskningen har sine begrensninger og er ganske uensartet, kan noen felles trekk oppsummeres om ettervernsinnsatsen og dens kvalitet:

- Unge som får ettervernstiltak klarer seg bedre i voksentilværelsen enn de som ikke får det
- Unge selv mener at ettervernsinnsatsen står og faller med at den er i tråd med deres egne behov og ønsker, at de deltar på like fot i planleggingen av hva som skal skje, og at de lyttes til og tas alvorlig i prosessen
- Vi finner tegn på at utflytting ikke alltid forberedes grundig, selv om dette er avgjørende for forløpet etter plasseringen. I stedet skjer mange avslutninger av et plasseringsforløp tilfeldig, som resultat av en konflikt. Og selv hvis utflyttingen forberedes, er det tegn på at de unge ikke alltid er informert om hva som skal skje.
- I følge ungdommers utsagt er ettervernsinnsatsen ikke-eksisterende, eller ungdommene slippes for tidlig. I motsetning til andre unge som flytter hjemmefra, har ikke alltid plasserte barn og unge andre enn det offentlige til hjelp og støtte. I den forstand har det offentlige blitt ”familien”.
- Konsekvensen av dette er at utflyttingen ofte oppleves som en forvirrende eller direkte kaotisk prosess, hvor de unge selv tumler med en rekke store problemer.
- Flere nordiske resultater kan tyde på at ettervernet differensieres, slik at de best stilte ungdommene får mer og bedre ettervern enn de dårligst stilte. I tilknytning til dette ser det ut som om man ikke har funnet ettervernsmodeller for unge som er helt eller delvis avvisende overfor offentlige inngrep, og som kanskje også er de som har mest behov.
- Generelt tyder forskningen om ettervern en risiko for å miste gode resultater av plasseringer gjennom et mangelfullt ettervern, og at ettervernet i høyere grad bør stå på dagsordenen både for praksis og forskning.

11.2.1 Resultater fra det norske ettervernsprosjektet

Bakketeig & Backe-Hansen (2008) kartla blant annet ettervernsarbeidet med henblikk på å oppnå bedre forskningsbasert kunnskap om dagens praksis. På bakgrunn av den norske barnevernsstatistikken koblet med en rekke registre, intervjuer og spørreskjemadata formidles erfaringer fra de unge selv, fosterforeldre, institusjoner og saksbehandlere om norsk ettervernspraksis.

De kvantitative analysene i rapporter at andelen som mottar ettervernstiltak er økende. Imidlertid halveres antallet hvert år etter fylte 18 år. Bare halvparten så mange 19-åringer som 18-åringer mottar ettervernstiltak, og andelen reduseres tilsvarende hvert år etter fylte 19 år. Dette kan tyde på at ettervernsforløpene vanligvis ikke er særlig langvarige. Videre er det litt flere gutter blant ettervernsklientene, og flest ettervernsklienter i de større byene. Unge med asiatisk og afrikansk bakgrunn er sterkt overrepresentert blant norsk ettervernsungdom, hvilket skyldes at de fleste først kommer inn i barnevernsystemet når de er 15 år eller eldre.

De hyppigste ettervernstiltakene i Norge er økonomisk støtte, fosterhjem, hjelp til bolig og støtteperson.

De kvantitative analysene viser at unge som får ettervern, har større sjanse til å klare seg godt som voksne enn de som ikke får ettervernstiltak. Det trengs imidlertid forskning som kan belyse i hvor stor grad dette skyldes tiltakene eller er en følge av at spesielt motiverte unge selekteres til tiltakene.

Videre peker datamaterialet på at barnevernet venter med å legge planer i noen tilfeller fordi de unge ikke vet hva de vil. Dette medfører at barnevernet framstår som reaktiv heller enn proaktiv i planleggingsarbeidet.

Intervjuene viser dessuten at de unges egen deltakelse i planleggingsarbeidet varierer. Mange av de unge framhever medvirkning som viktig, men det er ikke alle som ønsker å bestemme selv. I forlengelsen av dette indikerer datamaterialet også at rammene for de unges medvirkning ikke nødvendigvis er tilpasset deres behov.

Rapporten viser videre stor variasjon i barnevernets ettervernsarbeid, dessuten at det er behov for kvalitetssikring av arbeidet. En av utfordringene er å sikre gode ettervernstilbud i et land med mange små kommuner. Resultatene fra den landsrepresentative spørreskjemaundersøkelsen viser at det er stor variasjon i ettervernsarbeidet avhengig av størrelsen på og organiseringen av de kommunale barneverntjenestene. Det er mange små enheter hvor det bare er ganske få ungdommer som mottar ettervernstiltak. Dette medfører store utfordringer når det gjelder å sikre tilstrekkelig kompetanse på feltet.

Resultatene viser dessuten at den hyppigste begrunnelsen for at de unge får ettervern, er at de selv ønsker det og har behov for det. Motsatt er det at den unge vegrer seg barneverntjenestens hyppigste begrunnelse for å ikke tilby ettervernstiltak. Dette innebærer at arbeidet med å motivere ungdommene til videre tiltak blir helt sentralt.

Det er først og fremst de store, private institusjonene som arbeider med ungdom i ettervernsalder. Mye tyder på at mange av institusjonene arbeider målrettet med ettervern, i det to

tredjedeler av dem har spesielle innsatser rettet mot unge i utflyttingsfasen. Disse består som oftest av ulike former for selvstendighetstreninger, inklusive i mer selvstendige boformer.

Et av rapportens hovedpoenger er at overgangen til voksenlivet er en prosess som må ta tid, og det argumenteres følgelig for å bruke tid som metode i arbeidet. Ungdommene har ulike behov, hvilket tjenesteapparatet bør ta høyde for. Dessuten anføres det at fosterforeldre bør ha en tydeligere definert rolle i ettervernsfasen. Fosterforeldrene påpeker at det lett blir en uklar arbeidsdeling mellom fosterforeldre og barneverntjeneste om hvem som har ansvaret for å initiere planleggingen av ettervernsarbeidet.

11.3 Forskningsresultater fra 2009

Vi har bare funnet en enkelt publikasjon fra 2009 som matchet våre inklusjonskriterier. Lars Kristofersen (2009) gjennomførte et prosjekt hvor hovedmålsettingen var å beskrive og analysere karrierer og utviklingstrekk beskrive og analysere karrierer og utviklingstrekk for ungdom innen barnevernet og indikatorer for sosial eksklusjon i løpet av ettervernsfasen og tidlig voksen alder. Samtlige analyser bygget på longitudinelle registerdata (se også Clausen & Kristofersen, 2008).

Prosjektet hadde tre delproblemstillinger. Den første var: *Hvor mange fortsetter med frivillig fosterhjem, frivillig institusjonsopphold eller hybel med oppfølging etter fylte 18 år, og hvor lenge gjør de det?*¹¹ Kristofersen konkluderer at det fant sted nesten en fordobling av både antallet og raten av 19-22 åringer som var plassert i ordinære fosterhjem i perioden 1998-2005 (fra 230 til 430, det siste nesten to per 1000 i denne aldersgruppen). Noe færre var plassert i familiefosterhjem, men også denne gruppen viste en relativ og absolutt økning i aldersgruppene 19-22 år.

Videre hadde det vært en klar økning i forsterket fosterhjem som ettervernstiltak, men i mindre grad enn for aldersgruppen 16-18 år. Videre hadde hele gruppen av 16-22 åringer hatt en samlet økning i institusjonsbruk fram til 2002-2003, men deretter flatet bruken ut. For de eldste del skjedde det en liten nedgang etter 2002 både i rater og antall. I 2005 var antallet omtrent 200, tilsvarende litt under en av tusen.

Bolig og hybel som tiltak viste en relativt kraftig økning, men potensialet for å bruke dette tiltaket er fortsatt stort. Nesten 470 19-22 åringer fikk bolig/hybel som ettervernstiltak i 2005, men dette utgjorde ikke mer enn to promille av alle i aldersgruppen.

Samlet viser resultatene at omfanget av ettervernstiltak var relativt lavt for aldersgruppen 19-22 år i årene 1998-2005, på tross av at det skjedde økning både i ungdom i fosterhjem og ungdom som fikk bolig/hybel. Vi vil også understreke at tiltakene er relativt kortvarige, dokumentert ved den raske nedgangen i omfang.

Prosjektets andre delproblemstilling var: *Hva slags variasjoner og mønstre finner vi med hensyn til utdanningsnivå, inntekt og helsestatus fra fylte 18 år og opp mot 30?* Analysene viste her at ettervernklientene gjennomgående hadde noe høyere utdanningsnivå sammen-

¹¹Etter norsk lovgivning opphører omsorgstiltak som hovedregel ved fylte 18 år. Etter at ungdommen er myndig må de selv samtykke i videre tiltak, og samtlige tiltak kalles da hjelpetiltak.

liknet med de øvrige barnevernklientene. Ettervern ga signifikant høyere sjanse (36 %) for fullført høyere utdanning også etter kontroll for kjønn, foreldrenes bruk av sosialhjelp, landbakgrunn eller om ungdommen hadde vært institusjonsplassert. Sjansen for fullført videregående skole ble mer enn fordoblet for de som hadde vært i fosterhjem.

Med andre ord understøtter denne rapporten de resultatene som allerede foreligger om tidligere fosterbarn og effekten av ettervernstiltak.

11.4 Fortsatt kunnskapshull

Som på mange andre områder innen nordisk og internasjonal forskning om fosterhjem, foreligger mye deskriptiv kunnskap om tidligere fosterbarn og deres ettervernskarrierer. Dette skyldes ikke minst omfattende analyser av registerdata i både Norge, Sverige og Danmark, ved siden av den omfattende norske ettervernsstudien. Det ser videre ut til å være enighet både i Nordisk og internasjonal forskning om at ettervernstiltak hjelper, slik at utfallet for dem som mottar slike tiltak blir bedre enn for dem som ikke går inn i et ettervernsopplegg. Når det gjelder data om fordelinger og utfall, er det derfor vår vurdering at det er viktig å beskrive situasjon jevnlig med sikte på å overvåke den, men at vi ikke trenger omfattende ny forskning om akkurat dette.

Derimot trengs stadig ny kunnskap om prosessene i ettervernsforløpet. Her tenker vi på hva som kan bidra til positive vendepunkter for ungdommene, hva som er kritiske tidspunkter i overgangsfasene, hva det betyr å kunne fortsette å følge opp ungdommene også etter fylte 23 år, hvordan man kan samarbeide med andre instanser for å hjelpe ungdommene til å mestre de normative kravene til unge voksne osv. Videre trengs norsk forskning som kan systematisere og videreutvikle det vi vet fra ungdommer om betydningen av stabile relasjoner over tid, og betingelsene for å få dette til.

11.5 Anbefalt litteratur fra 2003 til 2009

Hovedreferanse

Bakketeig, E. & Backe-Hansen, E. (red). (2008). *Forskningkunnskap om ettervern*. Oslo: NOVA, rapport nr. 17/08.

Øvrige referanser

Bratterud, Å (2006). *Ungdom med barnevernstiltak: på vei mot voksenlivet*. Delrapport 1. Arbeidsrapport 18/2006 fra Barnevernets utviklingssenter. Trondheim: Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.

Bratterud, Å. & Storhaug, A.S. (2008). *Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim: sluttrapport fra OBVIT-prosjektet*. Trondheim: NTNU-samfunnsforskning, Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.

Espersen, L.D. (2004). *Fra anbringelse til ettervern. En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport nr. 04:25.

Kristofersen, L. B. (2009): *Barnevern og ettervern*. Oslo: NOVA, rapport nr. 10/09.

Nielsen, H.E., Andersen, D., Ankerbo, A., Ericson, N., Gunnensen, S.J., Jensen, C., Madsen, L.F., Nielsen, B. & Rosberg, P.R. (2005). *TABUKA – tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København: Forlaget Børn og Unge.

Reime, M.A. (2008). *Den sårbare overgangen: om å flytte fra barneverninstitusjon til egen bolig*. Bergen: Kirkens sosialtjeneste.

Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (2008). Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. *Child and Family Sociak Work*, 13, 144-155.

12 Rekruttering, matching og veiledning av fosterhjem

Rekruttering, matching og oppfølging av fosterhjem ble ikke omhandlet i forskningsoversiktene fra 2003 og 2009. Ettersom disse temaene likevel skulle tas inn i denne kunnskapsoversikten, valgte vi å gjennomføre litteratursøk for årene 2003 til 2009 etter samme kriterier vi ellers brukte, som disse er beskrevet i metodekapitlet. Videre i kapitlet vil vi presentere resultatene tema for tema. Det vil selvsagt være en flytende overgang mellom rekruttering og matching, ettersom det å finne, etablere og opprettholde en fosterhjems plassering dreier seg om prosesser og utvikling både for fosterbarnet og fosterhjemmet. Det kan derfor tenkes at vi kunne slått sammen bidragene om rekruttering og matching, men for oversiktens skyld har vi valgt å presentere dem hver for seg.

12.1 Rekruttering av fosterhjem

Vi fant ikke mer enn to relevante publikasjoner, en systematisk oversikt (Enell, Hultman & Jergeby, 2008) om rekruttering av fosterhjem og en norsk evaluering av PRIDE (Havik, Jakobsen & Moldestad, 2007).

12.1.1 Behov for utvikling av et rekrutteringsinstrument

I 2008 fikk Institut för utveckling av metoder i socialt arbete (IMS) i oppdrag å lage en systematisk oversikt over hvilke utrednings- og bedømmelsesinstrumenter som finnes for rekruttering av fosterhjem. Oppdragsgiver var Socialstyrelsen. Med utgangspunkt i dette arbeidet skal IMS tilpasse eventuelle egnede metoder til svenske forhold og prøve dem ut, alternativt utvikle et eget utrednings- og bedømmelsesinstrument fra grunnen. Dette arbeidet skal pågå ut året 2010 (Enell, Hultman & Jergeby, 2008).

Etter omfattende litteratursøk satt Enell et al. igjen med fem standardiserte metoder som var støttet vitenskapelig, hvorav tre fra samme system (Casey Foster Family Assessments), og to som ikke var støttet vitenskapelig. Samtlige var amerikanske. Samtlige instrumenter i Casey-systemet anses å ha god validitet og reliabilitet. Det mangler imidlertid studier av om instrumentene som ble gjennomgått av Enell et al. faktisk medvirker til at barn og unge som fosterhjems plasseres får en bedre tilværelse enn om instrumentene ikke hadde vært brukt til å bedømme fosterforeldre i rekrutteringsfasen.

Enell, Hultman & Jergeby (2008) konkluderer med at de ønsker å utvikle en standardisert metode som er spesielt beregnet på svenske forhold, men at de ønsker å bygge på elementer fra ett eller flere av de amerikanske programmene i samarbeid med praktikere som har spesielt ansvar for å rekruttere fosterhjem.

12.1.2 PRIDE som rekrutteringsinstrument

PRIDE ble evaluert i 2007 (Havik, Jakobsen & Moldestad, 2007) etter at programmet hadde vært prøvd ut i Norge i en årrekke. Hovedkonklusjonen på evalueringen var at deltagerne på PRIDE-grunnopplæring var meget tilfredse med så vel grunnopplæringen sin organisering, med dens ledelse, arbeidsmåter og tema. De mente opplæringen var lærerik, og de mente den var nyttig. Også PRIDE-lederne var i det alt vesentlige meget tilfredse, selv om de også så forhold de mente kunne forbedres. Evalueringen gir imidlertid *ikke* kunnskap om grunnopplæringen har effekter for hvordan fosterforeldrene møter og håndterer sine oppgaver.

12.1.3 Det er behov for ytterligere forsknings- og utviklingsarbeid

Konklusjonen på gjennomgangen av den meget sparsomme litteraturen vi fant om rekruttering av fosterhjem, kan ikke bli annet enn at det trengs ytterligere forsknings- og utviklingsarbeid. For norske forhold kan vi se to alternativer: Å fortsette evalueringen av PRIDE med sikte på å bygge opp manualisert bruk av metoden, inklusive evaluering av effekten av metoden etter at fosterforeldre har fått barn plassert hos seg. Det andre alternativet er å gjøre som svenskene, og bruke eksisterende programmer som grunnlag for å utvikle verktøy i samarbeid med praksisfeltet. Her kan man eventuelt bygge videre på det arbeidet som skal avsluttes i Sverige i løpet av 2010.

12.2 Matching mellom fosterbarn og fosterhjem

Vi fant bare en artikkel om matching mellom fosterbarn og fosterhjem. Sinclair og Wilson (2003) er opptatt av forutsetninger for at en plassering lykkes, og presenteres i en del detalj her fordi det var den eneste artikkelen vi fant.

12.2.1 Fosterbarn, fosterforeldre og deres bidrag til en god plassering

Sinclair & Wilson (2003) bygger på data om i alt 472 fosterbarn, der data ble samlet inn to ganger med 14 måneders mellomrom fra sosialarbeiderne, fosterforeldrene og barna og ungdommene. Hensikten var å analysere hvilke kjennetegn ved barna, fosterforeldrene og samspillet mellom dem som bidrar til at noen plasseringer lykkes, andre mislykkes og noen delvis lykkes, med andre ord å bygge en modell som forklarer hvordan fosterhjemsplasseringer fungerer. I dette perspektivet handler matching om å finne og styrke aspekter ved fosterhjemsplasseringer som man vet øker sannsynligheten for at plasseringen lykkes over tid.

Det ble samlet inn en rekke kvalitative så vel som kvantitative data, også med bruk av standardiserte instrumenter for å kartlegge blant annet psykiske og andre vansker for barnas del samt prososial atferd og sosial kompetanse. Barna de hadde informasjon om og intervjuer med (for de eldste del) var fra fire år og oppover.

Forfatterne fant at knapt 48 % av plasseringene kunne vurderes som vellykte i form av samsvar mellom vurderingene til sosialarbeidere, fosterforeldre og fosterbarn, mens rundt 70 % var vellykte hvis det at en av de tre partene mente det ble brukt som kriterium. Siden hensikten var å utvikle en modell, brukte imidlertid forfatterne det strengeste kriteriet.

12.2.2 Fosterbarn, fosterforeldre og sosialarbeideres syn på en vellykket plassering

Alle tre informantgrupper identifiserte kjennetegn ved fosterbarnet, fosterforeldrene og relasjonen mellom dem som betydningsfulle for en vellykket plassering. For *barnas* del var det viktigste kriteriet at de skulle ønske å være i fosterhjemmet. Barna understreket sitt behov for å få si sin mening. Fosterforeldrene og sosialarbeiderne anså også barnas motivasjon som helt vesentlig. I motsetning til barna understreket fosterforeldrene og sosialarbeiderne også at barnas personlige egenskaper hadde betydning. Barn som var lette og like, og barn fosterforeldrene kunne bli stolt av, barn som både kunne vise og ta i mot nærhet, ble nevnt som eksempler. Omvendt var barn som ble opplevd som vanskelige, i større risiko for at plasseringen mislyktes.

Den andre vesentlige faktoren var fosterhjemmet. Barna ønsket seg et hjem der de møtte omsorg og oppmuntring, der de kom overens med de andre familiemedlemmene og ble respektert for den de var. Fosterforeldrene skulle heller ikke skape lojalitetskonflikter i forhold til den biologiske familien. Fosterforeldrene og sosialarbeiderne var på sin side enige om at det som trengs for en vellykket plassering, er stabilitet, omsorg og kjærlighet. Dette krever igjen utholdenhet over tid, vilje til å være rettferdig mot alle i familien, og vilje til å vise kjærlighet. Med eldre barn mente dessuten fosterforeldre så vel som sosialarbeidere at det er viktig å like og respektere barna.

Det tredje elementet i modellen var relatert til matchingen mellom og senere relasjonen mellom fosterforeldre og fosterbarn, og her var tre ganske ulike elementer til stede. For det første var det spørsmål om i hvor stor grad barna matchet kjennetegn ved fosterhjemmet, for eksempel i ønsket alder. Barna var på sin side opptatt av at det skulle være felles forventninger mellom dem og fosterhjemmet når det gjaldt reglene i hjemmet. Det var dessuten større sannsynlighet for at barna aksepterte reglene hvis de likte seg i fosterhjemmet. For det andre var det spørsmål om "kjemi", et nokså uforutsigbart element som likevel får både barn og fosterforeldre til å kjenne på seg om plasseringen vil fungere. Det tredje elementet var så tilstedeværelsen av positive spiraler i kommunikasjonen.

Sinclair & Wilson (op. cit). oppsummerte resultatene av intervjuene i en model med tre elementer: 1) Barnets motivasjon, hvor likandes barnet var og hvor vanskelig det var, 2) varme, utholdenhet og evne til å sette grenser for fosterforeldrenes del og 3) interaksjonen mellom de to første.

12.2.3 Statistiske analyser bekreftet langt på vei modellen

De statistiske analysene som ble gjennomført, omhandlet i alt 385 barn fra fire år og oppover, ved første datainnsamling, hvor det første datasettet var fullstendig. Når det gjaldt barna, ble samtlige hypoteser bekreftet: det var høyere sannsynlighet for en vellykket plassering, og lavere sannsynlighet for utilsiktet flytting når barna ønsket å være i hjemmet, skåret høyt på prososial atferd og lavt på problematferd.

Når det gjaldt fosterforeldrene, ble det konstruert en skala som skulle tappe oppdragerstil. Vellykte plasseringer viste seg å være høyt korrelert med positiv skåre på denne skalaen, og handlet om å være omsorgsfull, aksepterende, ha tydelige forventninger, ikke bli veldig

besværet hvis barnet ikke ga respons, å kunne ta barnets perspektiv og være oppmuntrende. Som Sinclair & Wilson (2003) påpeker, kan resultatene simpelthen reflektere at vanskelige barn produserer dårligere omsorgspersoner. Imidlertid prøvde forfatterne å etterprøve en slik mulighet ved hjelp av flere ulike analyser, og de konkluderer med at det å være gode fosterforeldre ikke bare reflekterer det å ha et ”enkelt” fosterbarn.

Når det gjaldt samhandlingen mellom fosterforeldre og fosterbarn, ble det konstruert en ”avvisningsskåre” som viste seg å ha nær sammenheng med hvor vanskelig barnet var, og et omvendt forhold til barnets skåre på prososial atferd.

Dette ga fem hovedvariable (barnets ønske om å bli, barnets prososiale skåre og problemskåre, gjennomsnittlig skåre på oppdragerskåre og skåre på ”avvisningsskalaen”), som ble analysert ved hjelp av en såkalt baklengs logistisk regresjonsprosedyre. Denne tilnæringsmåten tar variable ut av analysene inntil alle de gjenværende, uavhengige variablene bidrar til å forklare variansen i den avhengige variabelen på en statistisk signifikant måte.

- Analysene predikerte suksess gjennom en kombinasjon av fire av de fem variablene. Barnets prososiale skåre var den eneste som ikke hadde betydning.
- Fravær av utilsiktet flytting ble predikert av oppdragerskåren i kombinasjon med ”avvisningsskåren”. Barnets ønske om å bli var nesten signifikant. Det virket imidlertid som om høy grad av problematferd og lav skåre på prososial atferd virket gjennom den effekten disse variablene hadde på ”avvisningsskåren” og ikke kom i tillegg til den.
- Hvis fosterforeldrene skåret lavt på ”avvisningsskåren”, hadde verken høy grad av problematferd eller lav skåre på prososial atferd signifikant betydning. Hvis fosterforeldrene føler forpliktelse i forhold til barnet, har med andre ord verken problematferd eller prososial atferd sammenheng med om plasseringen er vellykket eller mislykket.
- Hvis fosterforeldrene skåret høyt på ”avvisningsskåren”, var det derimot høyere sannsynlighet for at barn med høy problemskåre opplevde utilsiktet flytting, og mye lavere sannsynlighet for at plasseringen var vellykket. Det var lavere sannsynlighet for at barn med høy skåre på prososial atferd opplevde utilsiktet flytting, men ikke signifikant høyere sannsynlighet for en vellykket plassering.

12.2.4 Implikasjoner av modellen

Som Sinclair & Wilson (2003) påpeker, foreligger det mye kunnskap om sammenhengene mellom utilsiktet flytting fra fosterhjem og problematferd for barnas del. Men det finnes ikke i samme grad annen kunnskap om betydningen av at barna og ungdommene er motivert for å være i fosterhjemmet. En praktisk implikasjon av dette er å gjøre det man kan for å oppmuntre barnet og styrke hans eller hennes motivasjon i utgangspunktet. For det andre er problematferd, og det at et barn er vanskelig å like, nesten sikkert faktorer som fører til mislykkede plasseringer. Følgelig bør opplæringen av fosterforeldre konsentrere seg både om å håndtere vanskelig atferd og om å holde fokus på barnets gode egenskaper selv når han eller hun oppfører seg dårlig. Det er også sentralt å oppmuntre fosterforeldrenes følelse av forpliktelse i forhold til barnet. Med andre ord må vanskelige barn matches med gode nok fosterforeldre. Og

gode nok fosterforeldre for det enkelte barnet har også å gjøre med kjemi, som man ikke kan planlegge for, men som man bør ta hensyn til når den oppstår.

12.2.5 Fortsatte kunnskapshull

Det at vi fant så lite litteratur om matching ut fra de utvelgelseskriteriene vi valgte, tilsier i seg selv at det er behov for mer forskning om matching mellom fosterforeldre og fosterbarn. Også her er det flere veier å gå. Den ene er å undersøke i detalj hvordan matchingen skjer, hvilke faktorer som vektlegges, og hva slags variasjoner og mønstre som kan spores når matching skjer. Slik kunnskap kan danne grunnlag for utvikling av prosedyrer. Videre er det et alternativ å se matching i sammenheng med rekruttering, og ta utgangspunkt i eksisterende programmer med vitenskapelig støtte og bearbeide disse for norske forhold. I så fall vil man primært finne amerikanske programmer, så en slik tilnæringsmåte må veies opp mot effektene av at det amerikanske systemet er så annerledes enn vårt. Dette må igjen ses i sammenheng med at rekruttering og matching skjer i forhold til barn og unge som viser et svært variert problembilde, med ulike behov og ulike planer. Det trengs derfor mer bredspektrede tilnæringsmåter enn det som er tilstrekkelig for eksempel når fokus rettes mot behandlingsfosterhjem for barn og unge med atferdsvansker.

12.3 Veiledning

Vi fant i alt fire artikler, alle britiske, og en norsk rapport om veiledning av fosterhjem fra årene 2003 til 2009. Til forskjell fra den amerikanske forskningen, som i hovedsak fokuserer på utvikling av programmer, formidler disse publikasjonene evalueringer av modeller for veiledning der det som skiller dem er ulike organiseringsformer og ulik profesjonell bakgrunn blant de som veileder. Som beskrevet i metodekapitlet, inngår ikke forskning om ulike programmer og behandlingsmetoder. Følgelig har vi heller ikke inkludert foreliggende evalueringer av PMTO.

De fire britiske artiklene presenterer evalueringer av forsøk i relativt liten skala, gjennomført kvalitativt, mens den norske evalueringen kombinerte kvantitative og kvalitative metoder. Samtlige bidrag evaluerer imidlertid i etterkant uten at det foreligger opplysninger om situasjonen i forkant av utprøvingen.

12.3.1 Fosterhjemstjenesten i Akershus/Helgerud ressurscenter

Evalueringen (Ianke & Thorød, 2006) ble gjennomført på oppdrag av Fosterhjemstjenesten i Akershus, som inngår i det statlige barnevernet. Den kvantitative delen bestod av svar på et spørreskjema fra 66 fosterforeldre og 45 ansatte i den kommunale barneverntjenesten. Den kvalitative delen bestod av intervjuer med ansatte ved fem kommunale barneverntjenester og sju fosterforeldre. Informantene representerte god spredning i forhold til hvordan den kommunale barneverntjenesten ser ut, og i forhold til variasjonen i alder og problembelastning på fosterbarna så vel som varighet på en enkelte plasseringen. Intervjuene ble gjennomført etter at de foreløpige analysene av det kvantitative materialet var avsluttet, slik at dette kunne danne et grunnlag for utforming av intervjuguidene.

12.3.1.1 Innholdet i tilbudet

Grunntanken bak etableringen av veiledningstilbudet på Helgerud var ønsket om å sikre barn trygghet, stabilitet og kontinuitet ved at barnas omsorgssituasjon ble best mulig sikret, og forhindre utilsiktede flyttinger. Tilbudet innebar individuell veiledning for fosterforeldre, veiledning i grupper og heldøgns tilgjengelighet gjennom en vakttelefon. Ved særlige behov kunne det søkes om Marte Meo og PMTO, og i enkelte tilfeller bistod psykolog i veiledningen. Det fantes dessuten tilbud om ulike kurs og opplæring til både fosterforeldre og barnevernsansatte. Tjenesten var et supplement til veiledning og oppfølging fra den kommunale barnevernstjenesten, og måtte bestilles av kommunene.

12.3.1.2 Veiledningen i praksis

Det var mange årsaker til at fosterforeldrene kom i kontakt med Helgerud. Noen hadde behov for veiledning i en oppstartfase, noen i en avslutningsfase. Det var behov for veiledning spesielt på barnets atferd (vel 40 %), i en vanskelig periode (25 %), eller generelt i rollen som fosterforeldre knapt 50 %).

De fleste fosterforeldrene mottok veiledning i et halvt år (35 %), ett år (26 %) eller inntil 2 år (31 %). Veiledningen var derfor så langvarig at fosterforeldrene fikk god anledning til å utvikle en god og bærende relasjon til veilederne de hadde kontakt med, for de fleste del to veiledere. Den vanligste veiledningsfrekvensen var hver måned (53 %). Nest hyppigst var hver 6. uke eller sjeldnere (29 %), mens langt færre hadde veiledning oftere enn hver måned. Tre fjerdedeler hadde mottatt individuell veiledning i form av regelmessige samtaler/besøk, mens en tredjedel hadde mottatt gruppeveiledning og mindre enn 10 % hadde mottatt Marte Meo eller PMTO.

12.3.1.3 Nyttien av veiledningen

Nesten samtlige fosterforeldre oppga at de hadde stor (60 %) eller noe (37 %) nytte av veiledningen, mens ikke mer enn 2 % mente de ikke hadde nytte av den. Fosterforeldrene opplevde hyppigst at de fikk hjelp til å mestre rollen som fosterforeldre (59 %), til å takle atferd og problemer hos barnet (52 %), til å fremme positiv utvikling hos fosterbarnet (42 %). I noe mindre grad fikk de hjelp til å mestre forholdet mellom egne barn og fosterbarn, til økt forståelse av barnets forhistorie i forhold til dagens fungering, til samværsordningen og til samarbeid med andre instanser. Denne oversikten sier imidlertid ikke noe om hva fosterforeldrene opplevde at de trengte hjelp med, slik at lavere svar både kan bety at de ikke fikk særlig hjelp og at de ikke trengte spesiell hjelp. De aller fleste opplevde også vakttelefonen som nyttig fordi den var tilgjengelig hele tiden.

Fosterforeldrene var samlet svært fornøyd med veiledningen, noe som tyder på at veilederne var flinke til å tilpasse veiledningen til den enkelte fosterfamiliens behov. De hadde tid og kompetanse til å sette seg inn i familiens problemstillinger og kunne tilby ulike former for veiledning. Det var en fleksibel tjeneste med brukeren i fokus, med muligheter for å variere hyppighet og varighet. Fosterforeldrene kunne også føle seg friere til å ta opp problemer siden veiledningen var løsrevet fra den kommunale barneverntjenesten.

Barneverntjenesten var stort sett fornøyd, om enn i noe mindre grad enn fosterforeldrene. De anerkjente veiledernes faglige kompetanse, deres metoder og tidsressurs. De så at

fosterforeldrene kunne ha behov for å diskutere problemer uten å være bekymret for at dette ville føre til at deres kompetanse som fosterforeldre ble trukket i tvil.

Rapportens hovedkonklusjon var derfor at tjenesten fungerte svært godt, og at dette kunne knyttes til at veiledningstjenesten svarte på et behov, veilederne var faglig dyktige og hadde positive menneskelige egenskaper. Dessuten hadde tjenesten et brukerfokus og stor grad av fleksibilitet. Det går imidlertid ikke an å vurdere i hvor stor grad barna fikk det bedre av veiledningsmodellen, eller om den bidro til å redusere antallet utilsiktede flyttinger.

12.3.2 Fire britiske veiledningsmodeller

De fire britiske artiklene beskriver alle utprøving av ulike veiledningsmodeller, som nevnt over i relativt liten skala og uten noen forsøk på å sammenholde utfallene med situasjonen forut for forsøkene. Felles for dem alle er at de på ulike måter trekker på flere tjenester i samarbeid, eventuelt også etablerer egne team som samler ressurser fra flere tjenester. Prosjektene som beskrives, må ses i sammenheng med at man i Storbritannia generelt var opptatt av fosterbarns mentale helse på denne tiden og det derfor ble satt i gang en rekke departementsinitierte prosjekter. Vi har derfor valgt å presentere de fire modellene samlet her.

Sargent & O'Brien (2004) presenterer en såkalt indirekte modell for støtte til fosterhjemsplasseringer, rettet mot fosterforeldre til barn med følelsesmessige vansker og atferdsvansker. Det indirekte aspektet innebærer at man ikke arbeider direkte med fosterbarna, men gjennom fosterforeldrene. De presenterer noen resultater fra et prosjekt som inkluderte barne- og ungdomspsykiatrien, der målsettingen var å øke stabiliteten i fosterhjemsplasseringer og redusere antallet utilsiktede flyttinger. De oppgir ikke hvor mange fosterhjem de bygger på i sine analyser.

Golding (2004) presenterer en konsultasjonsmodell til fosterforeldre gjennom et eget støtteam på siden av det vanlige tjenestetilbudet. Meningen var å skape et grunnlag for at fosterforeldre kunne møte aktuelle tjenesteytere sammen med et prosjektteam som inkluderte en spesialist i klinisk psykologi eller skolepsykologi. Teamet skulle hjelpe fosterforeldrene og samarbeidspartnere med å utforske og forstå vanskelighetene de opplevde med fosterbarna, og tenke på ulike tilnæringsmåter til å hjelpe barna. Konsultasjonene skulle følgelig bidra til å øke fosterforeldrenes ferdigheter i forhold til barnet, og styrke dem i troen på at de ville makte omsorgen. Det framgår ikke hvor mange cases artikkelen bygger på.

McDonald, Burgess & Smith (2003) beskriver også et eget støtteam til fosterforeldre som opererer på siden av det vanlige tjenestetilbudet, og som er tverrfaglig sammensatt. I teamet inngikk profesjonelle fra sosial-, helse- og utdanningsområdet. Utgangspunktet var at fosterforeldre opplever at tradisjonell veiledning ikke er tilstrekkelig i forhold til de kompliserte problemstillingene det reiser å være fosterforeldre, og at de ofte ikke behandles som likeverdige av barneverntjenesten. Artikkelen bygger på intervjuer med 10 fosterforeldre.

Golding & Picken (2004) rapporterte fra et gruppetilbud til fosterforeldre til barn med sammensatte problemer. Tilbudet sprang ut av det samme teamet som ble rapportert i Golding (2004, over). To ulike tilnæringsmåter ble valgt, en basert på et foreldretreningsprogram og en som fokuserte spesielt på tilknytningsproblematikk. Artikkelen rapporterer en rutinemessig,

praksisbasert evaluering av fire grupper som med i alt 41 fosterforeldre som deltok i foreldretreningsprogrammet, og en gruppe med i alt 10 fosterforeldre som fokuserte på tilknytningsproblematikk.

12.3.3 Resultater

Samtlige prosjekter rapporterer positive resultater. *Sargent & O'Brien (2004)*, som opererte med en indirekte modell på siden av tjenesteapparatet for øvrig, oppsummerer at fosterforeldrene satte pris på å bli inkludert som samarbeidspartnere i teamet som var opprettet. Fosterforeldrene var opptatt av at de hadde omsorgen for barn og unge med store problemer, og at det vanlige tjenesteapparatet var vanskelig å få tilgang til. De opplevde at støtten de fikk satte dem bedre i stand til å forstå hva det innebar å være fosterforeldre og fortsette i rollen som fosterforeldre. Indirekte profiterte barna fordi fosterforeldrene opplevde at de ble mer kunnskapsrike og empatiske. Forfatterne understreker dog at det også er behov for tilbud direkte til fosterbarn, og for tilbud som kan inkludere biologisk familie og søsken.

Golding (2004) rapporterte tilsvarende at fosterforeldrene var svært fornøyd med konsultasjonstilbudet de beskrev, som var tverrfaglig og også på siden av det ordinære tilbudet. Fosterforeldrene opplevde at de fikk lettere tilgang til psykologisk bistand, en ny forståelse av barna og fortsatt støtte etter behov.

McDonald, Burgess & Smith (2003) fant, som nevnt over, at tradisjonell veiledning til fosterforeldre ikke er tilstrekkelig. Fosterforeldre ser ut til å trenge tverrfaglig konsultasjon for å møte kompleksiteten i fosterbarnas problemer. Da kan man også få positive virkninger for fosterforeldrenes del, for deres evne til å ivareta barna og for barna selv. Fosterforeldrene antydte også at denne typen program kunne virke positivt for rekruttering, for å beholde fosterforeldre og for å få til mer langvarige og stabile plasseringer.

Avslutningsvis rapporterer også *Golding & Picken (2004)* positive resultater fra sine to gruppetilbud. De argumenterer for at gruppetilbud til fosterforeldre skaper viktige anledninger til å formidle kunnskap som hjelper fosterforeldre til å forstå og håndtere barnas behov bedre i en setting hvor de får støtte av hverandre. Foreldretreningsgruppene hjalp deltakerne med å mestre barnas atferd ut fra en vurdering av deres individuelle behov, mens den andre mer eksplisitt bisto til å hjelpe barn med tilknytningsvansker.

12.3.4 Fortsatt kunnskapshull

Samtlige fem publikasjoner som er beskrevet her, rapporterer positive resultater av de veiledningsoppleggene som er evaluert i den forstand at informantene, som er fosterforeldre og i ett tilfelle barnevernsarbeidere, er svært fornøyd. Den norske rapporten omhandler et veiledningsopplegg som var etablert og pågående da evalueringen ble gjennomført, mens de fire britiske artiklene rapporterer om forsøk som følge av en statlig satsing. Samtlige har det felles at det ikke foreligger data om situasjonen i forkant, og ingen av modellene kan gjøre noe annet enn å forutsette positive virkninger for barna.

Som de britiske prosjektene sier det mest eksplisitt, trengs derfor mer eksperimentell utprøving av modellene hvis man skal kunne mene noe om deres effektivitet. Samtidig er det verdt å ta

med fellestrekkene i de prosjektene som ble presentert: dimensjoner som tilgjengelighet, likeverd og kunnskapstilegnelse går igjen i samtlige.

12.5 Oppsummering av forskningsbehov

Konklusjonen på gjennomgangen av den meget sparsomme litteraturen vi fant om rekruttering, matching og veiledning av fosterhjem, kan ikke bli annet enn at det trengs ytterligere forsknings- og utviklingsarbeid på disse svært viktige områdene. Her er det et stort behov for vitenskapelig holdbare resultater om hva som virker, som krever bedre metodiske tilnæringsmåter enn det vi har sett i de forsøkene som er beskrevet. Hovedårsaken er at vi ikke har funnet litteratur som benytter seg av målinger i forkant av forsøkene.

Mer fokusert forsknings- og utviklingsarbeid bør også vurdere tilnæringsmåter i forhold til rekruttering, matching og veiledning av fosterforeldre i forhold til flere definerte utfallsmål. Det vanligste vi har sett i dette kapitlet, er mål på fosterforeldrenes tilfredshet og til dels saksbehandlers tilfredshet (den norske evalueringen av veiledning). Dette har bekreftet kunnskap vi allerede har om betydningen av tilgjengelighet, profesjonalitet, mulighetene for at fosterforeldre kan se på barnet og sin rolle på nye måter, og sist, men ikke minst det at fosterforeldre behandles som likeverdige parter. Samtidig er det ønskelig at videre utviklingsarbeid også fokuserer på utfallsmål knyttet til barnet og ungdommens fungering i fosterhjemmet, til deres fungering på andre, viktige utviklingsområder knyttet til deres behov ved plasseringstidspunktet.

12.6 Anbefalt litteratur fra 2003 til 2009

Enell, S., Hultman, M. & Jergeby, U. (2008). *Bedömningsmetoder vid rekrytering av familjehem. En systematisk kunskapsöversikt*. Stockholm: IMS – institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, Socialstyrelsen. Tilgjengelig via <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2008/2008-126-117>.

Havik, T., Jakobsen, R. & Moldestad, B (2007). *"Stolt av PRIDE: En evaluering av PRIDE-grunnopplæring"*. Bergen: Barnevernets utviklingssenter på Vestlandet. Skriftserien 07:2.

Ianke, P. E. & Thorød, A. B. (2006). "Helgerud er en oase!" En evaluering av Fosterhjems-tjenesten i Akershus/Helgerud ressurscenter for fosterhjem. Oslo: NOVA, rapport nr. 13/06.

13 Behov for videre forskning

I dette kapitlet oppsummerer vi resultatene fra de 12 foregående kapitlene når det gjelder behov for videre forskning. Kapitlet er lagt opp på den måten at vi først tar for oss områdene der vi ikke fant aktuelle publikasjoner fra 2009. Det gjaldt den sosiale bakgrunnen til fosterhjemsplasserte barn (kapittel 2), fosterbarns skolegang (kapittel 6), fosterbarn med minoritetsbakgrunn (kapittel 7) og fosterbarns syn på plasseringen (kapittel 9).

I neste del av kapitlet tar vi for oss områdene der vi fant aktuelle studier fra 2009. Det gjaldt effekter av fosterhjemsplassering (kapittel 3), slektsplasseringer (kapittel 4), fosterbarns fysiske og psykiske helse (kapittel 5), samvær mellom fosterbarn og den biologiske familien (kapittel 8), stabilitet og ustabilitet i plasseringer (kapittel 10) og utflytting og ettervern (kapittel 11). I denne delen av kapitlet oppsummerer vi også de viktigste forskningsbehovene knyttet til rekruttering, matching og veiledning av fosterhjem (kapittel 12).

I siste del av kapitlet oppsummerer vi noen mer overordnede problemstillinger som har relevans for forskningsbehov om fosterhjemstiltaket i sin alminnelighet.

13.1 Områder uten aktuelle publikasjoner fra 2009

13.1.1 Den sosiale bakgrunnen til fosterhjemsplasserte barn

Når det gjelder den *sosiale bakgrunnen* til fosterhjemsplasserte barn, er situasjonen den at vi allerede vet svært mye om fattigdom og mange former for marginalisering blant foreldrene til barn i barnevernet (kapittel 2). Vi vil derfor regne med at eventuelle nye publikasjoner primært hadde bekreftet den kunnskapen vi har fra før. På dette området er det derfor ikke snakk om store kunnskapshull, kanskje med unntak av studier av hvorvidt enkelte undergrupper med foreldre skiller seg ut. Et eksempel på dette kan være at foreldre til barn og unge som mottar programbaserte tiltak som Multisystemisk terapi (MST) kan være mindre sosialt belastet enn det som er vanlig blant foreldrene til barnevernets barn og unge.

Fosterbarns sosiale bakgrunn bør fortsatt være en viktig analytisk dimensjon for norsk fosterhjemsforskning, særlig med sikte på å utvikle bedre kunnskap om variasjoner i fordelinger blant ulike undergrupper med fosterbarn. Det er imidlertid ikke like viktig å gjennomføre flere deskriptive analyser.

13.1.2 Fosterbarns skolegang

Når det gjelder *skolegang*, har vi også her mye generell kunnskap om svakere skoleprestasjoner for barn under omsorg, om enn noe høyere utdanningsnivå for barn som har vært i fosterhjem enn for de som har vært i institusjon eller forsterket fosterhjem (Clausen & Kristofersen, 2008). Det foreligger også kunnskap om sosiale forhold i skolen for fosterbarn og hva slags støtte de mottar for sin skolegang (kapittel 6). Samtidig mangler vi kunnskap om forutsetninger for bedre skoleprestasjoner blant fosterbarn – for eksempel hva omgivelsenes

forventninger betyr, i hvor stor grad fosterbarn har udiagnostiserte tilstander som hemmer skoleprestasjoner osv. Her foreligger noe kunnskap fra et svensk utviklingsprosjekt, ”Skolfam”, men de første vitenskapelige artiklene fra dette prosjektet publiseres ikke før nå i 2010.

Fosterbarn og utdanning bør være et sentralt tema for norsk fosterhjemsforskning framover. Her mangler vi grunnleggende kunnskap som kan bidra til å forklare hva som hindrer bedre skoleprestasjoner for denne gruppa, og som kan bidra til å utvikle bedre og mer treffsikre tiltak.

13.1.3 Fosterbarn med minoritetsbakgrunn

Når det gjelder *fosterbarn med minoritetsbakgrunn* (kapittel 7), har det skjedd en viss utvikling etter 2003. I 2003 var situasjonen den at forskningen generelt var sparsom, spesielt i de nordiske landene. Man visste mest om frekvenser og årsaker til plassering. Det forelå også forskning om at barnevernet hadde problemer med å håndtere saksbehandlingen knyttet til plassering av barn og unge med minoritetsbakgrunn, ikke minst på grunn av lite kunnskap om disse familiene. Av den neste forskningsoversikten framgikk det at de nordiske landene så smått hadde begynt å dekke en del av de tidligere kunnskapshullene.

Den nye forskningen konkretiserer og nyanserer viktige problemstillinger på flere måter, for det første knyttet til kunnskap om etniske minoritetsfamiliers sosiale bakgrunn og årsaker til fosterhjems plassering. Dernest har det kommet til ny kunnskap om møtene mellom foreldre med innvandringsbakgrunn og ulike offentlige systemer, der det er vanskelig å overskride kulturelle barrierer mellom foreldre og profesjonelle. Gode metodiske tilnæringsmåter etterlyses imidlertid. I forlengelsen av dette er også betydningen av kultur, etnisk tilhørighet og språk for plasserte barn og unge og deres familier, et nytt område innenfor forskningen. Videre løftes betydningen av kjønn fram.

Det trengs robust forskning på alle områdene som har kommet til siden forskningsoversikten fra 2003, av både kvantitativ og kvalitativ art. Forskningen bør dels bidra til å utvikle deskriptiv kunnskap om hvordan de ulike problemstillingene som er reist, innvirker på barn og unge i fosterhjem. Dels trengs ytterligere analyser av prosesser knyttet til plassering i fosterhjem av denne gruppa, og utvikling av kunnskap av hvilke risiko- og suseksfaktorer som er til stede med hensyn på å få til stabile plasseringer.

13.1.4 Fosterbarns syn på plasseringen

Når det gjelder *fosterbarns syn på plasseringen* (kapittel 9), har dette vært et forskningsområde i vekst de siste ti årene både i Norden og Europa for øvrig, selv om omfanget av denne forskningen ennå ikke har blitt veldig stort (Holland, 2009). Studiene er stort sett kvalitative, dog med noen unntak. Disse studiene gjør det mulig å få en bedre forståelse av hvordan ulike intervensjoner oppfattes av barn og unge som gjøres til gjenstand for dem. I 2003 ble det påpekt at et vanlig resultat fra studier av barn og foreldres syn på egen deltakelse og makt over plasseringsprosessen, var at de ikke ble informert, at de ble tilsidesatt og at de manglet innflytelse. Kunnskapsoversikten fra 2009 oppdateres bare når det gjelder danske

undersøkelser. Som i den forrige kunnskapsoversikten påpekes at temaene for forskningen er svært varierte.

Likevel finnes noen felles trekk når det gjelder elementer ved en plassering som bidrar til at den blir av god kvalitet slik barn og unge ser det. Et slikt element er ivaretagelse av barnas relasjoner – til betydningsfulle voksne, inklusive voksne profesjonelle, og til andre barn og unge. Av dette følger også at barn og unge trenger det som kan kalles et sammenhengende barneliv, som, selv om innholdet varierer, handler om å skape bindeledd mellom ulike deler av barns liv. Som vi påpekte i kapittel 12, ser det også ut som om fosterbarns motivasjon har betydning for om plasseringen blir stabil eller ikke. Vi mangler imidlertid kunnskap om i hvor stor grad og på hvilke måter slik kunnskap inngår i fosterhjemsarbeidet.

Vi mangler både mer kvalitativ og mer kvantitativ forskning om barn og unges syn på egen fosterhjems plassering. Dette gjelder også forskning som kan si noe om betydningen av deres deltakelse for ulike utfall av en plassering som stabilitet, utdanningsnivå, emosjonelt velvære og psykisk helse. Slik forskning kan med fordel knyttes opp mot FNs barnekonvensjon og bestemmelsene som følger av at denne ble inkorporert i norsk lov fra 2003.

13.2 Områder der det forelå forskningsresultater fra 2009

Fra 2009 forelå det nye publikasjoner om i alt seks av områdene som skulle dekkes, men i høyst varierende grad både når det gjaldt antall og i hvor stor grad disse brakte ny kunnskap eller primært supplerte den tidligere kunnskapen.

13.2.1 Effekter av fosterhjems plassering

Litteratur om effekter av offentlig omsorg påpeker som oftest at utfallet er dårligere for plasserte barn sammenliknet med barn som ikke plasseres. Analysene av den norske, longitudinelle barnevernsstatistikken (Clausen & Kristofersen, 2008) viser dog at tidligere fosterbarn gjør det bedre som voksne enn barn som har vært i institusjon eller hjemme, selv om de gjør det langt dårligere enn et sammenlikningsutvalg som ikke har vært i kontakt med barnevernet. Disse forskjellene gjelder imidlertid ikke plasseringer i forsterket fosterhjem, der utfallet er nokså likt utfallet for de som har vært i institusjon. Analysene av registerdata kan imidlertid ikke si noe om årsaker eller effekter av fosterhjems plasseringer selv om de påpeker sterke sammenhenger.

Forskning med andre innfallsvinkler (som Andersson, 2009; Forrester et. al., 2009; Helgeland, 2009) viser på sin side at en ganske stor andel tidligere fosterbarn ser ut til å klare seg bra. Dette tilsier mer forskning om *variasjonene i utfall* for fosterbarn, der man også får fram virkninger av forhold som ikke kan inngå i de store registerstudiene. Dette inkluderer forskning som systematisk analyserer faktorer som har sammenheng med vellykte utfall, knyttet til fosterbarnet selv, fosterforeldrene, foreldrene så vel som barneverntjenesten og andre tjenester. Heri inngår også analyser av hva trygge tilknytningspersoner betyr.

Det trengs mer forskning om variasjonene i utfall for fosterbarn og hva disse skyldes. I dette ligger også et behov for forskning som kontrollerer for ulike seleksjonseffekter på metodisk holdbare måter. Det mangler dessuten en avklaring av hva som skal være kriteriene for gode eller ønskede effekter for fosterbarn, for eksempel deres situasjon og fungering her og nå så vel som deres fungering som voksne.

13.2.2 Slektsplasseringer

De fleste publikasjonene fant vi, som nevnt, på området slektsplasseringer (kapittel 4). Dette reflekterer nok at slike plasseringer har fått økt betydning de senere årene, og at det pågår en debatt i forskningsmiljøene om i hvor stor grad og med hvilke forutsetninger slike plasseringer er like gode som, eller bedre enn plasseringer i nøytrale fosterhjem. Derfor inkluderte vi også den systematiske oversikten som foreligger om slektsplasseringer selv om den ble publisert i 2008, og selv om den inneholder primært amerikanske studier.

Disse spørsmålene er fortsatt uavklart, i det det ikke er enighet mellom verken de tidligere eller de nye studiene. Det kan imidlertid argumenteres for at de nye studiene bidrar til å nyansere bildet. På den ene siden kan det tenkes at det finnes slektsplasseringer som ikke bør foretas på grunn av familiekonstellasjonene og barnas problematikk, mens det på den andre siden er grunn til å tro at disse plasseringene både kan være stabile og velegnet for mange barn. Et poeng som imidlertid understrekes av flere, er at slektsplasseringer som helhet ofte behandles annerledes og følges dårligere opp enn andre fosterhjems plasseringer. I den grad man plasserer barn med store oppfølgingsbehov hos slekt, bør de samme tilbudene gis i disse plasseringene som man regner med at andre fosterhjem trenger.

Det trengs mer forskning om norske slektsplasseringer for å avklare nærmere hva slags oppfølging slektsplasseringene får, og hva slags betydning føringen om å velge fosterhjem i slekt eller nettverk får for valg av henholdsvis nøytrale (tradisjonelle) fosterhjem og forsterkede fosterhjem. Det trengs også forskning for å utvikle mer kunnskap om variasjoner og mønstre når det gjelder matchingen mellom fosterbarn og fosterhjem i slektsplasseringer sammenliknet med nøytrale fosterhjem. Videre trengs det norsk forskning om hva slags oppfølging slektsfosterhjemmene får.

13.2.3 Fosterbarns fysiske og psykiske helse

Publikasjonene om fosterbarns psykiske helse (kapittel 5) bragte ikke ny kunnskap, men bekreftet det vi ellers vet om omfanget av slike helseplager blant fosterbarn til forskjell fra barnebefolkningen i sin alminnelighet. Det kan derfor stadig påpekes at vi vet for lite om variasjonene blant fosterbarn når det gjelder både psykisk og somatisk helse og om de helsetjenestene fosterbarn mottar sammenliknet med andre barn og unge.

Selv om vi har generelle prevalenstall, vet vi for lite om variasjonene blant fosterbarn når det gjelder mental helse. Og selv om vi har generell kunnskap om fysisk helse blant fosterbarn er kategoriene som brukes grove, noe som skyldes tilgjengelige registerdata. Vi vet for lite om variasjonene også på dette punktet. Forskning trengs både om situasjonen ved plassering, i løpet av plasseringen og etter plassering. Forskningen trenger å ta hensyn til kjennetegn ved barna, foreldrene og plasseringsforløpet.

13.2.4 Kontakt mellom fosterbarn og den biologiske familien

Kontakten mellom plasserte barn og unge og deres familier er stadig for dårlig belyst forskningsmessig. Vi vet fortsatt ikke nok om betydningen av kontakt med foreldre, søsken, besteforeldre, annen slekt og nettverk mens barn og unge er plassert utenfor hjemmet verken på kort eller lang sikt, selv om mange barn og unge opplever tap av denne kontakten når de plasseres. Vi vet heller ikke nok om foreldrenes opplevelser av å ha barna sine i fosterhjem, eller om hvordan samarbeidet mellom foreldre og fosterforeldre kan utvikles i både kortvarige og langvarige plasseringer. Vi vet dessuten ingen ting om betydningen av nye medier for kontakt, som bruk av SMS, epost, Facebook osv.

Generelt mangler det vi kan kalle prosessorientert og erfaringsbasert kunnskap om hva kontakt betyr for barn, foreldre og fosterforeldre, og hvordan samvær kan tilrettelegges på en slik måte at de fungerer positivt for alle parter – eventuelt når samvær ikke er ønskelig eller tilrådelig og konsekvensene av det. Videre mangler kunnskap om hvordan nye medier påvirker kontakten, som bruk av SMS, epost, Facebook osv. Her har vi ikke funnet noe forskning.

13.2.5 Stabilitet og ustabilitet i fosterhjems plasseringer

Publikasjonene om stabilitet og ustabilitet i fosterhjems plasseringer (kapittel 10) kan derimot sies å kombinere utdyping av allerede eksisterende kunnskap med noen nye innfallsvinkler. Det ”kjente” er kunnskapen om et mønster der en andel av de plasserte barna opplever relativ stabilitet, en andel litt mindre stabilitet og en (heldigvis ikke veldig stor) andel ekstrem ustabilitet. De nye innfallsvinklene dreier seg primært om nederlandske forsøk på å studere forhold som henger sammen med stabilitet og ustabilitet på litt nye måter gjennom å kombinere variable knyttet til barnas forhistorie, foreldrenes problemer og relasjonen mellom foreldre og barn. Analysene ga ulike mønstre både når det gjaldt barnas problematikk og sannsynligheten for sammenbrudd i plasseringen. Denne forskningen er lovende fordi den ivaretar mangfoldet i fosterbarns situasjon bedre enn den forskningen som fokuserer på et enkelt problemområde (som atferdsvansker, for eksempel).

Det mangler norsk og nordisk forskning som kan studere stabilitet og ustabilitet på nye måter. En innfallsvinkel er å studere ustabilitet i fosterhjems plasseringer på systemnivå, for eksempel gjennom å se karrierer i sin helhet. En annen innfallsvinkel er å studere mønstre i kjennetegn ved både foreldre, barn, fosterforeldre og system som ser ut til å føre til henholdsvis stabilitet og ustabilitet. En tredje innfallsvinkel er å studere betingelser for vellykte plasseringer.

13.2.6 Utflytting og ettervern

Som på mange andre områder innen nordisk og internasjonal forskning om fosterhjem, foreligger mye deskriptiv kunnskap om tidligere fosterbarn og deres ettervernskarrierer. Dette skyldes ikke minst omfattende analyser av registerdata i både Norge, Sverige og Danmark, ved siden av den omfattende norske ettervernsstudien. Det ser videre ut til å være enighet både i Nordisk og internasjonal forskning om at ettervernstiltak hjelper, slik at utfallet for dem som mottar slike tiltak blir bedre enn for dem som ikke går inn i et ettervernsopplegg. Når det gjelder data om fordelinger og utfall, er det derfor vår vurdering at det er viktig å beskrive situasjon

jevnlig med sikte på å overvåke den, men at vi ikke trenger omfattende ny forskning om akkurat dette. Derimot trengs stadig ny kunnskap om prosessene i ettervernsforløpet.

Ny forskning om utflytting og ettervern bør systematisk søke å analysere ulike ettervernsforløp i detalj, med sikte på å få fram kunnskap om prosesser som bidrar til kritiske vendepunkter, samt betingelser for vellykte forløp. I dette inngår studier av samarbeidsrelasjoner, og her kan man trekke på studier av utsatt ungdom generelt. Her vil det også være en fordel å studere forløp etter fylte 23 år. I dette inngår norsk forskning som kan systematisere og videreutvikle det vi vet fra ungdommer om betydningen av stabile relasjoner over tid, og betingelser for å få dette til.

13.2.7 Rekruttering, matching og veiledning av fosterforeldre

Konklusjonen på gjennomgangen av den meget sparsomme litteraturen vi fant om rekruttering, matching og veiledning av fosterhjem, kan ikke bli annet enn at det trengs ytterligere forsknings- og utviklingsarbeid på disse svært viktige områdene. Her er det et stort behov for vitenskapelig holdbare resultater om hva som virker, som krever bedre metodiske tilnæringsmåter enn det vi har sett i de forsøkene som er beskrevet. Hovedårsaken er at vi ikke har funnet litteratur som benytter seg av målinger i forkant av forsøkene. Men det er også et viktig poeng at videre forsknings- og utviklingsarbeid bør vurdere tilnæringsmåter i forhold til flere definerte utfallsmål, ut over fosterforeldres (og eventuelt saksbehandlers) tilfredshet med tilbudene de får.

Forskning om rekruttering, matching og veiledning av fosterhjem – og kanskje i enda større grad om forsterkningstiltak – skiller seg fra flere av de andre områdene i kunnskapsstatusen ved at det er et ekstra stort behov for forskningsbasert utviklingsarbeid, følgelig også for implementeringsforskning. Det er mulig å bygge videre på eksisterende praksis, som når det gjelder veiledning kan være PRIDE eller arbeid som allerede pågår på grunnlag av trygg base-modellen (for eksempel Schofield & Beek, 2005). Det kan også tenkes et samarbeid med den svenske Socialstyrelsen om rekruttering, siden man der har brukt tid på å utvikle verktøy bygget på svenske forhold. Videre vil det være viktig å legge til rette for eksperimentelle tilnæringsmåter. Sett i lys av at rundt 700 barn og unge fosterhjems plasseres årlig, er det rom for systematiske forsøk.

13.3 To konklusjoner

13.3.1 Viktige områder er fortsatt underdekket

En konklusjon også av denne kunnskapsoversikten er at *noen viktige områder fortsatt er underdekket*. Da tenker vi for eksempel på kunnskap om mekanismer som påvirker fosterbarns skolegang og utdanningsnivå, på fosterhjem for barn med etnisk minoritetsbakgrunn enten disse er innvandrere, flyktinger eller enslige, umyndige asylsøkere, og på kunnskap om hvordan barn og unge kan involveres i prosesser som angår dem i forbindelse med å bli plassert og bo i fosterhjem. Videre trengs det langt mer kunnskap om hva som skal til for å fremme stabilitet i fosterhjem, ikke bare for å motvirke ustabilitet. Videre igjen er forskning, som involverer plasserte barn og unge direkte for at kunne analysere deres erfaringer, et sterkt

forsømt område forskningsmessig. Endelig mangler det mye kunnskap om rekruttering, matching, veiledning og forsterkning av fosterhjem.

13.3.2 Betydningen av seleksjon til fosterhjemstiltaket må utforskes

Ett poeng som også berøres i de tidligere kunnskapsoversiktene framtrer som viktig, nemlig hva slags betydning *seleksjon til fosterhjemstiltaket* har. Vi vil hevde at uten disse analysene kan vi ikke si noe om effekten av fosterhjems plasseringer. Mye av den variasjonen som finnes når det gjelder fosterbarnas trivsel og utvikling, skoleprestasjoner, somatiske og psykiske helseproblemer og tilpasning i ung voksen alder kan nemlig spores tilbake til variasjoner i situasjon før plassering. Dette ble allerede påpekt av Vinnerljung (1996) – altså for 15 år siden. Temaet er imidlertid relativt lite studert, særlig med tilstrekkelig solid metodikk. En amerikansk artikkel (Berger et al., 2009) viser for eksempel at analyser av samme materiale med ulike måter å kontrollere for seleksjonseffekter på, gir ganske varierende resultater når det gjelder sentrale utfall som psykisk helse blant plasserte og ikke plasserte barn og unge som voksne. Derfor er det også positivt at noen forfattere har begynt å interessere seg mer for variasjoner innen fosterbarnpopulasjonen og hvordan denne virker inn på for eksempel trivsel, utsatthet for sammenbrudd, kontakt med familie osv.

13.4 Tre overordnede problemstillinger

13.4.1 Forskning knyttet til hensikten med fosterhjemstiltaket

En sentral konklusjon i forskningsoversikten fra 2009 var at eksisterende tilbud ikke i tilstrekkelig grad evner å modifisere de vansker barn og unge har med seg når de plasseres utenfor hjemmet. Med andre ord er det viktig å innrette framtidig forskning om fosterhjem på spørsmål og problemstillinger som kan bidra til at fosterhjemstiltaket blir så godt egnet som mulig for den ganske varierte gruppa fosterbarn utgjør. En slik innretting er helt i tråd med den internasjonale forskningsfronten på feltet (Knorth, Kalverboer & Knot-Dickscheit, 2010). Dette er spesielt viktig i dagens situasjon, hvor den sosialpolitiske målsettingen er å øke bruken av fosterhjem og redusere bruken av institusjon for barn og unge som plasseres utenfor hjemmet.

Det er stadig viktig å ha oppdatert, deskriptiv statistikk om fosterbarn på ulike utfallsmål, også for å overvåke virksomheten kontinuerlig. Imidlertid er det altså nå enda viktigere å fokusere på forskning om kan gi kunnskap om årsaker, mekanismer, prosesser og effekter, slik at vi får fram nødvendig kunnskap om variasjoner innad i gruppa med fosterbarn slik at fosterhjemstilbudet blir tilstrekkelig differensiert.

13.4.2 Det er nødvendig å systematisere metodevalget bedre

Et annet poeng er utnyttelse og systematisering av *metodevalg* i den videre forskningen om fosterhjem. Studiene vi har referert til representerer hele spekteret av metoder, fra analyser av store registerdatasett til små, kvalitative studier. Alle tilnæringsmåtene er viktige, men poenget her er å analysere nærmere hva slags tilnæringsmåter som nå vil føre ulike forskningsområdene framover. For eksempel har vi påpekt at forskningen om fosterhjem for barn med minoritetsbakgrunn så langt nesten bare har vært kvalitativ, med unntak av forskning der barn med etnisk minoritetsbakgrunn inngår i større analyser av registerdata. Dermed trenger også denne forskningen å bli supplert med kvantitative analyser. På den andre

siden kunne det være ønskelig å supplere analysene av store registerdatasett med spissede, kvalitative studier, for å få fram variasjoner og mønstre som ikke lar seg fange opp med det datatilfanget som finnes i registrene.

13.4.3 Behov for mer forskningsbasert utviklingsarbeid og implementeringsforskning

Et tredje og siste poeng er knyttet til *forskningsbasert utviklingsarbeid*. Etter hvert som kunnskapsgrunnlaget øker, er det et behov for å omsette resultatene i praksis som er anvendbar for barnevernet i sin alminnelighet. Derfor vil det også være nyttig å etterspørre konklusjoner om tiltak og virkemidler i forskningen framover, som i neste omgang kan danne grunnlag for gode implementeringsprosesser i samarbeid med praksisfeltet.

Litteraturliste

Som påpekt i kapittel 1, inneholder litteraturlisten både referanser til litteratur som er henvist til i kunnskapsstatusen og en oversikt over litteratur som er brukt i oppsummeringen av de to forskningsoversiktene (2003 og 2009) uten at forfatterne er henvist til i teksten. Unntaket er anbefalt litteratur fra 2003 til 2009, som står på slutten av hvert kapittel. Anbefalingene gjelder nordiske forskningsresultater, uansett språk de er publisert på.

Andersson, G. (2003). Utsatta barns hälsa. *Socialmedicinsk tidsskrift*, 5.

Andersson, G. (2003). Omh ndertagna barn f r s mre utb ldning. *Socialpolitik*, september 2003, 9,

Andersson, G. (2008). Barndomens plasseringar och ungas tilbakablick. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 15.

Andersson, G. (2009). Foster children: A longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18, 13-26.

Andersson, J. & Kronvall, B. (2007). *Barn i familjehemsv rd*, S dra Innerstaden.

Backe-Hansen, E. (2009). *Hvordan motvirke og forebygge utilsiktet flytting fra fosterhjem? En litteratursammenstilling*. Oslo: NOVA. Tilgjengelig via Det nasjonale biblioteket: <http://rod.idium.no/nbbf.no/filestore/UtilsiktetflyttingNOVA2009.pdf>

B ck-Wicklund, M. & Lundström, T. (2003). *Barns vardag i det moderna*. København: Hans Reitzels forlag.

Bakketeig, E. & Backe-Hansen, E. (2008). *Forskningkunnskap om ettervern*. Oslo: NOVA, rapport nr. 17/08.

Berger, L. M., Bruch, S. K., Johnson, E. I., James, S. & Rubin, D. (2009). Estimating the "impact" of out-of-home placement on child well-being: approaching the problem of selection bias. *Child Development*, 80, 1856-1876.

Bryderup, I.M. & Andsager, G. (2006). *Skolegang for anbragte børn og unge*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet. 1. udgave.

Christensen, E. (2006). *Uledsagede asylans gerb rn*. København: Socialforskningsinstituttet, rapport nr. 06:34.

Christiansen,  . & Havik, T. (2009). Plassert av barnevernet. F r barnet en situasjon preget av stabilitet? *Norges Barnevern*, 87, 28-39.

Clausen, S-E. (2003). Plasseringer utenfor hjemmet på 1990-tallet. I: E. Backe-Hansen. (red.). *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Egelund, T. & Lausten, M. (2009). Prevalence of mental-health problems among children placed in out-of-home care in Denmark. *Child and Family Social Work*, 14, s.156-165.

- Egelund, T. & Vitus, K. (2007): *Sammenbrud i anbringelser af unge. Risikofaktorer hos de unge, forældre, anbringelsessteder og i sagsbehandlingen*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport nr. 07:24.
- Egelund, T. & Vitus K. (2009). Breakdown of care: the case of Danish teenage placements. *International Journal of Social Welfare*, 18, 45-56.
- Egelund, T., Jakobsen, T.B., Hammen, I., Olsson, M. & Høst, A. (2010). *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport nr. 10:06.
- Egelund, T., Andersen, D., Hestbæk, A-D., Lausten, M., Knudsen, L., Olsen, R.F. & Gerstoft, F. (2008). *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's børneforløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 08:23.
- Falck, S. (2006). *Mellom straff og behandling: tvangsplassering av ungdom med alvorlige atferdsvansker*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Farmer, E. (2009a). Making kinship care work. *Adoption & Fostering*, 33, 15-27.
- Farmer, E. (2009 b). Placement stability in kinship care. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 4, (2), 154-160.
- Farmer, E. (2009): How do placements in kinship care compare with those in non-kin foster care: placements patterns, progress and outcomes? *Child & Family Social Work*, 14, 331-342.
- Forrester, D., Goodman, K., Cocker, C., Binnie, C. & Jensch, G. (2009). What is the impact of public care on children's welfare? A review of research findings from England and Wales and their policy implications. *Journal of Social Policy*, 38, 439-456.
- Franzon, E. (2009). *Fortidens tyngde - om selvarbeid under opphold og utflytting fra ungdomshjem*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institut for sosiologi og samfunnsgeografi. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, doktoravhandling.
- Golding, K. (2004). Providing specialist psychological support to foster carers: A consultation model. *Child and Adolescent Mental Health*, 9, 71-76.
- Golding, K. & Picken, W. (2004). Group work for foster carers caring for children with complex problems. *Adoptin & Fostering*, 28, 1, 25-37.
- Hannemann, N. (2003). *Fokus på anbragte børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. Hillerød: Udviklings- og Formidlingscenter for Socialt Arbejde med Unge.
- Hannemann, N. & Hansen, S.P. (2005). *Fra udfordring til udvikling. Fokus på kvalitets- og metodeudvikling i døgninstitutioners arbejde med børn og unge med anden etnisk baggrund end dansk*. Aabenraa: UFC Børn og Unge.
- Hansen, J. (2005). *Normalsystemets rummelighed og anbringelser*. Aabenraa: UFC Børn og Unge.
- Hansen, J. (2005). *Skolegang: skolens betydning for anbragte børns fremtid*. Aabenraa: UFC Børn og Unge.
- Havik, T. (2003). *Hjem igjen?: en analyse av fylkesnemndas vedtak etter barnevernslovens paragraf 4-21*. Bergen: Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet,

Havik, T. (2005). Barnevernsbarna i skolen - hvordan har de det egentlig. Barnas oppfatninger. *Norsk Fosterhjemsforening*, 24, 4.

Helgeland, I. M. (2007). *Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne: hvordan kommer de inn i et positivt spor? En oppfølgingsstudie over 15 år*. Oslo: Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo. Doktoravhandling.

Helgeland, I. M. (2009). What works? A 15-year follow-up of youth with serious behavior problems. *Children & Youth Services Review*, 32, 423-429.

Hjern, A., Vinnerljung, B. & Lindblad, F. (2009). Avoidable mortality among child welfare recipients and intercountry adoptees: a national cohort study. *J Epidemiol Community Health*, 2004:58.

Hodnekvam, A. (2004). Varer fosterheimplaseringar den tida barnet treng det? *Norges Barnevern*, 3.

James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1998). *Theorizing childhood*. Teacher's College Press.

Kalland, M., Sinkkonen, J., Gissler, M., Merilainen, J. & Siimes, M.A. (2006). Maternal smoking behavior, background and neonatal health in Finnish children subsequently placed in foster care, *Child Abuse & Neglect*, 30, 9.

Kjelsberg, E. & Nygren, P. (2004). The prevalence of emotional and behavioural problems in institutionalized childcare clients. *Nordic Journal of Psychiatry*, 58, 4.

Knorth, E., M. E. Kalverboer & J. Knot-Dicksheit (eds.). (2010). *Inside out. How interventions in child and family care work. An international source book*. Antwerp-Apeldoorn: Garant Publishers.

Knudsen, L. (2009). *Børn og unge anbragt i slægten. En sammenligning af slægtsanbringelser og anbringelser i traditionel familiepleje*. København: SFI – Det nationale forskningscenter for velfærd, rapport nr. 09:26.

Knudsen, L., Egelund, T. & Hestbæk, A-D. (2009). Foster Care in Denmark: A Comparison between Kinship Care and Family Care. I: E. Fernandez (red.). *Does Foster Care Work? International Evidence on Outcomes*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Kristofersen, L.B. (2005). *Barnevernbarnas helse: uførhet og dødelighet i perioden 1990-2002*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, rapport 2005:12.

Kristofersen, L. B. (2009). Barnevern og ettervern. Hjelpetiltak for 16-22 åringer og levekår for unge voksne. Oslo: NOVA, rapport nr. 10/09.

Kristofersen, L.B. (2003). Barn og unge i fosterhjem og institutioner i 1990-årene: Hvorfor avsluttes tiltakene? I: E. Backe-Hansen (red): *Barn utenfor hjemmet: flytting i barnevernets regi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lundström, T. & Sallnäs, M. (2009). Samhällsvårdade ungdomars kontakter med föråldrar och syskon. *Socionomen*, 6, *Forskningssupplement*, 52-63.

Lutman, E., Hunt, J. & Waterhouse, S. (2009). Placement stability for children in kinship care: A long-term follow-up of children placed in kinship care through care proceedings. *Adoption & Fostering*, 33, 28-39.

- MacDonald, G. M. & Turner, W. (2007). *Treatment Foster Care for improving outcomes in children and young people*. The Campbell Collaboration Social Welfare Group: Systematic Review.
- McAuley, C. & Davis, T (2009). Emotional well-being and mental health of looked after children in England. *Child & Family Social Work, 14*, 147-155
- McDonald, P., Burgess, C. & Smith, K. (2003). A support team for foster carers: The views and perceptions of service users. *British Journal of Social Work, 33*, 825-832.
- Nielsen, H.E., Andersen, D., Ankerbo, A., Ericson, N., Gunnensen, S.J., Jensen, C., Madsen, L.F., Nielsen, B. & Rosberg, P.R. (2005). *TABUKA – tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København: Forlaget Børn og Unge.
- Olsen, B.M. & Dahl, K.M. (2008). *Fritidsliv i børnehøjde. Beretninger fra udsatte børn*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. & Christensen, P.S. (2008). *Anbragte børns skole og sundhed – udviklingen efter anbringelsesreformen*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Palacios, J. & Jiménez, J. (2009). Kinship foster care: Protection or risk? *Adoption & Fostering, 33*, 64-75.
- Perthou, A.S., Mortensøn, M.D. & Andersen, D. (2008): *Skolegang under anbringelse*. København: SFI Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, rapport nr. .
- Rasmussen, B. (2006). *Barnperspektiv i den sociala barnavården*. Lund: Lunds Universitet, Socialhögskolan, rapport nr. 2006:2
- Rasmussen, M. & Due, P. (red.) (2007). *Skolebørnsundersøgelsen 1998 – Sundhed, sundhedsvaner og sociale forhold*. København: Komiteen for Sundhedsoplysning.
- Sallnäs, M., Vinnerljung, B. & Kyhle-Westermarck, P. (2004). Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. *Child and Family Social Work, 9*, 141-152.
- Sandholt, P.D. (2004). *Fokus på plejebørn i folkeskolen: hvordan trives de?* Vanløse: Familieplejen for Børn og Unge.
- Sargent, K. & O'Brien, K. (2004). The emotional and behavioural difficulties of looked-after children. Foster carers' perspectives and an indirect model of placement support. *Adoption & Fostering, 28, 2*, 31-37.
- Sinclair, I. & Wilson, K. (2003). Matches and mismatches: The contribution of carers and children to the success of foster placements. *British Journal of Social Work, 33*, 871-884.
- Stokholm, A. (2006). *Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution*. Aarhus: Institut for antropologi, arkæologi og lingvistik, Humanistisk Fakultet, Doktoravhandling.
- Stokholm, A. (2006). Vi er altid en stor flok: fællesskab i børnegruppen på døgninstitution. I: Kristensen, O.S. (red.), *Mellem omsorg og metode. Tværfaglige studier i institutionsliv*. Viborg: Forlaget PUC, s. 217-239.
- Thormann, I. & Guldborg, C. (2003.: *Med hjerte og forstand: de tidlige anbringelser*. København: Hans Reitzel.

- Tjelflaat, T. (2003). *Barneverninstitusjonen – nødvendig men ikke god nok: en etterundersøkelse av institusjonsungdom fra Sør-Trøndelag*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge.
- Ulvik, O.S. (2005). *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement*. Oslo: Universitetet i Oslo, Doktoravhandling. s. 238-242.
- Vinnerljung, B. (1996). *Fosterbarn som vuxna*. Lund: Lunds Universtitet, Socialhögskolan, doktoravhandling.
- Vinnerljung, B. (2004). Återplacering av barn i dygnsvård (II). Vad ökar eller minskar risken?. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 54-75.
- Vinnerljung, B. (2006): Fosterbarn som unga vuxna. *Socialmedicinsk tidsskrift*, 1.
- Vinnerljung, B. & Sallnäs, M. (2008). Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. *Child and Family Social Work*, 13, 144-155.
- Vinnerljung, B., Franzén, E. & Danielson, M. (2007). Teenage parenthood among child welfare clients: A Swedish national cohort study of prevalence and odds. *Journal of Adolescence*, 30, 97-116.
- Vinnerljung, B., Hjern, A. & Lindblad, F. (2006). Suicide attempts and severe psychiatric morbidity among former child welfare clients – a national cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 723-733.
- Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2005). Educational attainments of former child welfare clients - a Swedish national cohort study. *International Journal of Social Welfare*, 14,
- Vinnerljung, B., Öman, M. & Gunnarson, T. (2004). Återplacering av barn i dygnsvård (I): Hur vanligt är det? *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 11, 150-170.
- Ward, H. (2009). Patterns of instability: Moves within the care system, their reasons, context and consequences. *Children and Youth Services Review*, 31, 1113-1118.
- Warming, H. (2005) *'Har andre plejebørn det som mig?'*. København: Frydenlund.
- Winokur, M., Holtan, A. & Valentine, D. (2008). *Kinship care for the safety, permanency, and well-being of children removed from the home for maltreatment*. The Campbell Collaboration Social Welfare Group. Tilgjengelig via <http://www.campbellcollaboration.org/library.php>.